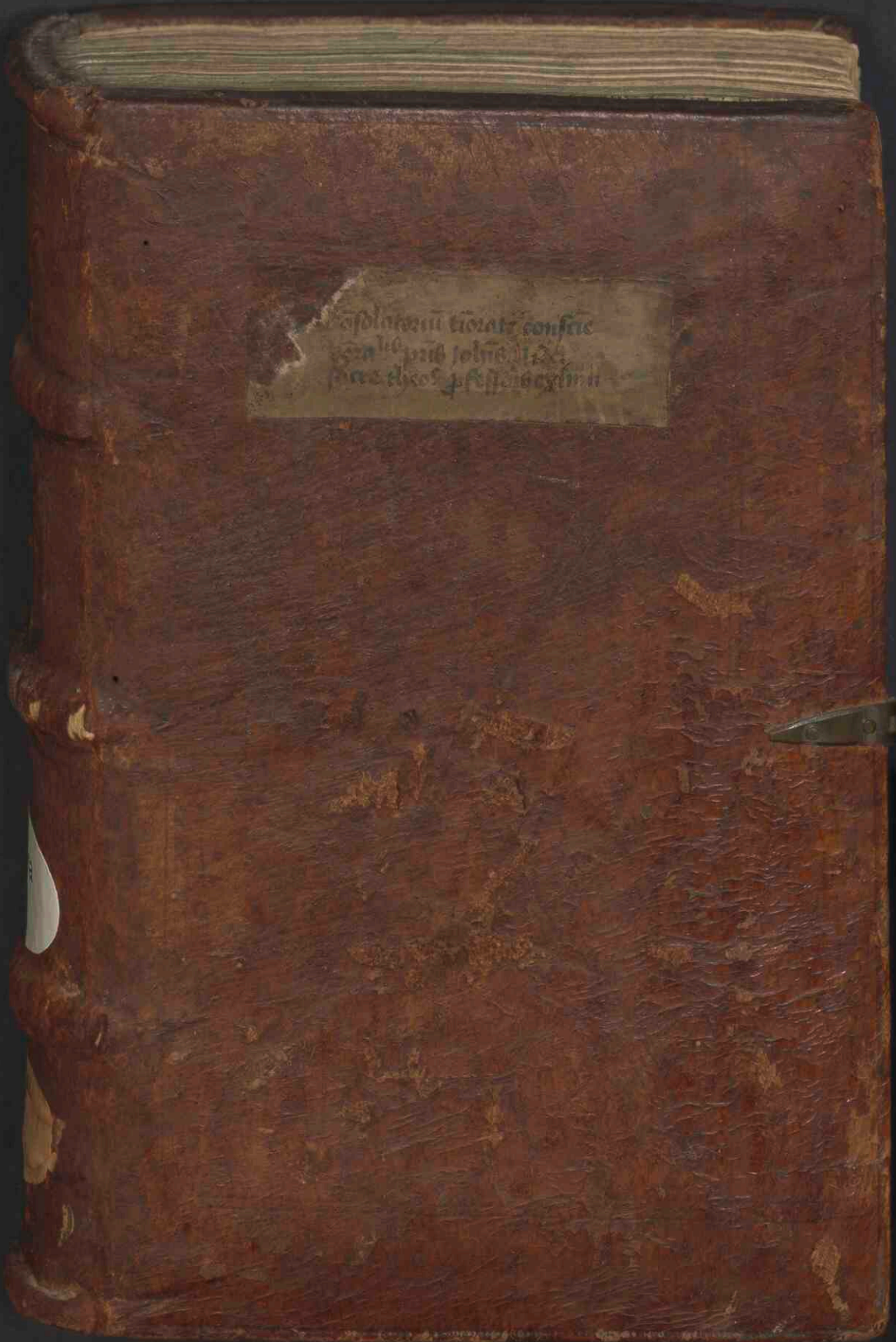

**Consolatoriu[m] timorate consciencie Venerabl[is] fratris.
Iohannis. Nider. sacre theologie professoris eximij de ordine
predicator[um] prologus.**

<https://hdl.handle.net/1874/461391>

Consolatorum tiorate confite
gen^{no} p^{no} solne d^{no} d^{no}
p^{no} theos p^{no} p^{no} p^{no}

Cm

Dit boek is gescand in het kader van het Incunabelen project.

Een incunabel of wiegendruk is een boek of geschrift dat gedrukt is vóór 1 januari 1501. Gezien de bijzondere aard van deze vroege gedrukte werken is besloten deze uitgebreid te beschrijven en te digitaliseren.

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:
<https://repertorium.library.uu.nl/collectie/incunabelen/>

Bij deze boeken wordt ook de volledige buitenkant gescand en een scan gemaakt van het geopende boek. De hierna volgende scans zijn (in volgorde waarop ze getoond worden):

- het midden van het geopende boek*
- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

*Een deel van de banden in deze collectie bevatten meerdere titels, het is dus mogelijk dat de pagina's in deze overzichtsscan horen bij een andere titel.

This book has been digitized as part of the Incunabula project.

An incunable or incunabulum is a book, pamphlet, or broadside that was printed before January 1st 1501. Due to their special nature a project has been started to better describe and then digitize these early printed works in our collection.

More information on this collection is available here:
<https://repertorium.library.uu.nl/collectie/incunabelen/>

The digitized version of these books includes scans of the outside of the book and a scan of the open book. The scans after this notice are (in the order in which they are shown):

- the open book (opened approximately in the middle)*
 - the spine
 - the head edge
 - the fore edge
 - the bottom edge
 - the back board

*Some of the bindings in this collection contain multiple titles, therefore it is possible that this scan shows pages which belong to a different title.

veritatis prefati te adpiunt circumuolutū veluti
quadam humane tradicōis caligine ex ituitū
insuper nutritur iuridico quia quādo remendū
est ad agibiliū tractacōne oportet rursum ī in
feriora respicienda descendere. alioquin fallere
tur īsci ad precedentes per contrariū si princ
pium lumen haberent adeo q̄ cōclusionū vi
siones obmitteret exemplo āstreminni cadētis
in foueā dum ābulās ēsperit astra. **P**erfect⁹
igitur esset q̄ cū iurista foret theologus q̄les
fuerunt primi doctores ex quorū snis decreta
les decreta q̄ opacte sunt. **P**ostremo nutrit⁹
ex circūspersione circūstanciarū particulariū īfi
nitam enim difficultatē habet negociū morale.
dū psequi q̄ritur q̄a nō sufficiat itelligē qd̄ ex
sit et quid rectū fiat cadit sub arte tradē. sed
pticulatas circūstancias q̄ variables sūt neq̄
sub arte neq̄ sub doctrina veniūt circūspicē ne
cesse ē. **I**git̄ videāt etiā ī primis statū reipub
lice cū morib⁹ eā regētū vt s̄ iuxta soceri moy
si consiliū sint viri potentes timentes deum
in q̄b⁹ sit veritas et qui oderit auariciā neque
sit apud eos personarū acceptō nec icōstācia
neq̄ consiliū deprauatum. **A**lioquin nō eribit
ex eis iudiciū ēctū q̄ntūq̄ fuerit postulātū
nisi pvideret ex alto deus q̄ p pueros p imq̄

3^a pars
Ca^m 10^{tu}
per beata et per demones exerant sepe iudici
a iusta rē. **P**erum quia infinita vni accidunt
eo q̄ circūstancie infinite īfinitis modis va
riari possunt nec per consequens sub arte ca
dunt aut erubicōne doctrinali. **I**barco de e
is obmittimus loqui. nam apterea moralis ē
titudo sub vna regula tradi nō potest que suf
ficiat in omni casu conscienciā agentis ēddere
securā se nō deliquisse qd̄ ex euentu rerū solet
perpendi sepius. **I**deo etiam constituti
sunt in figura tres ciuitates refugij. fides spes
caritas continentes penitencie lauacrum et in
munitatis azilum. quatinus pax conturbata
per ea que se fecisse formidat homo cōsoleretur
et reformetur verba sunt per totum **C**ancellarij
Capitulū pvi. soluit argumenta terren
tia timidas consciencias et declarat quomodo
spes cum humilitate haberi debeat tam quo ad
conscienciam de preteritis q̄ de futuris

Relucet ex p̄tactis quomō argumē
ta scrupulosos terrentia facili sūt
solubilia. **P**amq̄ quidā eorum
terrentur ex regula magistrali que
dicit q̄ faciens contra dubiū incidit inpecca
tū secundum illud eccl̄. **Q**ui amat p̄ci
um peribit in illo quib⁹ responsū est per ca

Rariora

F. qu.

126

Cm

Cm

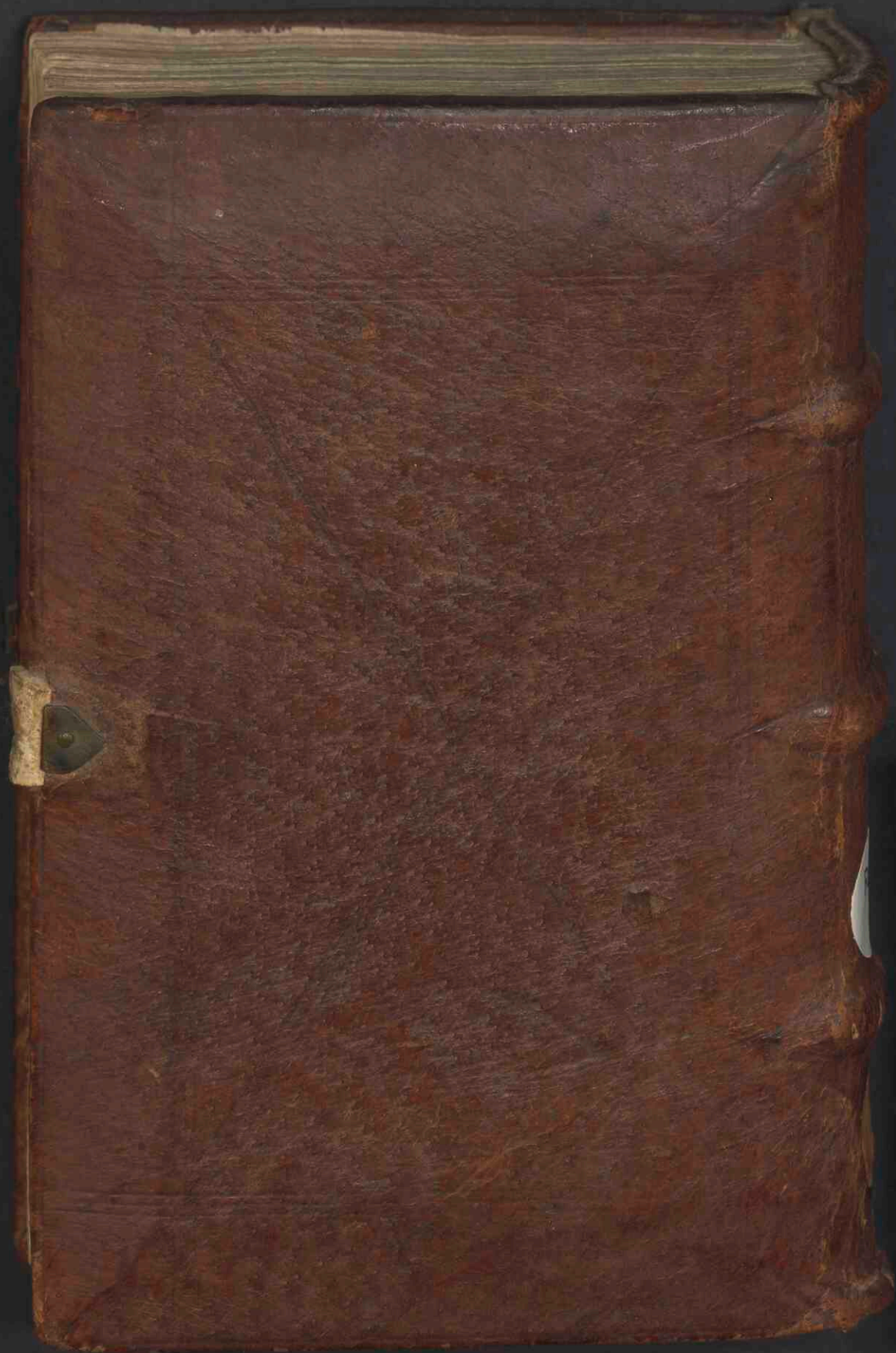

Cm

42

Cm

Cm

Miscellanea Theologica

Quarto n°. 126.

— Tweede exemplaar.

F. 4°. 126

423

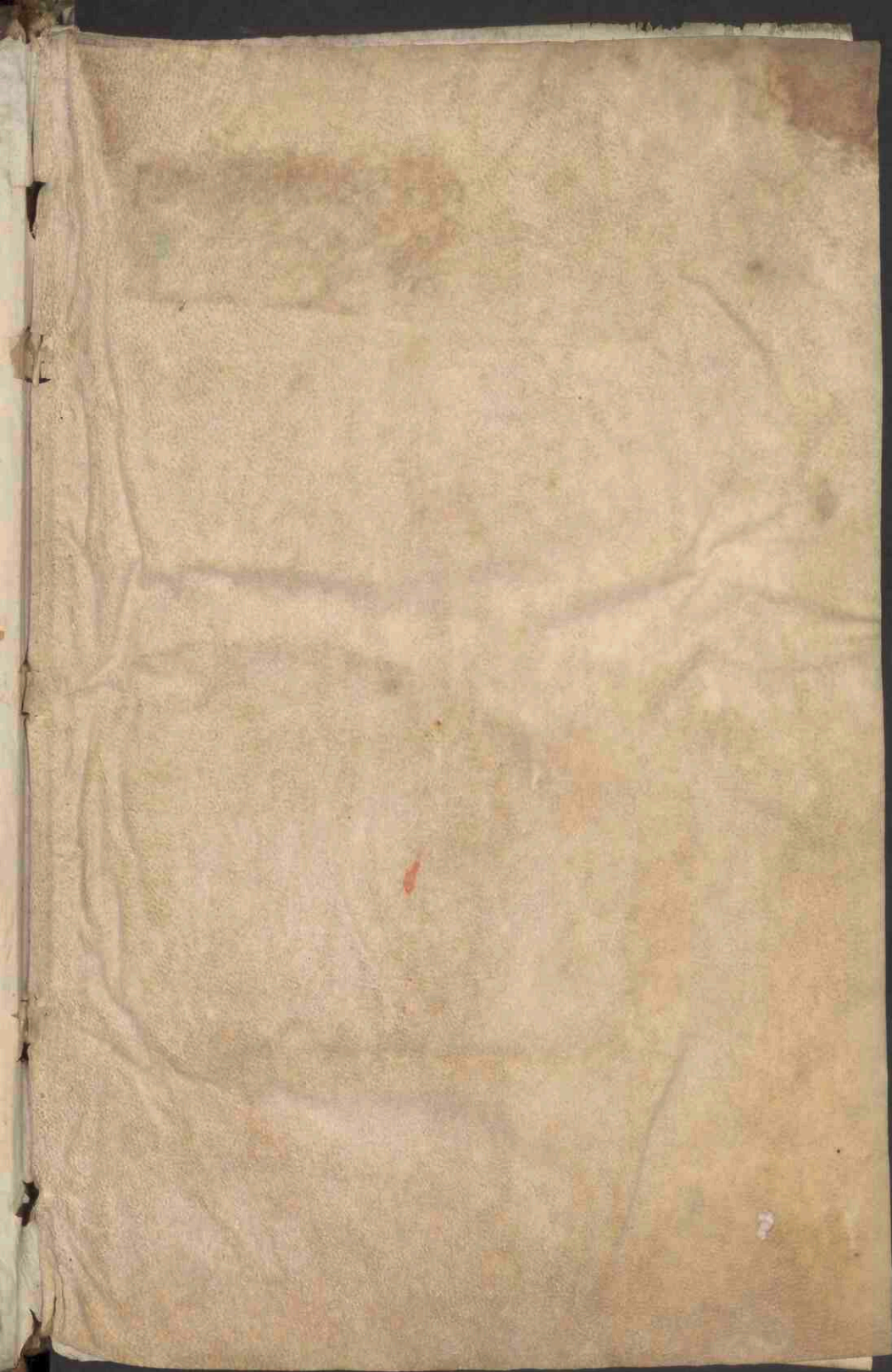
Op het 2e schutbl.: „Iste liber pertinet carthusiensibus extra muros traiectenses”.

423. **Johannes Nider**, Consolatorium timoratae conscientiae.
[Keulen, drukker van den Augustinus de fide c. 1473]. 4°.

~~E. 4°. 214~~

Type 1. — HC* 11808. — Holtrop II 130. — Pr. 1100. — VK 847. — Zie over den drukker: Voulliéme, Die deutschen Drucker des XV. Jahrh. (1916) p. 31, 32.

Op de binnenzijde van den band: „Liber monasterii Sancti pauli in trajecto”. — In oorspr. led. stempelband met doppen op het achterplat; de sloten ontbreken.

Iste lib. 2. p. 1. car. hinc
ex. minoris timore.

Consolatoriū timorate cōscientie Venerabilis
fratris · **J**ohannis · **R**ider · sacre theologie
professoris ep̄m̄ij de ordine predicatorū **P**ro
logus

Hub disciplinas tepim⁹ philosophi
cas diuerſis morbbis corporū medi
cos tradidisse anecdota varia diū
ſis ſub tractatib⁹ **C**um autem ratio
nal anima incomparabiliter nobilior ſit cor
pore. **N**⁹ longe animarum medicis. **D**e hijs
op⁹ eſt tractatus formare quibus egrotāti ſuc
currere anime. **E**t q̄ q̄ in humanam aiām
cadere poſſint infirmitatū ſpiritualium pene infi
nita acacencia. tamen pro preſenti vni morbo
q̄ eſt erronea cōſcientia p̄ncipaliter ſuccurre
propono per hunc tractatum q̄ cenſeri poteſt
cōſolatoriū timorate cōſcientie quē reuē ſolū
ex formoſorum doctorum tam theologicę pa
gine q̄ iuriſcanonici cōportauit ſententijs. **Q**uā
igit i huius vite exilio nichil eſt bona cōſciēcia
iocundius de qua eterna ayt ſapiencia. **B**eati
mens quaſi iuge cōiuiuiū. **E**t apoſtolus gloria
noſtra hec eſt teſtimoniū cōſciēcie noſtre **E**t ita
e diuerſo in hac lacrimarum valle nichil pena
lius ⁊ miſerabilibus mala cōſciēcia. **D**e q̄ yſa
biat **V**ermis eorū non morietur et ignis eorū

non extinguetur. **I**deo ut consciencia sine errore ad felicitatis eterne cum bona spe ire queat terminum. **I**uxta tres famosas acceptiōnes consciencie tractatum presentē in tres partes diuido. Prima pars in octo capitula ēit de consciencia pro ut spem denotat. **S**ecunda in decē capitul. erit de consciencia pro ut habentē rectificat. **T**ercia in xxxi. capitul. erit de consciencia pro ut in aliquo trepidat. prime partis capitula. **P**rimū qd consciencia primo modo capitur p spe et ponuntur vii. fructus bone conscie. **S**ecundū qd mala conscia eam habenti vii. mala ingerit. **T**ercium est qd septē reperiuntur differētes conscie. **Q**uartū ē qd conscia bō ad similitudinē domus materialis ē regenda. **Q**uintū qd conscia bō nō debet semper sufficere eā habenti sed mētū ē etiā laborādū p bō fama. **S**extū an quis scire possit se habē bōz consciaz. **7** de septē gradibz conscie. **S**eptimū p que signa quis cognoscere possit se habē bōz consciaz. **O**ctauū de tribus signis optimis bōe conscie. **S**ecunde partis capitula. **P**rimū qd sit conscia p ut dicit credulitatē hīdā **7** quō originat p filogismū pētiū. **Q**uid sit fides rō superior **7** inferior **7** eoz dīna a conscia secundū quid sit rā conscia **7** erronea **7** quō error conscie oritur. **T**ercium aut conscia ligat fiat.

lex. Quartū q̄ cōscia non in omni casu ligat
q̄ autem liget vel non ostenditur diuersi mo
dis ignorandi ¶ Quintū applicat diuersos mo
dos ignorandi ad propositū seu questum scz
q̄ cōsciencia liget et q̄ non. ¶ Sextū mouet
plura dubia de ligamentis consciencie et soluit
¶ Septimū assignat quinq; causas erronee
cōscie ¶ Octauum dat remedia ne quis i igno
rancia damnetur et sunt quatuor scz p q̄ quis
facit quod in se est ¶ Nonū ostendit tres dif
ferencias esse hominū habentū malā cōscienci
ā et quomō possūt facere q̄ in se est. ¶ Deci
mum probat plurib; rationib; quō faciēti q̄
in se est omnino datur gracia. ¶ Tercie ptis
capitula ¶ Primū q̄ sit scrupulosa cōsciēcia
scrupul⁹ sciēcia. fides. dubiū. ambiguitas et si
milia diffiniunt. datur q; differentia scrupulo
sar cōscienciaz. ¶ Secundum q̄ periculosa sit
scrupulose consciencie temptatio. et quomō dif
fert ab alijs temptationib; .2. differentijs ostē
bitur. ¶ Tercium quō scrupulosa cōscia pluā
bona potest conferre. ¶ Quartum cause quiq;
ponuntur scrupulose cōscie. et due declarant
¶ Quintū rehdue tres declarant esse scrupu
lose consciencie. ¶ Sextū docet meditari mor
bum scrupulose cōsciēcie. et causas morbi affligē

aliquas et de hoc prima regula ponitur et doc-
trina. **S**eptimū q̄ in exercitijs corporalibz
vt ieiunio abstinentia et similibz non semper
oportet mortem timere sed acriter debet corp⁹
castigari. **O**ctauo declaratur secunda et ter-
cia doctrine medico morali necessarie et multi-
pliciter ostenditur q̄ in deū sine inordinato ti-
more sperare debemus. **N**ono explanatur
Quarta doctrina et quantū obfint singularitas
et impulsibilitas ac ī obediencia. **D**ecimo
ultima doctrina exponitur et annumerantur sep-
tem regule quas obseruare debent q̄ volūt scru-
pulosas cōscias deponere rationabiliter q̄rū
tres declarantur. **U**ndecimo deducitur quarta
regula et pbat auctoritatibz aīqz q̄ doctoribz
cōtraria sententibz licz bō cōscia vnā tenet
viā. **D**uodecimo pbat idē auctoritatibz magis
modernorū doctorū. **T**rij ostendit idē roibz. **X**ij
p v. rōes conclusiōes et p alia manifestat q̄ citu-
do sufficit ī morali materia vt se piculo q̄s non
omitat. **X**v q̄bz vñs ad talē citudinē veniri
possit ostendit. **X**vi soluit argumēta terrena
timidas cōscias et declarat quō spes cū humi-
litate haberi debeat tam q̄ ad cōsciam de preteri-
tis q̄ de futuris. **X**vij quintam regulam de-
clarat scz vt quis credat sapientibus et exp

tis ac obedire debeat superioribus. in dubijs
¶ xviij deducit septam regulam et docet animo
se pugnare contra scrupulos. et quid sint libere
arbitrii voluntas. ratio et similia diffiniunt
¶ xix Idem scz quod scrupuli sunt abiciendi la-
cius docet. **¶** xx Septima regula declaratur
valens ab depositionem scrupulorum per epy-
keyam cuius proprietates ponunt et octuplex
doctrina secundum eam datur quarum tres de-
clarantur. **¶** xxi residue quinque doctrine debu-
cuntur **¶** xxij ad sciendum quomodo precepta diui-
na et humana ligent. diffiniuntur leges diuine
per conclusiones sit preceptorum aliquorum interpreta-
tio. **¶** xxij declaratur peccatorum mortalium et veni-
alium differentia diffinitio et proprietates **¶** xxiii quod
per peccatum mortale caritas perditur et quod scire non pos-
sumus semper ubi sit peccatum mortale immo quod
periculosum sit illud diffinire ostendit. **¶** xxv datur
sex regule universales ab agnoscendum ubi sit peccatum
mortalia vel non **¶** xxvi docet quando aliquod sit pec-
catum in regulis religiosorum et in alijs statutis humanis
et quid sit contemptus **¶** xxvii docet quando preceptum
divinum sit obligans ad peccatum mortale et quando non. et
quod latum sit medium virtutis secundum virtutem epy-
keye. **¶** xxviii simile docet de votis iuramen-
tis et preceptis communibus **¶** xxix docet quomodo

in opinionibus de fide doctoribus contraria tenē
tibus scrupulosus tute se habere valeat. Tercio
docetur quō tā in fide q̄ in moribus diuersis diu
sa sententibus scrupulosus tute ambulare possit
et in sententia optime explicatur et breuissime
quis error exisset et quis non. ¶ **A**xi sub di
uersis diuisionibus determinatur de qualibz ig
norācia quādo exisset vel non exisset

Capitulū primū q̄ scia primo modo capitur
p spe et ponuntur septē eiusdē bone scie fruc
tus laudabilissimi.

Primo igitur aduertendū q̄ cōscia v
no mō sumitur pro re scita. i. p spe
lō de dei amicitia. vt sanct. Thore
fert sup. 3. di. p. iij. d. sic enim acci
pitur primo thi. i. cum dicitur Caritas pcedit
de scia lō. **G**lor. i. ex spe q̄a ex meritis q̄ scia
t; mot⁹ spei iurigit. Sic etiā de scia loquūt
doctores atq̄ vt plurimū quēadmodū **A**pos. 9
hebre. vi. d. **C**ōfidi⁹ q̄a lō; sciam hēm⁹ i om̄
b; **P**uiusmodi autē et cuiuslibet bone scie vñ
reperimus fructus et vtilitates in sacre tholo
gie lris qui sunt radix caritatis iter veritatis
cenat⁹ venustatis attractorium a peccatis the
saurus honestatis testimoniū bonitatis et con
uiuij delectabilitatis. **P**rimo ē radix spei lōē

et caritatis propter quod **A** post r. th. i. dicit
Finis precepti est caritas de corde puro et co
sciencia b^e. De quo **Bern.** li. 3. de sh dicit **F**or
tudo tua fiducia fidelis consciencie **E**t bea
tus **Augustinus** in quodam sermone **Q**uid
obē illi si de illa tabula vult eum delē humana
ignorancia si eum de libro viuenciū nūquam
deleat propria consciencia. **N**am et si
bonum quod de nobis dicitur in mente non in
uenitur magnam in nobis tristitiam debet ge
nerare et econtra si malum quod de nobis dici
tur et in nobis non inuenitur in magnā debe
leticiam profilire. **S**ecundo ē iter veritatis
pro quo p^rs. orat dicens. deduc me domine in
semita recta mandatorū tuorū et in iusticia tua
propter inimicos meos dirige ī conspectu tuo
viam meam vbi **G**losa. **D**irige in aspū
tuo id est in consciencia. vbi homo aliquis non
videt. sed tu solus quoniā homini laudanti v^t
vituperanti non est credendū q^a non videt in
cōscienciā in qua iter ad deū dirigitur. subdiē
Quoniam non est in ore eorum veritas. q^a
dicit dirige necesse est qm non est in ore eorū
veritas scilicet inimicorū meorū. quorū iudicio nō
est credendum. **I**deo ad cōscienciā vbi deus
videt fugiendum est. **T**ercio est ornatus et

nustatis racionalis anime que sponsa creasti e
et dei de quo in psal. **O**mnis gloria eius ab
intus super quo glo. **H**ic est laus sponse a
gloria. q. d. concupiscit rex decorem tuum. qui
decor non est nisi intus. quia omnis gloria ei
scilicet filie regis ab intus in conspectu. ideo
canta. iij. anime sancte sponsus dicit **Q**ua
pulchra es amica mea. q. pulchra es oculi tui
columbarum glo. i. quo ab exteriori contuet
sac. absq. eo qd intrinsecus latet glo. in ite
cone qua sola pulchra est p. q. alia sunt omen
dabilia intrinsecus latet. quia soli deo patet.
Quarto est retractorium a peccatis quem
eni o. s. a. morib. et stimulat qd aliqd sit illicitu
ia p. tato a peccato tali t. trahit in qd labi poss.
p. qd veritas tu r. h. ayt. **I**lle seruus q. agno
uit voluntate d. n. i. sui et no. p. parauit se. s. ad abu.
tu d. n. i. sui mude et no. fecerit secundu. voluntate e
ius plagis vapulabit m. t. s. sequiturq. **Q**ui
ate no. agnouit nec fecit dig. plagis vapula
bit paucis. et si q. s. no. fat. fm. intellectu que h.
vel habere d. de aliquo morali agibili. dicetur
illi illud **I**a. iij. **P**oenitentia bonu. et no. faciet pec
catum est illi. et h. p. e. h. **N**eli. eant illi via. veri
tatis no. agnoscere q. p. agnit. retroite ab eo
quod traditum est illis a sancto mandata

10^a p^o
2^a m^a p^o

Panc ob causam aliorū fuit casus luciferi quia
sicut alijs preeminebat sciencia ita ceteris pe
ior fuit i ruina nec tam apterea vt dicit glo
b. **A**ugustin⁹ super premissa verba euange
lica fugiendum est ad latebras ignorancie q̄a
ignorancia eorum q̄ quis scire debet et potest
neminem excusat sed accusat potius et sepe
delictum auget s̄m illud prima co. 1. ij. **I**g
norans ignorabitur. **I**deo amb⁹ sup hō. xij.
dicit. **G**rauiissime peccas si ignoras hoc ē
p̄iculosissimū quia non redit ad penitentiā qui
ignorauit bene ergo d. proū. xij. **E**st q̄ pro
mittit ⁊ quasi gladio pungiur cōsciencie quia
scilicet cōsciencia promittit bene facienti pre
mium vite eterne et cōsciencia bona negligē
ti minatur penam mortis perpetue. **E**t q̄nto
est thesaurus honestatis de quo eccl. xij. bō est
substantia cui non est peccatum in cōsciencia
quod tā de substantia rez terrenaz q̄ spūaliū
intelligi potest. **A**lius enim diuicie sunt bō
substantia quē de male acquisitis ac retentis
nō mordē debz cōscia sic etiā hoīs illi⁹ diuicie
spirituales puta sciencia et vtutes sūt bona s̄b
stantia quē de mortali non mordet cōscia nam
interiora bō vtutū p̄p̄e sūt ⁊ vere diuicie. **D**e
quibus. **C**ris⁹ sup math. **R**edдите q̄ sūt et

facis cesari et que sunt dei deo nummisima iqt
cesaris aurum est nummisima dei homo est. **I**n
solidis cesar videtur. **I**n hominibus autē de⁹
agnoscitur. **E**t ideo dicas vestras cesari da
te deo autē conscie vre solā innocēciā reseruate.
Ide astruit cassiodorus. iij. libro epistola
tū. **Q**uid acquiri ayt putat vbi lō scia pbi
tur. at in qua pte possit homo phcere si inno
cenciam pbatus fuerit amisisse. **B**erto ē testi
moniū bonitatis in cuius signum **A**p⁹. ij. co. i
Postq̄ ayt **G**l'a nrā hec ē testimoniū scie nrē
immediate subdit q̄ i simplicitate ⁊ sinceritate dei
⁊ nō in sapiēcia carnali h i grā dei cōsati sū?
i hoc mūdo ppta b. **G**rego omel. ix. sup ezech
dicat in eo quod dicat sp tacite recurrē de⁹ ad
mētē et interiorē testē ⁊ iudicē rqrē. qd enī p
dest si om̄s laudāt et cōscia accusat. at qd po
terit obeē aut abesse. si om̄s derogēt et sola ⁊
scēcia defendat. **B**ona autem ayt **B**ern. su
p cānt. cōsolacō aīm blasphemamur a mal' be
nefacientes si tā diligant nos oratio sufficiat
aduerfis nos loquencium iniqua opinio bo
noz cū testimonio scie. **S**eptimo ē cōiūniū
delectabilitatis in eo q̄ secura mens q̄si iuge
cōiūniū prou. xv. **U**nde **C**ass. li. ij. episto **Q**ue
borem quem floere vides q̄ summa conspiciat

viriditate letari sub terreo succo fecundita-
tis animatur reddens in superficie quod cōti-
netur i radice hominū quoq; vult? magna hy-
lacitate decoratur si visceribus sanis grauamē
nullius senciāt leſionis. ¶ Ex quibus patet q̃
mō bone cōſciencie poſſeſſio ſit iocūdiſſime rei
adeptō. ¶ Hanc tamen conſcienciam ſe habere
ſperantes memores ſint iugiter vbo b. Iſy. li-
3. de ſummo bono dicentis. ¶ Semper conſci-
encia dei ſui huiſ eſſe debet et trīſtis vt per
humilitatem non ſuperbiat et per vtilem me-
ritum cor ad laſciuiam non diſſoluat

Ontario vero mala sciencia facit
septē amarissimos solz ginguē. **P**a
bellū intestinū generat proximum
faciliter enerat mūda sibi inmūda
facti eat viam difficilem predicat ad errorem
mentis adiuvat ad iehennam edificat et iugē
tristiciam continuat. **P**rimo inq̃ bellū ites
tinum generat. **I**ta vt cogitacio cogitacio
recalitet quod. **A**pos. Ro. ij. innuit. d. **T**es
timonium reddente illis scilicet phis mal con
sciencia ipsorum. et inter semuicē cogitacōnū
accusancium. aut eciam defendencium in die q̃

iudicabit deus occulta hominū quod videlicet
fiet in die iudicij et fit hodie cū q̄s at̄ diuina ī
spiracōne ab intra cōpungitur at̄ q̄n facinora
sua sacramentaliter cōfiteri tenetur. De talis
modi intestino bello vulnerate sc̄ie. **P**eneta
libro de .iiii. v̄tutibz dicit. Timidum non facit
animum nisi reprehensibilis vite consciencia
• **S**ecundo facilius proximū enecat qui ma
lā cōsc̄iam gestat. quia cū q̄s ab intra actuat̄
mala cōsc̄ia ad extra mala operari incipit pr
imo causa ruine existit. **I**uxta illud .i. cori. viij.
• **S**i quis viderit eū qui habet conscienciā ī
ydolo recumbentem nonne cōsc̄ia eius cū sit in
firma edificabitur ad manducandū ydolatriā et
peribit infernus in tua consciencia frat̄ prop
ter quem cristus mortuus est si autem peccan
tes in fratres et peracientes conscienciā ip
sorum infirmam in cristum peccatis. **T**erci
o munda immunda sibi actitat. **N**am thi. i.
• **O**mnia munda mundis inquinatis autem
et infidelibus nichil mundum est. sed inquina
te sunt eorum mens et consciencia confitentur
verbis se nosse deum factis autem negant. vbi
glosa nichil eis mundum est. quia non sunt
digni de donis dei. sed et mens idest
• **I**ntellectus et consciencia eorum iniqui

2a
p. 108
Cap. 27

nate sūt ⁊ nō ex cibo inquinatio eorum sed ex
malo intellectu et consciencia peccatorum. Et
vere mens et consciencia eorū inquinata sūt q̄a
confitentur quidē verbis se nosse deum factis
autem negant. **¶** Quarto mala consciencia viā
difficilem practicat cū iniustis q̄ dicūt sap. viij.
¶ Ambulaui⁹ vias difficiles viam autem do
mini ignoravi⁹. **¶** Quo contra suadet suis. A
posto. hebre. i. o. **¶** Accedam⁹ ad sacerdotem
magnum cristum cum vero corde i plenitudine
fidei aspersi contra cōscienciam malam. **¶** Rā
malam habens conscienciam numq̄ in via mo
rum securus est. an sic subitanee corporaliter
moriens labatur in dubitate ad inferni bara
tz an sibi melius consulens diuina misericordi
a excitatus ad peitēcie lamēta recurrat. **¶** Idico
señ. li. de moribz aye. **¶** Mala consciencia sepe
tuta est secreta numq̄. **¶** Itaqz nichil ei cōmis
sis nisi quod amico committere possis pleriqz
famam cōsciēciā autem pauci verentur. **¶** Quin
to ad errorem mentis adiuvat ita vt nōnunq̄
ad heresim inducat. di. **¶** A posto. i. ad. thi. i. iij.
¶ Spūs manifeste dicit q̄ in nouissimis tem
poribz discedēt quidā a fide. attendentes spiri
tū erroris et doctrinis demoniorū in ypocri
si loquencium mēdaciū et cauteriatam habē

tes suā consciēciā glo idest corruptam praua
cogitacōne et adustam igne male concupiscēci
e. **S**exto ad iehennam edificat tunc videlicet
quando q̄s sentēciat et quādo p̄ certitudine iū
dicat aliquod esse peccatum. quia **Ro. xiiij.** dica
tur. **Q**ui disreuit si quis māducauerit. dāp
natus est. quia non ex fide est glo. **S**i mandu
cauerit cum illa cōscīa dampnatus est. vñ est
quia qui iudicat non edendum et edit dāpnat⁹
est. **U**nde sequitur ipse enim tūm se facit quādo
illud qđ inutile sibi asserit facit ideo dampna
tus est quia non manducat ex fide id est sciam
dum cōscīam contra fidem utiq; edit qui eden
dum non credit. **U**nde sequitur. **O**mnē autē qđ
non est ex fide peccatum est. **S**eptimo tristitiā
ā cōtinuat in magnū grauamē anime et spūs
Unde sap. xvij. **S**emper presumit seuā pertur
bata cōsciencia glo. que nō hz trāquillitatis se
curitatem. **C**uius racōnē assignat. **S**eneca de
mōibz. **N**ullū inquit osciū peccatorum tuorū
magis timueris q̄ teipsū alienū enī potes ef
fugere te autem numq̄ nequicia enim ipā ē pe
na sua filēm tradit snia; b. **Aug⁹. li. cōfess.** vbi
dicit. **I**ussisti dñe et ita fcm ē vt pena sit sibi
oīs anim⁹ inordinatus et **Hy. li. ij.** filio q̄orum
nulla pena grauior q̄ mla cōscīcia mens enī

male consci⁹ apph⁹ stimulus agitatur

Capitulum terciū q̄ septem reperitūre bis
ferentes consciencie

Est autem consciencia bō filiū et ma
la multiplex quia quedam est et di
cif cauteriata alia nimis lata alia
nimis arta et pusillanimis alia trā
quilla sed non bō alia perturbata non bō alia
perturbata sed bō et alia trāquilla et bō **P**ri
ma que dicitur cauteriata id est corrupta p
prie est perfidorum hereticorum precipue de q̄
bus apbat. **A**post. i. thi. iij. d. **I**n nouis
simis temporib⁹ discedent quis a fide attendē
tes spiritib⁹ erroris et doctrinis demoniorū
in ypocrihi loquencium mendacium et cauteri
atam habentes conscienciam **E**t quia artas
li fidei sunt velut p̄cipia in eligione cristiana
idcirco tales consciencie cauteriate sūt pericū
losissime. si enim parvus error i p̄cipio mag
nus est in fine certum est q̄ magnus error i p̄
cipio maximus est in fine. **T**ales sunt etiā
pharisei et ypocrite q̄ decimantes mentā et rā
tam et omne olus grāuioza legis pretermitten
tes quib⁹ veritas cōmīata ē. **M**ath. xij. **T**a
lem huiusmōi conscienciam habent qui de mag
nis pccatis potentib⁹ et diuitib⁹ modicā con

scienciam in predicacione confessione vel in pua
to sermone faciunt. sed pauperibus et despectis
hominibus in peruo excessu graues consciencie
scrupulos formant. ¶ Similes sunt. hii vul
pine astucie de qua fabulose fertur qd cum vul
pes leonis cuiusdam culpas in eius presenciam
audisset peccata graua exausauit et allenauit
per singula puta rapinam per defectum apparum
carnium. gulam per robur leonis corporis furorem p
dominum potencie super cuncta animacia et ita de
alijs. ¶ Cum autem accessisset simplex asinus
confitens vulpi qd post gratiam abstinentiam a ci
bis et delectabilibus et post labores grandes q
bus sub frumentorum saccis portandum labora
uerat de calcio sui pastoreis et exactoris strame
proninens fame motus comedisset cepit vul
pes hoc factum deducere ad pericula maria. sc
qd exactor cui tale dampnum intulerat pauper
fuit et nudus. eo qd in pedibus frigidus caput
et totum corpus lebi poterat et tandem seq inter
ritus et homicidium. et sic male tractatus fuit
it asinus. ¶ Hoc de ca talium consenciam vulpinam de
noiat b. Bern. li. de consencione ubi dicit vulpi
na conscia e tepida consencio ficta confessio obediencia
sine deuotione oratio sine intentione lectio sine edifica
tione primo in circumspectioe portu coronam et recte re

quendam regulam ieiuniorum. Edo et statutis horis
psallo sed cor meum longe est a deo exteriorē
superficiem intuens salua in omnia arbitror
totus pergens in ea que foris sunt oblitus in
terorum meorum fuit aqua effusus sum. **¶** Se-
cunda conscientia est lata nimis eorum qui non
ponderant peccata nisi magna non curantes
de venialibus aut parvis contra quos dicitur ec-
clesiastice xix. **¶** Qui spernit modicum. **¶** Pau-
latim decedit et nulla enim domus repentine
ruit sed stillicidijs neglectus successiue putres-
cit domus sustentacula et sic tandem eius se-
quitur ruina. **¶** Tales assimilantur piscatori-
bus qui semper lata capiunt habere retia numquam
stricta et ideo nunquam minores valent capere pisces
cuius qui sepe delectabiliores sunt magnis pi-
scibus numquam tales ad perfectionis apicem vite
possunt peruenire contemplatiue que est delec-
tabilissima. **¶** Unde delectationes venialium
peccatorum psal. tenuens ait. **¶** Tenuit con-
solari anima mea. memor fui dei mei et delecta-
tus sum et exercitatus sum et defecit spiritus meus et
alibi. **¶** Vilui bonis et dolor meus renouatus
est sed sequitur. **¶** Concaluit cor meum intra
me et in meditatione mea exardescit ignis. Ta-
lum etiam lata conscientie hominum consien-

cia vulgo lupina dicitur. Nam fertur pabulice
lupū post multas rapinas per rusticū captū. q̄
cū libertati dari deberet ⁊ allegari q̄ nec feno
nec frumento aut fructibz vsci posset velud a
lie bestie. cōstitutus est pristine libertati. Facto
tamen tali per iuramentum firmato q̄ vltra
palorem sex nūmorū in carnibz deinceps nū
q̄ raperet. Igitur emissus est liber. In eadē
autem die vaccam et vitulū eius esuriens rep
perit. cumq; fames ad vtrumq; accipiendum
temptaret eum. et e diuerso consciencia piurif
morderet cōscienciā dilatare cepit dicens. Ni
hilis artam cōsciā habere posses q̄ vituperari
solet a prudentibz. Rā vacca hec valz nūmos
quatuor et vitulus duos. ergo cū bona cōsciā cō
cluserit occide vtrumq; et manduca. **H**ic sūt
pleriq; qui semper per latam cōsciā querūt
excusacōnem i peccatis de magnis pua iudiciā
tes iāt nulla a quo vicio orat propheta cui
cum dicit. Non declines cor meū in verba ma
licie ad excusandas excu. ⁊ cū homini. ope in
iā ⁊ nō cōi. ⁊ c. **C**orri. me ius. i mīa ⁊ c. oleū atē
peccatoris. i. hominis late cōsciē nō impiguet
caput meum. **T**ercia consciencia est pusilla
nimis et arcta nimis eorum qui pene de singu
lis sibi dubiosus formānt scrupulos etiā in

1^a pars 10
cap 3^m

His que de se sunt licita pro quorum consolacione in 3^a parte infra lau⁹ tractabitur. **D**e talium cetu fuerunt israelite plurimi persecucionis tempore fugientes ad atra deserti quos cum gentiles die sabbati puocaret ad bella bel lac nolebāt conscienciam nris artam habentes ne frāgerēt preceptū de sanctificatioē sabbati.

Dixerunt q; moriamur in simplicitate nrā quod et fecerunt vt hētur. i. math. ii. **Q**uarta cōsciencia ē trāquilla. h non lō eoz que peccāt sub spe vīe tandem cōsequende vel dicunt i cor de suo quia deus non requireret ista qualem cōscienciā nōnunq̃ habent iuuenes etate vlt moribz quos psalomon premonet dicens. **F**ili mi. si te lactauerint peccatores ne acquiescas eis prouer. i.

Assimilātur tales trāquillā cōscienciā sibi formātes maniacis et freneticis q̃rum infirmitas est ideo maxima seu periculosissima quia medicine remedia nec admittunt nec agnoscunt.

Quāobrem b. **A**mbro ait **G**rauiissime peccas si ignoras grauiissime id ē periculosissime quia remedium nō admittūt vel ignorant. **T**alē eciā cōscienciā habent hī q̃ vel ex crassa ignorancia vlt ex affectata nolūt scire vt bene agāt et ideo iniquitatem sepe meditantur in cubili sue consciencie q̃ tamen iniq̃

intem ppter ignorantiam nequeunt agnosce
¶ Quinta cōscia est perturbata et nō bō nōnū
q̄ desperacōi prima aut vicina qualem hnt
hī qui crebro in eadem peccata labuntur et q̄
q̄ peniteāt tñ ppter relapsus frequentiam ppe
quendam desperacōis impulsū gemūt et tue
bantur quales vocat philosophus. vii. ethico.
incontinentes similes infirmis. qui in eis dē fe
bribz recidmāt quos cristus anime medicus a
solatur cū petro querenti. quociens in me pec
cabit suple de die frater meus et dñmtrā ei vī
q; septies. Respondit non dico tibi septies sed
septuagies septies idest secundū oēs catholi
cos doctores toties quociens penitebit. **¶** Matthi
xviii. **¶** Sexta cōscia ē bō. s; nō trāquilla. ymmo
infirmā eorū q̄ conūsi ad dñm. recogitāt i. ama
ritudine anime sue annos suos q̄ grauitē ad
huc sentiunt aliam legē in membrīs suis epug
nantē legē mentis a deo influxe. tales sepe ob
sērā diligenciam ne deum offendāt in pūis
vbi nullum extat peccatum sibi turbatam faci
ūt cōsciam moti nonnūq̄ ab hoc temptatione
demonis vt in perplexitatis ruant vicium
¶ Aliqñ etiā ab hoc monēt doctrinis inspicēciū
hominū **¶** De q̄bz. Apost. i. cor. vii. di. paucietes
eorū infirmā cōsciam in cristo peccatis

f^a p^o
ca^m 3^m

quos tamen item apostolus specificat dicens i
bis io **O**mne quod in macellum venit mādū
cate nichil interrogantes ppter conscienciā p
quorum cura. b. **B**ern. super can. inqt. **Q**uid
efficaci⁹ ad curādū cōsciencie vulnera necnon
ad purgandum aciem mentis q̄ cristi vulnez
sedula meditatio et iterum **T**urbabor h̄ nō
perturbabor quia vulnerum domini recorda
bor. **S**eptima consciencia est trāquilla et bō
est q; talī de q̄b; dicit apost. **Q**ui cristi
sunt carnem suam crucifixerunt cū viciis et cō
cupiscencijs q̄ hugo libro primo suo de aīma
sic describit. **T**rāquilla cōsciencia est que d
nibus est dulcis nulli grauis v̄tēs amico ab ī
ciam et inimico ad pacienciam cūctis ab bēni
uolenciam quibus pōt ad beneficiam cui dō
imīn⁹ nec sua peccata īputat quia nō fecit nec
aliena quia non a p̄bauit nec negligenciā q̄a
non tacuit nec superbiam quia in vanitate nō
perimāit et iterum secūdn̄. **B**ern. Consciencia
tō titulus est religionis templū salamonis ag
benedictionis ortus deliciarū aureum reclinatū
etū gaudium āgelorum archa federis thesau
rus regis aula dei habitaculum spūs sancti li
ber signatus et clausus et in die iudicii aperi
endus de domuo talis consciencie scribit sa^p

vij. **I**ntrans in domum meam conquiescam cum
illa enim non habet amaritudinem conuersatio illius
nec tedium conuictus illius sed leticia et gaudium
scilicet propter fructus eius

Capitulum quartum quod consuetudo boni ad salutem
viam domus materialis est regenda

Quia vero eterna sapientia bonorum et tranquilla
possessionem domui assimilare digna est in qua
cantus leticie et fructuum habet copia

Incirco cum omni quod possumus diligentia ad
uertenda sunt quicquid quod eriguntur ad domum possessionis scilicet
ut bene fundetur debite cernetur fortiter tueatur
prudenter regatur et sepe tergatur **P**rimo be
ne fundetur videlicet super solidum fundamentum crist
ti et sacre scripture sicut sal. dicit **M**ath. vij. **O**m
nis qui audit verba hec et facit ea assimilatur
viro sapienti qui edificauit domum suam supra petram

Summe autem cauere debet ne domus consue
encie sit lata nimis at stricte edificata quia qui
facit contra consuetudinem edificat ad iehennam ut di
cit glo. ho. ix. **S**ed heu istam domum edificat
quidam super aquas voluptatis. **A**lij quis super
arenam cupiditatis. **A**lij super ventum superbie. **I**de
o veritas. **M**ath. vij. subiungit omnis qui audit ver
ba hec et non facit ea similis erit viro stulto
qui edificauit domum suam super arenam et de se

bie pluuia ⁊ uenerūt flumina ⁊ flauerunt ven-
ti et irruerunt in domum illam et cecidit et fu-
it euina eius magna ubi **Augustinus** **C**onfi-
rādum q̄ quia cum dixit qui adit uerba. i hoc
satis signat istum sermonem domini in monte
omnibz preceptis quibz cristiana uita forma
ē esse perfectum ut merito qui secundū eā vi-
uere uoluerit competat edificanti supra petrā
et. glo. ibi. **C**ecidit inq̄ quia omnis conscie-
tia que spe fixa in deum non permanebit itēp-
tationibz non ualet subsistere et tanto ampli⁹
agitatur q̄nto plus in hijs que mundi sunt a
superioribz dis iungitur **E**t uere omnes mali
uel fictione boni ingruente q̄libet temptatione
peiores sūt **E**st igitur primum fundamen-
tum fides firma super cristum fundata **D**e
q̄. **Matth. xvi** super hāc petrā. s. cristum filiū
dei uiui edificabo ecclesiā meā ayt cristus ⁊. **A**-
pos. i. ca. 3 **F**undamentū aliud nemo pōt po-
nere preter illud quod positū ē quod est crist⁹
ihesus pfectio uero huius fundamenti est cari-
tas sine q̄ fides uitam non habet **I**deo ab e-
phe. iij. utrumq; fundamentum opletens sic
orat. **F**lecto genua mea ad prem̄ domi nos-
tri ihesu cristi ex quo omnis p̄nitentia in celo ⁊
in terra nominatur ut det nobis secundū dixi

cias glorie sue corroborari per spm eius in ite-
riori homine habitare cristum per fidem i cor-
dibz vestris in caritate radicati ⁊ fundati vt
possitis apprehendere cum omnibz sanctis que
sit latitudo longitudo sublimitas et profundū
Secundo oportet vt dom⁹ debite cernetur yma-
ginibz virtutum et exemplorū bonorū q̄a nō suf-
ficit adulto habere fidē et caritatē nisi exeat in
opus. **F**ides enim sine operibz mortua est. **Fac**
i. **E**t sm bea. **Gre. Iniaz.** **C**aritas si operari cē-
nuit caritas non ē et ap⁹ gal. v. dicit. **I**n cris-
to ihesu nec datur circumcisio nec preputium
aliquid valet sed fides que per dilectionem o-
peāt vbi glo. fides nō vtz ociosa q̄a fides sū o-
peribz nō saluat s; q̄ opeāt p dilcōez dī ⁊ xpi
In cui⁹ rei typū dñs epo. xpi. iussit vt cōtēta
īterior nobilissima q̄ tabernaculū tēgebat ex de-
ce particularibz cortinis dñexa polict̄ varia-
nā ibi sic dñs ayt moy. inspicere ⁊ fac sm exēplare
qd̄ tibi in mōte mōstratū ē. **T**abernaculū ita fi-
at decem cortinas de bisso retorta ⁊ iacincto ⁊
purpurea cocco q; bis tincto varietates opera-
plumario facies. **V**bi glosa. **I**n hīs quatuor
cortinaz coloribz iij. iustificacōes experimunt̄
In bisso retorta caro castigata remittēs **I**n ia-
cincto mens superna cupiens. **I**n purpurā caro

passionibus subiaccens. **I**n cōcordiis sanctis
mens inter passiones dei et proximi dilectione
fulgens. **V**erum ut ad talium virtutum exer-
cicia perueniamus facilius expedit ut crebro
sanctorum patrum vitam velud ymagines in-
pingamus intēseus. **S**i enim ut refert. **b**
Augustinus. li. contra iulianū quidā rexturpis
specie cubitū suū fecit depingi pulchris yma-
gibus ut eaz aspū vxor sua pulcherz pareret fili-
um. **C**ur cristianus domum sue consciencie
q̄ dens inhabitat in memoria bonoz exemplo
et nō depigeret ut vxor sensualitas ples v̄tutū
gingneret. **T**ercio oportet ut domus cōsci-
encie tueatur fortiter quod fieri debet conuet-
satione honesta et angelica custodia. **N**am
sicut tectum domus est custodia ita exterior lō
conuersatio tuta mentū est bone cōsciencie q̄te
lō fama proximo et bona cōsciencia sibi prohe-
t. **J**uxta illud **Math. v.** **S**ic luceat lux
vestra corā hominibus ut videant opera vestra
lō et glorificent patrem vestrum q̄ in celis est
Iudeo xp̄us. **Math. io. di. q̄** in aures audi-
tis predicate super tecta. i. per bonā conuersatio-
nem. **A**d tutelā et ap̄liorem custodiā etiā mi-
sericordissima bonitas dei āgelicam adhibuit
custodiam. **J**uxta illud **Iu. v.** **C**um fortis

armatus custodit archum in pace sunt omnia que possidet. et ut angelus bonus fortior dyabolo vincat superueniens et aufert vniuersa arma in quibus confidit dyabolus et eius spolia distribuit in deo gloria ibidem. distribuit inquit spolia exhibens fideles custodias angelorum ad hominum salutem. **Quarto** oportet ut domus consencie prudenter idem discrete regatur quoniam enim deus homini ammicletur ut tactum est angelica custodia tum quia deus fecit hominem rectum reliquit eum in manu concilii id est in suo libero arbitrio quo mediante bonum vult gratia assistente et malum gratia dei dimissa. **Vult** igitur deus qui nos ratione et pacem fecit ut discretionem regamur que eadem est prudentie. **In** hac enim virtute. **Iuxta** philosophum vi. ethi. Omnes morales connectuntur virtutes. **P**anc cristus suos dilectos docuit discipulos. **Quibus** dixit. **E**cce ego mit. etc. **E**stote ergo prudentes sicut serpentes. caput viz bone consencie discrete regendo. **Hec** est virtus et veritas aurea virtutum. quam beatus **Antho.** protulit solitudini operibus vite monastice rigori abstinentie et priuacioni facultatum omnium ut tradit. **Cassia** colla. ij. abbatis moysi. **Q**ue virtus ut idem deducit breuiori via monachum sine deceptionis dyabolice fallacia perhit ad perfectis apicem. h. ut ibidem deus non

7a
p. 20
ca. 4. m.

nisi humilitate tali coqueretur quod quis senior vel
prelatorum scita custodire nitatur. **¶** Quinto o
portet ut sepe tergatur domus conscientie per
scobam contricionis et confessionis quoniam in eam
cadunt pulveres venialium aut venena peccatorum
mortalium nec aliud remedium querere oportet
quam illud. **¶** Unde Augustinus super Iohannem. **¶** Verum peccati
quo fugit seum si trahit quocumque fugerit
non fugit se ipsam mala conscientia non est quod
eat sequitur se immo non recedit a se peccatum enim
quod facit intus est. **¶** Vis audire consilium si
vis ad deum fugere ad ipsum fuge confitendo
non latendo. **¶** Capitulum quintum quod con
scientia bonum non semper sufficere debet eam habere
tamen si laborare debet quis ut etiam bonam famam
habeat

Occurrunt hic questiones quodam. **¶** Prima
an talis bonum conscientia sufficere possit eam habere
tamen sic quod non curare debeat de expellenda
propter infamiam cum dubium est diversitas ut videtur sanc
torum doctorum qui in multis auctoritatibus dice
re videntur quod non sit curandum de fama dummodo
peccatum non sit in conscientia. **¶** Nam dicit
beatus Augustinus ad clericos proponendum. **¶** Quod ob est ho
mini quod ex illa tabula vult eum dele. **¶** Humana
ignorancia si de libro vivencium non deleat eum

iniqua consciencia vt etiam allegatū est sup̄ p̄
mo capitulo. **I**dem ad secūdinū maicheū. **B**en
de **Aug**⁹. quit quid libet sola me in oculis dei a
sciencia non accusat. **E**t. **Gre** **C**onstātio **E**p̄o
mediolanensis. **I**n cūctis que in hac vita adū
sa proueniunt sola est sicut nostis omnipotē
tis dei districtio pensanda atq; ad cor appriū
semper conuertendum vt nullius ibi lingua i
plicet vbi consciencia non accusat quē cū cō
sciencia defendit liber ē inter accusacōnes et
liber sine accusacōne esse non potest si sola que
interius adicit consciencia accuset. **E**t iterum
Gre . **I**nter verba laudantiū siue vituperaciū
ad mentem semper reuertendū est. ⁊ si i ea nō
inuenitur bonum quod de nobis dicit magnā
tristitiam generare debet ⁊ rursus si in ea nō
inuenitur malum qđ de nobis homines loquū
tur in magnam debem⁹ leticiam p̄filire. **Q**uid
enim si nos hoīes non laudant et consciencia
nos liberos demonstrat habeamus paulum di
centem. **G**loria nostra hec est testimonium
conscience nostre. **J**ob quoq; dicit. **E**cce in
celo testis meus si ergo est nobis testis i celo
testis in corde dimit tam⁹ stultos foris loq̄ qđ
qđ voluerit **E**t ex hīs videt nō ēē curābū de ifa
mia vbi alui constat de consciencia lō. **E**x ad

p^a 78
Ca^m 4^m

uerso est. b. **A**ugustinus in sermone de cōi vi-
ta clericorum. d. **N**olo ut aliquis de nobis
inueniat male viuendi occasionem. **P**rouide-
amus enim lō ut ait **A**post. non solum corā
deo sed etiam coram omnibz hūmibz propter
nos consciencia nostra nobis necessaria ē. **p**pe-
tus fama nostra non pollui sed pollere debet in
nobis. **D**ue res sunt consciencia et fama. **C**ō-
sciencia necessaria est tibi. fama primo tuo q̄
fides consciencie sue negligit famam suam cru-
del est. et itēz alibi. **A**ug⁹. **N**on sunt audiēdi
viri siue femine q̄ quādo reprehendunt i aliq̄
negligencia per q̄ fit ut in malam veniāt sus-
picionem. **U**nde suā vitā tam longe abesse sci-
unt. dicunt corā deo sufficere sibi conscienciam
estimacionem hominū nō solū imprudenter ve-
rum etiā crudeliter contemnentes cū occidunt
animas alioz siue blasphemaciū viā dei q̄bus
secundū suā suspicionem quasi turpis q̄ casta
ē despiciē vita sanctorū. **V**el etiā cū excusacioē
imitanciū non quod vident. sed quod putant.
Noborat dicta prefata textus sacre pagie q̄
dicit. **U**niciqz mābavit deus de primo suo
ut scilicet ei p̄hit verbo et exemplo. **A**uctori-
tatum talium varietatem et questionis nobum
soluit sanct. **T**ho. per distinctioēs q̄dli. 9. q. 12

Utrumq; inquit sc; contemptus fame & ap-
petitus potest esse laudabile et viciōsū. **F**ama
enim non necessaria est homini ppter se ipsū
sed ppter proximum edificandū. appetere igit
famam ppter proximum caritatis est. **A**ppetere
vero ppter seipsum ad inanē gloriā ptinet. **E**t
econtrario contemptus fame ratione sui ipsi
humilitatis est racōne vero proximi ignauie ē
et crudelitatis. **N**isi ergo quib; incumbit ex of-
ficio vel ex statu perfectionis aliorū saluti pui-
dere peccant. nisi infamiam pām iuxta posse
repellant. **A**lii vero quib; magis custodia sue sa-
lutis imminet possūt sue humilitati providen-
tes famam vel infamiam contempnere. **S**ed cū
infamia dupliciter repellatur scilicet occasioē
subtrahendo et linguas detrahenciū opescendo
primo modo tenētur omēs infamā vitāe alias
sine scandalo actiuo transire non possent qđ
semper est peccatum. **S**ed secundo modo nō te-
nētur nisi quantum d; aliq; saluti pxi puidē
Et hoc est quod. **G**reg. omel. super ezech. dicit
linguas detrahencium sicut nō debem; nostra
studio excitare ne ipsi peccēt. ita per suā mali-
ciam excitatas debemus eq̄mmiter tolleraē vt
nobis in meritū crescat. **A**liqñ etiam cōpescere
necum de nobis mala disseminant eorum qui

1a
L. p. 100
Cam 4th

nos ad bona audire poterāt corda innocentū
corrupāt. **E**t infra. **N**on etenim quorū vi
ta in exemplū imitationis est posita debent si
possunt detrahentium sibi verba compescere
ne eorum predicacōne non audiant qui audire
poterāt et in pravis moribz remanentes bene
vivere cōtempnāt. **E**x hīs patet solutio ad
obiecta. **E**t patet qd contemnere infamiā ali
qū est humilitatis actus. **U**nde in vitalpatz
legitur de multis sanctis patribz qui ppā infā
miā sustinebāt non repellentes eā. **B**ic sac
ta maria vgo sū virili habitu manachi dō fui
ens false accusatur a pādoz per militē impēg
nata qd infamiā sustinuit marina quinquēnio
penitentiā agens āte fores monasterij sui p
quod tps vilissimis in monasterio mācipata
servicijs statim spiritum deo reddidit lotionē
qz sui corporis ⁊ obsessiōe demonis rea pde
te facinus ppū vginis innocentia purgata est
vt i vitalpatz legitur. **B**ic etiā ab temp⁹ be
ata vgo eugenia philippi rectoris alexandrie
nobilissimi romani filia fecit qz cū protho ⁊ ia
cincto degēs se eugemium vocans in monacha
li i hūtu monasterio latitās tandē i abbate elec
ta a melantia femina in alexādria ditissima
accusata est qd cū ea stuprum voluissz commit

pete sed cum res publico iudicio ignis purgari
deberet et incendio beata uirgo ne religionis sta-
tus eius infamia decresceret tandem prius iudicia
fratribus et cognatis presentibus se prodidit quod
esset innocens pariter et femina sic quod prius con-
sanguineos ac pene totam alexandriam fidei pane
conuixit ut docet eiusdem uirginis gesta

Capitulum vi. an scire quis possit se habere bonam
conscientiam et septem gradus eius.

Aliqua prout ex supradictis nascitur
questio utrum quis scire possit an
bonam habeat conscientiam. **R**esponde-
re quod hec eadem est questio cum alia qua
queritur utrum quis scire possit se habere cari-
tatem. **I**gitur utendo alexandri de halis in-
summa sua distinctionibus. **N**otandum quod sep-
tem sunt differentie hominum quidam se putant
habere caritatem et conscientiam bonam sed neu-
trum habent. **A**lii sciunt quod non habent talia.
Alii dubitant. **A**lii opinantur quod caritatem
habeant et bonam conscientiam. **A**lii experiri-
tur sed non habent de hoc scientiam. **A**lii hoc sci-
unt per reuelationem tantum. **A**lii vero per casum. **P**rimi
sunt infideles plurimi et heretici immo etiam qui
bonam christianam tepidi qui non sunt lustrantes suam consci-
entiam ex crassa ignorantia peccata quedam

1^a pars
Ca^m 5ta

mortalia cōia non habentes pēs mortalibz in
peccatis grauibz perseverant & eukaristie sa
cramēto idigne participant quod ne fiat dic
ad co. **A**post. **P**robet autem se ipsū homo &
sic de rē. **I**n eadem cecitate infidelitatis fi
it aliqui idē apost. qui iā captus a romana mili
cia **I**herosolimis iudeos quoz petitione cap
tus est sic alloquitur **E**go enim consciencia bo
na conuersatus sum ante deum vsq; in hodie
nū diem. qui tamen psequēbar prius ecclesi
ā dei **S**ecundi sunt qui sciunt se habere non
bonā conscienciā ut hī q̄ sciūt se esse in apostata
peccādi mortaliter aut in peccati tal manēt in
impnitiā. **A**d tales etiā loq̄tur eccl. **S**cit cō
sciencia tua quia tu crebro maledixisti alijs.
Tercij sūt qui dubitant se habere conscienci
ā bonā. **H**ij videlicet q̄ habent rationes eq̄
fortes ad hoc q̄ sint in gracia sicut ad opposi
tum sicut quādo vident se esse tepidos in amā
bo deum et non habent affectum orādi vident
q; ex opposito q̄ nullā habent volūtatem pec
candi mortaliter est enim dubitatio intellect⁹
inter utrāq; partem contradictionis quedam
vacillatio tales dicere possūt cū apostolo nich
il michi conscia sū. s; in hoc non iustificatus sū
q̄ atē me iudicat dñs ē pma. co. iij. **Q**uā op

nantur bonam cōscia; se habere et se esse in gē
a in q̄ etiam p̄babiliter sunt sicut illi q̄ habēt
racōes ad hoc et ad suum oppositū forcioēs ta
mem habent ad hoc q̄ ad suum oppositū sicut
quādo in vna pte vidēt se feruētes ī amore dei
et lugentes pro peccatis et ex opposito sentiūt
rebellionē carnis ad spiritū et fragilitatē. **Est**
enī opio acceptō vni⁹ p̄tis cōtradictiois cū for
midie alterius p̄tis tal b. **I**ob fuisse videtur q̄
ayt. **D**ēbar omnia opera mea sciēs q̄a nō p̄tis
delinquēt vbi glo bō q̄dē erāt opa. s; adhuc ti
mēda. **H**is q̄ volūt v̄t des placē. q̄a duo ī bōis
cauēda sūt desidia et fraus. **D**esidia facit mior
amor dei fraude appri⁹ amor sui dū p̄ bñ actis
tacita v̄t aliq̄ huāi cordis grā vel fauoris auā
vel cū q̄libet res alia exterior desideār. **S**ed be
at⁹ q̄ ep̄uit ma⁹ suas ab oī munē cordis ma
n⁹ et oris. **C**irca hoc tior habēd⁹ ē q̄ munit. **U**n
de seq̄r. **S**ciēs q̄ nō p̄tis delinquēt. **Q**uā ex
periūtur se habere graciā et bōz cōscia; sicut il
li qui sentiūt dulcedinem diuine bonitatis in
oratioē et gustāt quam suavis est domi⁹. **P**rop
ter qd̄ app̄eta notanter ayt. **G**ustate et videte
quoniā suavis est domi⁹ beatus vir q̄ speāt in
eo spe videlicet tali q̄ est bō consciencia. **G**usta
te iqt et videte q̄a duplex est in anima sciencia

1a
p^o p^o
Ca^m 6^{tu}

salicet cognitiua seu speculatiua et experimēta-
lis. **¶** De speculatiua statim infra dicitur. **¶** Ex-
perimentalis siue affectiua sciencia causatur ex
re que est et sentitur in affectu. **¶** Res enim q̄
e potest sentiri seu experiri. **¶** Rā res q̄cie
sentit se notam in affectu sicut dulcedo in gus-
tu. **¶** hec cognicio per experienciā non est per
mediū fallibile sicut sciencia speculatiua. **¶** per
medium infallibile. **¶** Unde hec cognicio est p
signa. **¶** Propter quod etiā recte ayt ypocras
in primo amphi^o. **¶** Ars longa vita breuis ut
dictum difficile temp⁹ acutum experimentum
fallax. **¶** Quod autem de bona consciencia seu
gracia vel caritati queat haberi experimenta-
l sciencia. pbatur auctoritate xpi apostolica et
ratione. **¶** Rā apo iij. di. **¶** Qui habet autem
audiendi audiat quid spūs dicat eccūs vince
ti dabo māna absconditum et dabo illi calaulum
candidū et in calaulo id est in carbunculo nomē
nouum scriptum quod nemo scit nisi qui acci-
pit. **¶** Manna absconditum est xpūs in domo
habitans consciencie. **¶** Calaulus candidus est
caritatis habitus q̄ caritas ardet lucet et mun-
dat sibi et proximo. **¶** Nomen autem nouum
huic caritati insitum est quot filij dei per adop-
tionem efficiuntur. **¶** Annuit idem expressius

Ap⁹. ii. co. vi. Si estis i fide xpi ipi vs pbate
an nō cognoscatis vsmetiplos q̄a cristus ih̄s
ē in vobis nisi forte re pbi estis. sp̄co atē q̄ ag
noscitis q̄a nos non sumus re pbi. **Accedit** ad
idē rō. **¶** Gustus enī bene dispositus non potest
nescire dulcedinem sibi coniūctā in corpoalibz
ergo p̄f̄ormiter i spiritalibz aīa bñ disposita
non potest non sentire diuinā dulcedinem sibi
coniūctam. **Sensus** enim diuine dulcedinis est
per gr̄aciā de qua p̄pheta mirat̄ d. q̄ magna
multitudo dulcedinis tue domine. q̄ abscon-
te. perfecisti eis qui spe in te. **Sexti** sunt q̄ sci
unt sed solū per reuelacōnem non per specula
tuam scienciam se habere bonam conscienciam
¶ De quibus. i. **Ioh. iiii.** **¶** In hoc scimus
quia in deo manemus et ipse in nobis. quia de
sp̄ritu sancto dedit nobis. **¶** Et apostolus ad
thi. vii. **¶** Certus sum quot neque mors neq;
vita neque angeli neque principatus neque v̄
tutes neque instancia neque futura ueq; forti
tudo neque altitudo neq; profundum neq; crea
tura alia poterit nos seperare a caritate dei q̄
est in xpr̄isto ihesu x̄c. **¶** Vere tamen nō possu
m⁹ sc̄idū cōēz legē an i dōi caritate scim⁹ sci
encia speculatiua quia hec sciencia ē p̄ casum
rei v̄l per racōnem rei v̄l etiam p̄ effectū. **¶**

1^a p⁸
Ca^m 1^m

causa gracie non habet sub cognitione nostra
simpliciter nec eius effectus ut videbitur p^{ri}
et visum est. ¶ Similiter gracia secundum rati
onem gracie dicit compacionem ad acceptacio
nem dei. ¶ Unde ponit ipsam acceptacionem in
deo. ¶ Hoc autem modo non potest cognosci a no
bis et ideo non cognoscitur sciencia speculativa
certitudinaliter potest tamen sciri ab aliquo sci
encia affectiva quia hec est per experienciam rei
in effectu. ¶ Unde hec sciencia de re est per re
et non secundum rationem vel compacionem quam habet ad
aliud ut ostensum est. ¶ Septimi igitur sunt qui
sciunt per casum rei vel rationem rei ut hi qui
essencia dei clare in hac vita viderunt ut in veteri
testamento moyses. In nono. Apost. quod igitur
Gre^{gorius} in dialogo est quod non videant qui vident in
omnia vident. ¶ Capitulum vii. p^{ri} quod
signa quis cognoscere possit habere se bonam
conscienciam

Dictum est quod quis experiri potest per
signa an habeat gratiam vel bonam consci
enciam. ¶ Modo videndum est qui sunt ista
signa. ¶ Ubi sciendum quod doctores
sancti alia et alia ponunt signa. Nam Crisostomus
quinq; Sanctus. Tho. iij. Et Alex. taliter Crisostomus
super Math. omel. 22. ponit. v. vel iij. qui habes

pte h. ca. viij. **S**anctus tho. in iij. bis. xij. poit
iij. sub hys verbis. Quod inquit aliquis oino
a peccatis sit immuis per certitudinē sciri non
potest. i. co. iij. **N**ichil michi conscius sum. s
in hoc non iustificatus sū pōt tamen de hoc ha
beri aliqua coniectura precipue per iij. signa
fiat **Bern. d.** Primo quādo q̄s deuote verba
dei audit **Quia** q̄ ex deo est verba dei audit **Jo.**
h. viij. Secūdo qñ q̄s se p̄mptū ad bñ operan
dam inuenit q̄a p̄baco dilectiois exhibico ē o
p̄eis vt d. beat. **Gre.** Tercō cū q̄s a peccatis
abstinēdi i futuro p̄pōitū assūphit **Quāto** cū de
preteritis dolet quia in hys vera p̄nā secūbū
Gre consistit. **U**nde si aliquis p h̄mōi signa
facta diligenti discaione sue consciēcie q̄uis
forte non sufficienti. eciam ad sanctissimū cor
p̄ cristī sumendū accedat deuote aliquo pec
cato mortali in ipso manente. quod eius cogni
tione preterfugiat. nō peccat. ymmo magis ex
vi sacramenti peccati remissionem cōsequitur
Unde **Aug.** d. in quodam sermone. q̄ qñ corp̄
cristī manducatur viuificat mortuos **A**lexand
de hall. in sūma ponit tria experimenta gra
cie quibz vt dicit. pōt q̄s experiri se habere g
ciam que habemus in psalmo. **C**um inuocarem
pbi sit questio multa dicunt quis ostendit

nobis lō rē. id est homines querūt a fidelibus
¶ Unde certi sint. q̄ sint accepti deo et p̄pha
 respōdēdo colligit tria ex quibz colligit expe
 rimentum p quod faciunt q̄ sint accepti deo et
 q̄ hūt grām. **¶** Prīmū est cū dicit. Signatū
 est sup nos lumen vultus rē. **¶** Secūdu dedit
 ti leticiā in corde meo. **¶** Tercū In pace ī id
 ipm. rē. **¶** Nec sunt tria ex quibz colligit exp
 imentū gracie lumen leticia et pax lumē apud
 vim rationalem pax apud irascibile. leticia a
 pud concupiscibile. **¶** Quā enī ista tria sūt ī aī
 ma sancta fm istas tres viret et vere certū ex
 pimentū est q̄ aīma habeat graciā benedico ve
 re quia per hoc dēt anima sancta ab aīma he
 retica quia anima sancta habet ista vere qn ha
 bet graciā. s; anima heretica non. **¶** Unde nū
 q̄ habet lumen verum in rationali nec pacem
 verā in irascibili nec verā leticiā in concupisc
 ibili sicuti habet anima cristiana pfecta q̄ habz
 lumen veritatis radiantis sup vim rationālē
 in quo mirabiliter delectat rō. **¶** Anima vero
 pagani vel heretici et cuiuslibz infidel nō habz
 lumen nisi sophisticū sicut est lumen ī somniā
 do. **¶** Similiter non habet verā leticiā in cor
 de q̄a sicut dicitur prima. thi. iij. **¶** Omnes ha
 bent cauteria tam conscienciā. **¶** Similiter nec

verā pacē hnt in irascibili quia sicut dicitur ysaie
lviii. Impius non est pax. Unde sicut in paraliti-
co videmus quod in ipso est infirmitas non tamen
sensus doloris licet in ipso sit materia doloris.
In sano autem non est materia doloris nec sensus do-
loris. **I**n egro autem non paritico est materia dolo-
ris et sensus doloris. **S**ic infidelis habet mate-
riam doloris non tamen sentit dolorem unde est
velut paralyticus. **I**n anima vero fidei sana i-
sancta et perfecta non est materia doloris nec
sensus doloris. **I**n anima vero fidei egra scilicet per
peccatum est materia doloris et sensus doloris
sicut dicitur Augustinus. Melior est natura que est cum sensu
doloris quam que est sine sensu doloris et hoc
supple quando habet materiam doloris. **E**t
propter hoc si pax sit in infideli vel in hereti-
co hoc non est nisi sicut quies in paralytico que
non est ibi vere sed dolor ibi est licet non senti-
atur. **E**x quibus etiam patet quorundam ob-
iectio inefficax qui dicunt quot in pagano et
infideli sepe est iocunditas conscientie bonum
desiderium et fertior ad bona opera que viden-
tur esse signa gratie. **S**unt eis de quod tantum differt iocun-
ditas anime infidelis a iocunditate anime fidei.
Primum distat iocunditas fantastica vel somniantis
a iocunditate vigilantis. unde in ipsis non est

vera iocunditas q̄ est ab exp̄imentum ab hoc
q̄ aliquis sciat se habere graciā

Capitulum octauū de tribus signis opti-
mis bone cons̄ciencie

Nunc p̄terea secundum omnes docto-
res consolatoria bone cons̄ciencie tria. p̄-
mū contritio vera pro peccatis fm
confessio sacramentalis et terciū cō-
muniis eucharistie effectualis primum ē bonū
secundum melius. terciū si bene fit ē optimū

Primū declarat et praticare docet Joh. de
cambaco libro de culpa et grā. q. 9 d. **G**enera-
l̄ contritio maxime q̄n pro loco et tempore īpli-
cat peccatum specialiter occurrens sufficit ad
hoc q̄ quis sit ī gracia dei. **V**erbi grā quādo
peccato speciali occurrēte verificat̄ hec vel simi-
lis mentalis oratio. **D**eus de hoc peccato
et de omni peccato q̄ unq̄ contra te commisi
doleo in q̄ntū est contra te. ymmo probat ibi
latissime hāc conclusionem. **V**idelicet q̄ ex-
tra casus in quibus peccatori incumbit singula
peccata mortalia confiteri nunq̄ necessaria est
actualis attritio de singulis vel etiā rememo-
tio singulorū. **A**d idem videt̄ esse sanct⁹ tho-
q. vii. de veritate sic dices **A**d iustificacionem
peccatoris nō requirit̄ quod ī ipso iustificatiois

momento aliquis de peccatis singulis cogitet
sed sufficit qđ cogitet de hoc qđ per culpā suā
est auersus a deo. recogitacō autem singulorum
peccatorum debet vel precedere vel saltem sequi
iustificacōnem. **Pec.** Tho. ad idem ē cancellari
us pisienſis in ſuo triptito ſic dī. **S**ciens miſe
ricordiffimus pater et cognofcens noſtrā fra
gilitatem p. maximā et ad malū p. nitatem nul
tiplicab. vijs mortali. vīta durāte patiſſimus
eſt nobis delicta remittere ⁊ graciā conferre ſi
dūptat. veraciter et ex corde ſibi tres ſubſcīp
tas veritates porrigam. **P**rima veritas dñe
ſi ſic vel ſic contra bonitatem tuam peccaui qđ
nimis diſplicet. ratione etiā cuius peniten
tiam ago quia te offendi qui totus es veneran
dus et colendus quobq; mandatum tuum trāſ
greſſus ſum. **S**ecunda veritas eſt domine bo
num habeo pro poſitum et deſiderium tuo iuva
mine mediante in futurum p. cauendi ne icā
in peccatum et occaſiones iuxta poſſibilitatem
viciū euitandi. **T**ercia veritas. **D**omi
ne bonam habeo voluntatem peccatorum meo
rum confeſſionem integre faciendi pro loco et
tempore ſecundū tuum ⁊ ſancte matris ecclē
mandatū et preceptū. **H**as veritates. quas qđ
qđamq; loco et tēpōe ſinceriter nō ſicte at mē

baciter ex corde pronunciauerit se aut⁹ existat
 in salutis et grē statu se consistere et vitam e
 ternā mereri quous omnia crimina comississet
 si etiā talis absq; vlla cōfessione cōtinuo disce
 deret in absentia sacerdotis dormiendo aut a
 lio quocūq; mō morte subita preuentus idē fina
 liter saluaretur acerbissima purgatoriū pena
 mediāte. ¶ Ex quo notandū et salubre cōsiliū
 elicitur vt cristianus singulis dieb; bis vel se
 mel sero aut mane aut saltem festiuis dieb; t
 deat ad cor suum cōscienciā examinās. ā trēs
 premissas veritates proferre valeat cū cordis
 sinceritate. sic q; intra statū salutis se esse cōfi
 sat hec de cancellario. ¶ Nec mir⁹ si ad peni
 tenciā de peccatis. deus grām infundit dimit
 tendo peccatum cū ipse ppheta dicat. ¶ Dixi
 confitebor aduersū me q̄cū etiā leprosi decem
 eunt ut ostenderēt se sacerdotib; mūdati sūt
 anteq̄ se actu sacerdotib; presentarent. ¶ Un
 de etiā mgē sententia; ezech. xxviii. ¶ Sic al
 legat ad ppositum ¶ Quacūq; hora peccator
 conuersus ingemuerit saluus erit non dicē
 ore confessus fuerit. s; iuersus ingemuerit hu
 ic cōsonat dcm alb. i. iiii scripti. d. xvi. expo
 nentis illud verbū. ¶ Augustin⁹ in leā pau
 at etiam penitens ne prius ad domini corp⁹

accedat. q̄m cōformatus bō cōsciencia. vult iḡ
dicere q̄ oīs bona cōscīa adulti hominis habens
graciā est conformata q̄a actus cōtriciōis detra
ctis peccatū est actus meritori⁹. similiter act⁹
fidei in deum et huiusmodi et illis actib⁹ moue
tur quādo iustificatur. et sic statim post primū
momentum contriciōis conformatus est bō cōsci
encia per opus interius meritorium licet non
exterius. **S**ecūdu cōsolatoriū cōscīe ⁊ efficac⁹
est cōfessio sacramentalis. nā s̄m sanct. tho. ⁊
sco super iij. cōfessio iḡ alios frēs. eē hūc h̄
q̄ si dolor cōtriciōis p̄nē nō fūiss; sufficiēs tūc
confessio et absolutiō sac̄mēntalis p̄nē supueni
ens eius suppleret defectū. quia cum ipsa attē
tione de se i sufficiēte sufficiēt deler; oēs mōlē
culpā dūmō ipē peitēs tūc nō pōnt obicē grē p
missiōē; actual' pccā mōl'. **P**ri qm d̄s corā natā
p̄fitebat' pccm suū d̄ns. peccavi statū ppha ex
pte si dixit trāstulit d̄s pccm tuū. q̄. ij. p. 13
Quorū rō ē q̄a pccōr ad hoc vt r̄cupēt grāz ⁊
sibi dimitat' pccā. nō r̄q̄rit' s̄m p̄dā n̄ q̄ cū a
liq̄li detestacōe etiā si illa de se i sufficiēs sit nō
ponat obicē grē p tūc. **D**e hoc autē potest hō
cū p̄fite' p̄babilit' valde secur⁹ esse. q̄a potest
valde p̄babiliter scire. s̄. tēpore cōfessiois ⁊ ab
soluciois se nō peccat' mortaliter ⁊ se detestari

sua peccata ymmo scō sup. xij. b. **V**ia ista q̄
homo confitetur sacramentaliter est magis in
potestate hominis ⁊ certior ad gr̄aciā primā
reap̄dā. quia ibi nō oportet nisi nō opponere
obicem ad gr̄aciā quod multo minus est q̄ ha
berē aliq̄ actionem que per modū meriti de a
gruo sufficiat ad iustificacōnē imp̄i sicut fieri
oportet in cōtricione. **U**nde dicit beatus aug⁹
et allegat a m̄grō in. iij. b. xvi. vt paulo ante
dictum est. **P**aveat. s. penitens ne prius ad
dominium corp⁹ accēbat q̄ cōformatus sit bo
na consciencia super quo verbo dicit iterū. **A**l
bus. **H**omo habens gr̄aciā vel presumens ex
probabili signo se habere gr̄a; potest accedere
ad corpus cristi. **S**ignū atē probabile ē iqt
si est confessus et dicit sibi consciencia q̄ pro
nulla re vult āplius peccare ⁊ penitenciā debē
to tempore libenter suscipere. **A**d idem ē con
stātissime. **W**ilb p̄sienb in suo speciali trac
tatu de sacramento penitencie. ca penultimo v
bi docet confessorem quō atēq̄ peccator cōfite
ei incipiat eum alloqui debet sicut p̄ euāgeli
cus filium inuentū qui perierat. **S**i inquit
hoc preposito venit ad confessorem. s. vt cōmit
tat et trahat se beneplacito dei. et hoc ex amo
re ei⁹. **S**i se totū pat⁹ ē dare ⁊ tradē misericōi

dei ⁊ de hac causa ne eius offensam iacerat ut
in amorem et gratiam eius redeat mortuus in se
vincula disrupta esse cognoscat. si tantum sui a
morem largitus est ei clementissimus deus ut
de se toto studio beneplacitum eius parat⁹ sit
facere pro concilio sacerdotis. cui anima ei⁹ cu
randa et regenda a deo commissa est nullaten⁹
de salute eius dubitet. ¶ Quis enim dubitet
deum huiusmodi penitentem plenissime possi
dere hec ille ¶ Et docet ibi etiam ante confessi
onem inchoatam penitentem deo gratias de
hoc referre a quo omne bonum. et postea destic
te confiteri peccata. ¶ Tercium consolatori
um consciencie et optimum est post contricio
nem et confessionem eucharistie sacramentum
sumere. quod sacramentum habet etiam mor
tuos viuificare ut ex sancto. Thoma patuit ca
pitulo precedenti et sic patet prima pars hui⁹
tractatus

¶ Tractatus secundus de consciencia pro ut di
cit certitudinē

¶ Capitulum primum quid sit conscie
cia pro ut dicit credulitatem fixam et quomo
do originatur per syllogismum practicum quid
sit hinderehis. ratio superior. ratio inferior ⁊
eorum differentia a consciencia

Natūū dictū ē de consciēcia tē-
ta et bō pro vt sumitur pro spe bona
q̄ quis habet de dei amicitia nūc v-
rō restat loqui de consciēcia recta
et erronea magis p̄pe dicta pro vt sumitur p
actu assensus vel credulitatis et sic dicit̄ consci-
encia esse assensus vel credulitas intencionis
ad aliquid faciendū vel non faciendū. **U**nde
isto secundo modo consciēcia dicitur quasi cū
alio sciēcia quia sciēcia vniuersalis ad actū
particularem applicatur vel etiā quia per eā a-
liquis sibi conscius est eorū q̄ facit vel facere i-
tendit ppter hoc etiā interdū dicitur sentēcia
vel dictamen rationis. **P**ro quoz intellectu
notandum q̄ ista quatuor differūt sinderē. rō
superior. rō inferior et cōscia vt docet sanctus
Tho. in ii. d. xxxix. **N**ā sinderē est vis aīe
motiua que semper est nata figi in superioribz
naturaliter mouens et st imulās ad bonū et ab-
horēs malū q̄ sinderē aliquā lex ratiois aliquā
etiā cōsciēcia nominatur. **D**e quibz Ro. i. di-
cit̄ de illis legem nō habentes ipsi sibi sūt lex.
Aliquā autē dicit̄ alio nomine scintilla raci-
onis ouementē quid quia sicut scintilla ē mō-
diū quid ex igne euolās. **I**ta hec virtus
ē quedā modica participatio intellectualitatis

respectu eius qđ de intellectualitate i angelo est
Unde b. Iero. in glo. super ezech. primo dicit
qđ per aquilā signatur que vt cetēa animalia
in volando transcendit ita hec virtus trāscen
dit rācōnalē qđ p hominē figuratur et concupisc
bilē qđ p vitulū atq; irascibilē qđ p leonē. **H**āc
sindereſim ideo de? posuit in homine vt serue
tur ordo et connerio rer. **N**ā fm dyo. vii. ca. de
diuinis nominibz **D**iuina sapiēcia cōiūgit pñ
cipijs secundorum vltimis primorum. **A**ngel?
autem est intellectualis nature nō rācōnalis cū
disursu. et isti nature homo per sindereſim ap
propinquat et cōiūgitur. de qđ in psalmo. **S**ig
natum est super nos lumen vul. t. do. dedis. le
ti. tē. **H**ec sindereſis siue habitum nominz si
ue actum naturaliter inclinat ad bonum semp
et remunerat malo sicut econtrario sensualē
tas semper inclinat ad malum et numquā ad
bonum. ideo etiam sindereſis vocatur lex natūe
pro vt a natura inest. **S**indereſis vero dicit
ur secundum qđ inclinat ad operatiua. et quē
admodū intellectus principiorū ē quo ab spe
culatiua. **I**ta sindereſis ad operatiua inclinat
principia. **E**xemplū de speculatiuis vt omē
totū ē magis sua parte qđlibet ē vel nō ē. **D**e o
patis aut vt nullū malū ē faciendū bonum est

prosequendū. ¶ Quob tibi ne vis fieri ratio
nabilis et ex debito altēi ne feceris qđ tibi vis
fieri racionabilis et ex debito alteri fac et simi
lia. ¶ Nec pretērea hindere in nulla rationali
creatura vel intellectuali creatura extinguitur
totaliter p̄mo nec in dampnatis. ¶ De q̄ y
sa vl. vermis eoz non morietur q̄uis enī i dāp
natis ipsa hindēs quo ad displicēciam mali
culpe absolute cōsiderate et quo ad op̄placēciā
boni sit extincta tamen scđdū q̄ culpa cōpat̄
ad penā sic in eis extincta non est q̄a habent
displicēciā mali in collatione ad penā et sic
patet quid sit hindere. ¶ Ratio vero superioz
vt tradit beat⁹ Aug⁹ li. ij. de tri. ē act⁹ ratio
nalis potencie que sumit consiliū ex racioib⁹
eternis et diuinis et p̄m est speculatiua et p̄
tim practica. ¶ Speculatiua dicit qđ est credē
dum quia deus reuelauit. ¶ Practica vero di
cit hoc est faciendū quia deus precepit aut ei⁹
offensionem parit et huiusmōi. ¶ Propt̄ qđ
b. Aug⁹ vbi sup̄ ca. xvij. et. iij. d. g. Ratio supe
rioz supernis aspiciendis intenbit et supernis
consulendis primū quo ad speculatūā scđm q̄
practici. ¶ Rō atē inferior est actus potencie
rationalis que sumit consiliū ex racioib⁹ terū
temporalū vt hoc est dimittendū quia est su

pluū vel diminitū vtile vel honestū et sic de
alijs condicionibz q̄s moralis phus p̄tractat
Unde rō superior sapiencie deputatur sicut iſe
rior sciencie et tamen superior racō et inferior
nō sūt due potēcie sed racōis duo officia. **P**or
ro consciencia pro vt secundo modo sumitur est
assensus conclusionis elicite in filogismo p̄cti
co vel speculatiuo in quo findere his maiorē raci
o minorē ⁊ consciencia format conclusionem
Pro cuius laciōi intellectu notandum q̄ rō i
eligiendis et fugiendis quibusdā filogismis v
tatur. **I**n filogismo autem est triplex conside
ratio secundū tres p̄posiciones ex quaz duabo
tercia concluditur. **I**ta contingit i p̄posito nā
ratio in operandis ex naturalibz principijs ex
lege natuē seu findere si assumit circa particula
ciā iudiciū puta nullum malum culpe est faci
endū et similia. tunc lex nature seu findere si
i filogismo cōsciē maiorē ministrat. sed miōrē
addit ratio naturalis inferior vel superior. s.
hoc ē malū culpe. sed consideratio conclusiois
elicite est consideratio consciencie. **U**nde cōsciē
cia indifferēter de p̄sēti p̄terito vel futuro
facto remunurat ex quibz patet quid sit cōsci
ēcia i p̄posito. et de tali cōsciā plurimi loquūt
moderni doctores p̄sertim circa h. d. xxxviii ⁊

alij speculatiue de eade determinantes materia
Capitulu secundū quid sit recta conscia
 et erronea et quō oritur eius error

Et atē hec conscia duplex. scilicet recta
 et erronea. **R**ecta est assensus cō
 clusionis debite illate ex premissis
 veris in syllogismo presertim practi
 co vbi maior procedit ex hndereh vel ex roē
 vel fide cognitā et in minore per roēm superiōrē
 vel inferiōrē vere et debite subsumit. vt omē
 dei preceptū est faciendū. hoc est huiusmōi vi
 delicet diligere deū super omnia. ergo deus ē
 super omnia diligendus. **C**onscienā atē
 erronea vt d. bñs Aug⁹. et hētur. d. xxxviii.
 vbi sup tūc i aliquē cadit. qñ i agendo intellec
 tus aliquid p vero appbat quod falsū est. Aut
 e contrario pro falso appbat qd verū ē et fit qñ
 in syllogismo conscie seu practico in minore false
 vel male subsumit quia tunc erronee et false con
 cluditur. **C**ā atē qre conscia errae pōt est
 ista quia conscienā formatur ex assumptioē
 alicuius pticulāis ppositionis sub vniūsalibz
 regulis opādoz ppositio atē que assumit seu
 subsumitur non est pro se nota vt sunt vniūsa
 lia ptinapia agendoz s; innotescit per fidem
 vel inquisitionem rois et ideo circa eā et circa cō

scienciam ex eius assumptione formatam com-
git error. **P**el quia fidei non assentatur non enim
omnium est fides secunda thess. 3. vel quia tunc ope-
tes et inquirentes decipitur quique qui ex in-
sufficienti ratione eorum que inquirenda sunt et consideran-
da quandoque vero ex passione abducente iudi-
cium rationis quandoque etiam ex habitu malo vel
erroneo exempli gratia lex tradit vniuersale
principium circa quod non contingit errare scilicet
quod illicitum non est faciendum. **P**ereticus autem
assumit quod iuramentum est illicitum ex eo quod
scriptum est mathi. 5. **E**go autem dico vobis
non iurare omnino ex quo sequitur conscientia
erronea scilicet quod nullo modo est iurandum decipere
autem conscientia quia non confert illud dictum
scripture ad alia in quibus conceditur iuramentum
tamquam licitum patet ergo quod conscientia er-
rare potest. **E**t per idem patet quod si decipere
errare non potest. **R**espicit enim si decipere
vniuersalia principia agendorum circa que non at-
tingit mente errare sicut nec circa prima prin-
cipia in speculabilibus. **E**t sicut prima principia in
speculabilibus non possunt esse falsa eo quod im-
mediate illustrantur lumine intellectus agentis sic et pri-
ma principia in operabilibus circa que est si decipere
errare esse non possunt quia etiam immediate

sequitur lumen intellectus agentis de quo psal
Multi dicunt quis ostendit nobis bonum et malum? Res
pondetur. **S**ignatum est super nos lumen
tuum de lege in corde meo. **N**otandum tamen quod
proprie loquendo non omnis error circa iudi
cium agendorum est error conscientie errant e
nim omnes qui operantur malum sed in solis ex
habitu peccantibus est error conscientie. **I**n
peccantibus vero ex passione est ratio aliquantulum recta
Unde ignorantia electionis que est in eis de
qua postea patebit non est error conscientie quia
conscientia solum dicit illud iudicium quo intel
lectus iudicat aliquod esse bonum vel malum
quantum ad deum et bonos mores. **U**nde inco
tinens quando scit fornicationem esse malam et nich
ilominus passione ductus eligit eam tamquam bonam
conscientia sua non errat immo scienter facit
contra conscientiam rectam. **E**x quibus item patet
quot triplex potest esse error circa filogismum
practicum. **U**nus est error electionis in eo
qui peccat ex passione obumbrante iudicium ra
tionis. **A**lius est error credulitatis seu senten
tie quando quis assertive inheret conclusioni quam
scientia proprie dicitur conscientia. **A**lius est er
ror dubietatis seu dubitationis quando neutram
partem tenet cum certitudine sed de utraque dubitat

de q̄ dicetur infra late p̄te. 3. c. i. et sequētibz

Capitulū tercium cur cōscia ligat sicut lex

Nunc videndū est quōd consciencia se habentem ligat. **P**ā secundū omniū catholicorum doctorum sententiā capiēdo cōsciam p̄p̄e p̄ credulitate s. f. ma q̄ q̄s se credit sub peccato ad aliq̄d teneri cōscia sic ligat q̄ ea non depōita et scāte homo peccat si cōtra eā fāat sū cōscia sit rā vel erronea vt patet autoritatibz et racōe. **Vñ. Ap̄ ad Ro. ix. d. Omne quod nō ē ex fide peccm ē. Dri ge vbi vult. Ap̄ vt nichil dicā nī cogitem. nī agam nisi secundū cōsciam. Et glo. sup̄ p̄dicto textu dicit. Omne etiam si bonum sit in se q̄d non est ex fide. i. quod sit cōtra fidem. i. contra conscienciam vt credam⁹ malū esse peccatū ē. Et iterū glo. ibid. Omne quod sit contra cōscia etiā edificat ad gehēnā. Insup̄ sup̄ illo eccl. vii. Scit tua cōscia q̄a tu crebro maledixisti alijs glo. d. Qua iudice nōs nocēs absoluit. Patet etiā rōe nā cōscia at̄ est recta et tūc ligat aliqua lege naturali diuina at̄ positua at̄ consciencia est erronea et tunc ligat etiam vel virtute p̄cepti vel iussu dei licz per accidens q̄a cōscia non dicat aliquid faciendum ea ratione q̄ sibi videat. s. hac rōe q̄a sibi a deo iussū est**

vel preceptum et ita ratio p^{ro} tunc dicat se te
neri ad aliquid et quia hoc dictamine st^{ate}
voluntas non conformatur se rationi. ideo actus
voluntatis inordinatus est. Unde quando consci
entia hominis errat dictando esse licitum et esse
faciendum sub debito quod est de se peccatum et
quod scire tenetur et quod scire potest peccat
faciendo secundum dictamen conscientie quia
ex ignorancia imputabili peccat perpetrando ac
tum illicitum. et sciam tunc peccat non facien
do st^{ate} erronea conscientia quia facit contra
conscientiam ideo conscientia dicitur habentem
ligare ligari enim dicitur moraliter qui sic dis
positus est circa aliquod agibile q^{uod} in neutra
partem potest licite declinare ad modum illius
qui ligatur corporaliter qui nunquam potest procede
re interim q^{uod} ligatus est nec tamen aliquis sic
conscientia ligatus est simpliciter perplexus quia
potest et debet conscientiam erroneam deponere
licet sit perplexus? s^{ed} quid id est interim q^{uod} reti
net illam conscientiam erroneam quam post q^{uod} depo
suit non peccat. **E**xemplum de eo cui dicat
conscientia q^{uod} nunquam sit iurandum adveniente pre
cepto superiorum in quo de dicenda veritate iu
rare debet si iurat peccat quia facit contra conscientiam
si non iurat peccat contra obedienciam. **C**irca

premissa occurrunt plura dubia. **P**rimū dubi-
um est de modo ligamenti consē et utrū erro-
nea consēa liget ad errorem deponendū. **R**es-
pondetur q̄ consēcia erronea duo includit
errorem scz et consēciam rācōne p̄mi ligat
ad deponendum eā. vinculo diuini precepti ad
ephe. quarti expressi vbi sic dicit **A**p̄. **D**e-
ponentes vos secundum pristinam conuersacōne
veterem hominem. q̄ corrūpitur secundum desi-
deria errorum. Rācōne vero secūdi ligat vi-
nculo consēcie ad faciendum quod debet nec
tamen est simpliciter perplexus. q̄a potest et
debet deponere illam et ille simpliciter non li-
gatur et per prius ⁊ magis ad deponendū q̄
ad faciendum tenetur ⁊ et si de illa per se nes-
ciat iudicare. debet pericōres consulere vel vbi
de est humanū consiliū sibi debet se per oracio-
nem ad deum conuertere. **D**ubitatū secundū
utrum consēcia erronea aliquando excuset.
Sūt q̄ lex inq̄ suū cōditōre nō excusat s̄ poti-
us cōdempnat s̄m illud ysa. io. v. qui conditis
leges inq̄s. **C**ōsēa autē erronea ē lex iniqua
ab eo tñ cōdita q̄ eā sibi formauit. ⁊ iō s̄plici
ē nō excusat. s̄ magis peccm facit et aggrauat.
Ad cui⁹ euidentia notandū q̄ tripliciter errat
cōsēa. primo indifferēcia iudicans esse prece

pta vel phibita secundo et ontario precepta
vel prohibita iudicans in differentia tertio iu
dicans precepta esse prohibiciones vel extra
rio **I**n primo casu non excusat s illa queat
et condemnat. **I**n ij. et 3. casu nota q consci
a erronea duo includit. scilicet conscientiam
putativam et errorem ex primo excusatur pecca
tum pro tanto quia minus contemnit exempli
gracia quando fornicari non credit esse precep
tum et ideo fornicatur s pro tanto aggrauat q
a libidinosus et searius peccat. **U**nde Jer
iii. **S**apientes sunt ut faciant mala. bene autem
facere nesciunt. **D**e ij. autem distinguitur.
Eu enim omnis erras sit ignoras ut. d. b.
Aug⁹ in Enchiridion. ca. xvij. **I**deo q mo
dis contingit que ignoras tot modis contingit
etiam erras de quibus dicitur distincti sequenti
ca. **D**ubitat. 3. utrum erronea conscientia
plus liget q preceptum prelati in differentiis
que precipere potest. **S**unt autem in differen
cia ut levare festum et similia. Respondet. **O**
bediens prelato contra conscientiam aut captivat
conscience iudicium affectu vel effatu ut subdes
precepto prelati aut facit contra conscientiam et af
fectu voluntatis obediens prelato timore ani
mi vel amore de ordinato. **I**n primo casu facies

contra conscientiam non peccant. sed meretur
licet non possit deponere conscientiam. vel non de
ponat sicut non potest resistere rationibus contra fidem
voluntatem tamen captiuas illi obediens ideo me
tur secundo cor. 10. **I**n captiuitate edictes omnes intel
lectum in obsequium repristi **I**n secundo casu pec
cat. sed minus quam si faceret contra prelati precep
tum primo agens contra prelati preceptum magis
contempneret eum quam contempnens prelatum. **N**on
autem contempnens conscientiam erroneam con
tempnit deum. **U**nde. bernhardus. in de precepto. 7 dis
pen. **P**er tanto ope cauenda sunt scandala pu
uulorum. quanto amplius prelatorum quos sibi de
coequare quodammodo in utroque dignatur dum
sibi met imputat et illorum reuerentiam et contemp
tum contestans eis qui vos audit me audit et
qui vos spernit me spernit. **S**ecundo quia tal
plures imo totum collegium magis offendit et scanda
lizat quam si contra conscientiam faciat. **T**ercio
quia se magis ad malum disponit scilicet ad obedi
entiam et rebellionem. atque ad sequendum proprium
sensum et ad pervertendum veritatis iudicium de quo
ysa. v. dicitur **N**e quia sapientes estis in oculis
vestris **C**apitulum quintum
quod conscientia non in omni casu ligat quoniam autem liget at non
ostenditur ex modis ignorantie diuersis

Queritur etiā hic an cōscia erronea
semper sic liget q̄ in nullā pte pos
sit homo licite declinare. **R**espōde
tur secūdu sanctū thō. p^oma. ii. q^o
xix. articulo. vi. q̄ non huius rō ē quia error
cōsciencie aliqñ non est imputabilis cōsciencia
to fidei et ignorācia aliqua puta inuincibilis
vel ignorācia facti probabilis q̄ excusat totali
ter a peccato sic et error. **N**ā error ex igno
rācia solet procedere. **A**d sciendum autē qñ
error cōsciencie liget ⁊ qñ non ⁊ qñ excuset a
peccato. **O**portet p̄scire qñ ignorācia ex
cuset a peccato et quādo non. **E**ius rō est
quia ignorācia facit inuoluntariū in toto vel i
parte ⁊ et per consequens excusat in toto vel in
parte cū nichil sit peccatum nisi q̄a volūtariū
secūdu b. Aug^o et par rō est de errore. **C**ō
siderādum igitur q̄ quātum i pposito sufficit
Quintuplex est ignorācia s. circumstans
vel cōcomitās. Inuincibilis iuris seu vniūsalis
facti seu p̄ticularis et electionis. **I**gnorācia
cōcomitās actum seu circūstans est qñ ignoran
cia est de eo quod agitur et tamen si sciretur
nichilominus agē et tunc non excusat peccm
nec agguat nec diminuīt quia non inducit ab
volendū. **E**xemplū de eo q̄ vllz occidit hostē.

sed ignorans occidit eum putans occidere seruum
signum huius ignorancie cum q̄s non penitet q̄
actum peccati fecit. Ignorancia invincibilis est
q̄ non est in potestate alius vel fit ex igno-
rancia seu nescientia alius circumstantie abs-
q̄ omni negligencia imputabili precedente vel
ut alij dicunt et in idem redit. Est eorum que
nec tenemur nec possumus scire. **¶** Unde ig-
norancia que est invincibilis secundum se et
suam causam excusat ex toto quia causat oīno
involuntariū. Dicitur autem notanter et secū-
dū se et secūdu suā causam ppter ebrīū ex ebrī-
etate peccantem cuius ignorancia est invincibilis
secūdu se quia tūc nō potest iudicare q̄d agēdū
vel non agendū. Non tamen est invincibilis secū-
dum suam causam quia potuit se nō inebriare
et sic nō ignorare. Unde nō ē oīno excusat. Hec
ignorancia invincibilis s̄m alibi in summa ē mlti-
plex q̄a q̄dā ex natura ē invincibilis sic ī morietatibz
et ī melancolicis et hec ex toto excusat. Alia ē invin-
cibilis ex accīte ut ī cibo v̄l q̄ comedērūt iusq̄a
mū v̄l citatā q̄ ad insaniam duant vel ex infir-
mitate aliq̄. In q̄bz si q̄s dedit cāz faciēdo se il-
licitā nō excusat ex toto. Si v̄o t̄i licite dedit
opā excusat ī toto q̄a tūc nō ē culpa s̄ pen. de
hac ignorancia dicit cōcordādo cū pmissis v̄lri

sup^{er} h^{oc} d^{icitur} et cōcordēditer in sūm^{ma} sūa li. vi
Ignorācia inquit iuris seu vniuersal^{is} est vt
si aliquis nesciret furtum esse peccatum vel a
liquod huiusmodi. **N**ec ergo si est omnino
inuiuibilis et inuoluntaria quia scire quis nō
potest vt patet in pueris et stultis a natu^{ra} ita
te et tunc excusat ex toto. **S**imiliter si quis
de aliquo agendo dubio magis peritos consu
lit de quo nullā habet auctoritatem expressam
v^{er}o ita sit vel non dummodo for^{met} sibi bonā
consciēciā postq^{uam} magis peritos consulerit e
ciam si res aliter se habet q^{uam} ipse sentit excusa
tur enim q^{uod} potuit deus autem nichil impossibi
bile requirit ab homine. **S**i autē hō incide
rit in hanc ignorāciā inuincibilē hoc erit at p
opus licitum vt si per vigilias et abstinentias
et huiusmodi aliquis insanus factus est et tūc
excusat ex toto etiam si excessus furoris pecca
tum veniale fuerit. **A**ut incidit culpa sua mor
tali et tunc dicunt quidam q^{uod} peccatum sequēs
excusatur ex toto si nullum habet vsum ratio^{is}
et hoc ē probabilius et verius hec. **M**erito
Consentit cum hoc ray in sū et. Augustin^{us}
ac. Ambro. p^{er}. v. q. i. aliquos et ca. **N**ulla cauē
da vñ. p^{er}. de. pal. super. 3. d. xxiij concordans
cum predictis dicit cum durando ignorancia

que est causa actus aut est eorum que nec tene-
mur nec possumus scire que dicitur invincibi-
lis. Aut eorum que tenemur et possumus scire q
dicitur vincibilis. prima excusat si sit invinci-
bilis secundum se et secundum causam quod addit ap-
ebrum ut supra dictum est qui non in toto ex-
cusatur. Ignorancia autem vincibilis aut est in-
universalis et dicitur ignorancia iuris. Aut in-
particulari dicitur et ignorancia facti. Prima autem est directe
affectata ut homo libenter peccet et hec non
excusat sed aggravat. Aut non est directe affec-
tata sed puenit ex quadam negligencia et hec
licet non excuset ex toto sequens peccatum tamen
ipsu alleviat. Ignorancia autem particularis seu
facti excusat vel non excusat ut infra dicitur.
Dicit ergo pe. de. pa. super verba durandi sic
declaratio quod facit de ignorancia causali vincibi-
li bona videtur. Est tamen addendum ad id quod
dixerunt ignoranciam vincibilem eius ad quod
homo scire tenetur et potest quia si non possit vel
non teneatur excusatur ut miles mulier minor
et sic de alijs non tenentur scire iura hominum po-
sita nec pari ratione que vacat theologie sacre ex-
ordinatione confirmata per papam etiam decretiste de-
cretales et huiusmodi sed quicumque est doli capax te-
netur scire in naturale et divinum quod ad rationem hec per. Est

igitur ignorācia iuris eorum que quis scire te-
netur ut q^d fornicatio est peccatū mort^{le} si q^s
nesciret et similia. ¶ Dicitur q^d secundū phi-
losophū ignorācia vniūsalis scōm iuristas ve-
ro ignorācia iuris et in idem redit quia ius h^{ic}
vocantur regule vniūsales regentes vitam hu-
manam et hec ignorācia iuris variat^r in di-
uersis dum vnus scire tenetur ad quod ali⁹ sci-
re non obligatur de qua dicitur largius parte
tercia capitulo xxiij et xxiij. ¶ Nec ignorācia
iuris at^q ē directe affectata ut homo liberior
peccet. ¶ Nec non excusat sed aggruat. ¶ Aut
non est directe affectata sed prouenit ex qua-
dam negligencia. ¶ Nec licet non excusat ex
toto tamen excusat a tanto et alleviat peccatū
¶ Exemplū primi de eo cui dicitur cōscientia
q^d debet accedere ad non suā. q^a noluit intelli-
gere ut bene ageret ne haberet cōscia^z retrahē-
tē et propterea iniquitatem meditatus est in cubi-
li suo scilicet conscientia et astitit vie non bonē
¶ Tales sūt de quibus Job xx. 8. Recede a no-
bis scientia viar^z tuar^z nolum⁹ et talis peccat
gravius. ¶ Exemplū. ij. de eo qui neglexit solu-
discere dei precepta. q^ui discere potuit alias ab
alienam non accederet. si id sciret contra dei
preceptum esse. tal^{is} peccat sed minusq^{uam} priore

Ignorancia facti vt loquuntur iuriste vel parti-
cularis vt loquitur philosophus. et etiam in idem redit
quia factum aliquod videtur particulare deter-
minatum per circumstantiam quam contingit etiam
sapientem aliquem ignorare. et est particularium cir-
cumstantiarum in actu. et in tali aut adhibet de-
bita diligencia et dat opera rei licite et hoc mo-
do excusat sicut fuit de iacob cognoscendo lyam
quam credidit esse suam scilicet rachelem. **A**ut non
est adhibita debita diligencia vel datur opera
rei illicite. et hec non omnino excusat. potest ta-
men plus vel minus alleviare si non fuerit direc-
te affectata. **U**nde si quis opera rei licite debis-
set moderate ignorancia sequens culpam non habe-
ret et sic posset peccatum consequens ex toto ex-
cusare vt patet in hijs qui per exercitium spi-
ritualium operum in amenciam vertuntur vt sanc-
tho. d. **I**gnorancia vero electionis male est quam
provenit vel ex passione vel ex habitu ex quo
aliquis actu non considerat quod tamen considerare
potest et debet. et hec ignorancia quodammodo affec-
tum peccati consequitur vt quando ex concupiscentia
peccatum quam voluntas non reprimat absorbetur iudicium
rationis in particulari operabili. secundum quod di-
cit in vi. **E**thi. quod delectatio corrumpit existenciam
prudencie. secundum quam ignorancia omnis malus dicitur

2^a p^o
ca^m 9

ignorās. hec ignorācia non excuset peccatum
nec minuit quia non est cū peccati. h. consequi
tur omne peccatum. ¶ De ignorantia etiā ha
bes plura p^o 2. ca. p^o conclusio ē h. ¶ Ex p^o pre
tactis omibz iā liquet qd t^oes solū ignorācie vi
delicet inuincibilis iuris et facti peccatum ex
citant augent vel dīminuūt omniūqz predicto
z vna ratio talis est. ¶ Sicut se habet ignorā
cia ad causandū vel non causandū minuendum
vel augendū voluntariū sic se habet ad excusan
dū. ¶ Rā eo ipso aliquid imputatur ad meri
tum vel culpā quia est voluntariū z q^ontū est vo
luntariū tantū est imputandū. ¶ Sed ignorā
cia se habet ad causandū voluntariū vel involū
tariū z augendū ipsū seu minuēdū mō quo dic
tum est vt patuit per membra singula ergo zc.
¶ Sed dicerēs quis forte in multis ignorāci
is insci⁹ iam laboro qd igitur faciā vt eas eua
dam vel vt deus michi non imputet ad peccatū
nam delicta quis intelligit. ¶ Ideo cū p^os cla
mare habeo. ¶ Ab occultis meis mūda me do
mine et ab alienis parce seruo tuo. Responde
petrus de thā qd p^o verā contricionem deletur
ignorācia in quātū est peccatū quo abreatum
manet tamen ignorācia actu cuius rō est quia
quādo desinit esse voluntariū desinit eē peccatū

non tamen definit esse simpliciter. De hoc tñ
aliquid lucidius infra videbitur

Capitulū quātū applicat diuersos modos igno-
rādi ad questionem precedentē

P Et premissa respondetur directe ad
quesitum principale vbi queritur v-
trum cōsciencia erronea sp̄ sic ligz se
habentem q̄ i nullā ptem possit ho-
mo licite declinare. Respondetur distinguendo in
errore cōsciencia fias et de ignorācia quia ā
est error imputabilis cuius ipse errans est cau-
sa vel occasio ā non est imputabilis fias ē er-
ror ignorācie vel circumstācie particularis q̄
fuit iacob respectu lye et ita de similibus erro-
ribus non imputabilibus. ¶ In talibus itaque
cōsciencia talis non liget modo in tytulo q̄sti-
onis preactae. ¶ Nam per talem cōscienciam
homo non est ligatus simpliciter sed solum se-
cundum quid potest enim secundum vnā p-
te licite pcedere. Si autē error sit imputabilis
tūc p talē cōsciam homo ligatus est simpliciter
stante tali cōscia quia nec secundū ipsam pōt
homo licite facere nec contra ipsam. ¶ Cuius rō
est quia vna sola condicō mala reddit actū sim-
pliciter illicitū s̄ in omī actu q̄ est secūdu talē
cōsciam vel contra ipsam est aliqua adicō m̄ a

Patet hoc de primo actu qui est secundum eam. Actus enim qui est secundum conscientiam erroneam vel est malus secundum se. ut cum aliquis credit esse furandum ut detur pauperibus. vel est malus quia prohibetur vel contra preceptum superuenientis ut cum precipitur alicui iurare qui tamen non iurat. eo quod credit iuramentum illicitum esse. et ita in omni actu qui secundum conscientiam erroneam est aliqua est condicio mala vel de se vel ex prohibitione. **H**oc autem non est intelligendum de conscientia errante circa indifferencia vel ea que sunt super erogacionis. ut cum aliquis se credit teneri ad levandum festucam quo ad primum. **V**el ad vivendum caste quo ad secundum cum tamen ad neutrum teneatur. **I**n talibus enim actus qui est secundum conscientiam erroneam non est malus secundum se. nec etiam prohibitus ideo sequens conscientiam talem erroneam non peccat. **G**enera liter autem faciens contra conscientiam peccat quando conscientia dicit aliquid tanquam debitum ut probatum est super 3^{am} ca. sed quando dicit sibi solum ut licitum ut quod fornicatio sit licita tunc faciens contra eam non peccat. **S**ed cum dicit aliquid ut debitum tunc peccat. nam conscientia erronea in materia imputabili determinata per prohibitionem vel preceptum ligat se

qđ tamē intelligendū est quādo dicat p̄cept
endo vel prohibendo. non autem consulendo at
permittendo. vt si per heresim de errore carita
tis et libertate spūs dicat cōscia nō esse negā
bū illi qui per caritatem petit vsū corporis
tunc sic ligat consciēcia qđ quid qđ faciat pec
cat. **V**nde eciam leuās festucā credens contra
p̄ceptum dei agere peccat grauiter contemp
nēdo vult enī agere cōtra p̄ceptum sinū sub
quo consciencia cōprehendit aliquid vt inclu
sum. **E**t licet illud vere non sit inclusū sub p̄cep
to tamen iste vere quo ad mentem est cōtēptor
p̄cepti qui credit oppositū. eius qđ vult fa
cere esse p̄ceptum. ymmo dicit sanct. tho. d.
xxxix in secundo scripto. **S**i ratio dicat ali
quid directe cadere sub p̄cepto. tunc peccat
mortaliter obmittendo illud quod conscienci
a dicat eciam si sit veniale de se vel indifferēs

Capitulū. vi. mouet plurā dubia de ligamen
tis consciencie et soluit

Quia prefatā materiā erronee dīcē
sūt adhuc tria dubia soluēda. **P**ri
mū qđ plus peccet. **I**lle qđ facit contra
cōsciam erroneam. an ille qui se qđ
ipsam Respondet durādus. d. xxxviii. vbi su

pra **D**icenbū inquit q^d hoc nō potest v
no sermone determinari. **S**ed considerādū
qualiter est illicitum illud q^d conscia erronea
dictat esse faciendū quia quādoq; ē illicitū vt
peccatum veniale fuit q^d consciencia dictat es
se mentiendum ppter vitam innocentis saluā
dam quādoq; vero vt mortale fuit quādo q^d
crebit esse furādū malis diuitib; vt detur bo
nis pauperib;. **E**x parte etiam consciencie
considerādū est quid ipsa dictat faciendū. qui
a quādoq; dictat aliquid faciendū tanq^m ex pre
cepto puta q^d non mentiens ppter vitam alte
rius saluandā reus est homicidij quādoq; ve
ro dictat aliquid eē faciendū vt opus misericor
die solū. puta q^d furtum committēs bene faciat
vt det pauperib; et sic sit misericors. **I**n p
mo caū sequens conscienciā erroneā peccat so
lum venialiter sed faciens cōtra ipsam peccat
mortaliter. **I**n secundo autem ecōtrario. **S**i
autē sit aliquid ex precepto faciendum vel ob
mittendū et conscia dictet oppositum tanq^m ca
dens sub precepto tunc oparādū est preceptū
precepto et secundū hoc vidēdum verbi grati
a. **S**imiliter errāte consciencia credat q^d li
citur sit mechari vt saluet sui vel viri vitam
alioquin rea ē homicidij pl⁹ peccat exponēdo

se vel vicinū morti q̄ mechādo quia maius est
non occides similis est in omnibz alijs iudi-
candum. cum enim vtrobiq; est preceptum. tūc
comparanda sunt illa ad invicem vt secundū
illa iudicetur de preponderando. **S**i enim muli-
er credat se teneri ex precepto. **N**on occides
ad mechandum p̄ vita viri. alter putās se fo-
re reā homicidij plus peccat nō mechando q̄
mechando. **C**ontra si putat se occidēdā ne vi-
oletur plus peccat seipsam occidendo secundū
conscienciam q̄ mechando contra eam. **D**ubi-
tatur secundo an dictamē cōscie pl⁹ obligat q̄
p̄ceptū prelati. **R**espondet tho. m. ij. q. sic. q̄a
consciencia non obligat v̄tute p̄pā. sed v̄tute p̄-
cepti diuini. **C**onsciencia enim non dictat a-
liquid faciendum hac racōne quia sibi videat̄
sed hac racione quia a deo preceptum est. vnde
per accidēs ex virtute diuini precepti obligat
inquantum dictat hoc vt preceptum a deo. et
ideo dictamen consciencie plus obligat quam
preceptum prelati. siuid et preceptum diuinū
in cuius virtute ligat siuid patet in exemplo.
Si preceptum regis non perueniret ad popu-
lū nisi mediāte aliq̄ principē. si p̄ncps dicēt
hoc ē preceptum a r̄ge q̄uis nō eēt verum dic-
tum suum obligaret vt preceptum r̄gis ita q̄

contemptores penam mererent. **¶** Dubita-
3. quot nobis posset quis perplexus esse in con-
scientia. **¶** Respondetur in genere hoc futurum
in specie infinitis quasi nobis sit. **¶** Unde secu-
lum. Antifiodoreū in summa sua triplex est p-
plexitas scilicet perplexitas intelligēcie sacre
scripture. Perplexitas intellectiua faciendorū
et est perplexitas in euitabilitatis peccandi.
¶ Prima et secunda reperiuntur in sciēcijs
ad q̄ signandū apud ysa. ponit hoc loco onus
egypti postq̄ enī homo exautit a se onus babi-
lonis id est amorem huius mūdi a quo primū
exhonerare se habet. **¶** Secundo loco se exautit
ab onere philistinū id ē demonū temptacōibus.
¶ Et post hoc exautit se tercio loco ab onere
moab id est ab onere secularis sciēcie ut dice-
re possit cū apost. **¶** Non q̄ sufficientes scim⁹
aliquid cogitare a nobis quasi ex nobis. sed o-
nis sufficiēcia nostra a deo est. **¶** Et post
hec onus carnis dilectionis siue prudēcia
carnis que dicitur onus damasci a se exautit.
¶ Item ultimo restat onus egypti qd̄ quilibet
sanct⁹ habere potest. **¶** Nec sunt tenebre igno-
rācie quib⁹ premuntur sancti. sed non oppmū-
tur. **¶** Et ita patet q̄ sancti habent perplexi-
tatem primam et secundā. **¶** Prima autē per-

plexitas soluitur per distinctionem multiplici-
tatis siue amphiboloyce et equiuocationis. vel per
distinctionem temporū vel qđ simpliciter dict-
tur. vel secundum quid intelligi debeat. **S**ecun-
da perplexitas soluitur vno modo scz per spi-
ritum sanctum. **U**nde i. **I**oh. ij. vs vntionem
habetis a sancto glo. spiritu et noscitis omnia
scz ab salutem necessaria. **E**t iterū ibidē. **H**oc
scribo vobis de hīs qui seducūt vs. et vs vnc-
tionem qđ accepistis a deo maneat in vobis. et
non necesse habetis vt aliquis doceat vs. sed
fiat vntio eius docet vs de omnibz et verū
est et non est mendacium. vbi scđbū glo. vnc-
tio est caritas. sanctus qui hanc dat. est spiri-
tus sanctus. **E**t fiet sic vt docente vs inte-
rius spiritu sancto. non indigeatis extrinsecus
hominum institutis doceri. et iterū ibidem di-
cit glo. **N**emo docēti homini tribuat qđ ex
ore docentis intelligit quia nisi intus sit qđ do-
ceat. lingua doctoris exteri⁹ iuanū laborāt nec
tñ doctor taceat. sed quod potest agat. **I**dem
ex itēcōe tradit **Gre. i. omel. 2** et **Aug. 9.** libro de
magistro docet qđ qā nichil intelligitur n̄ etiā
intellect⁹ agentis luīe illustretur. qđ intellect⁹
in mediate a deo illuminatur. **I**deico vnus est
magister noster crist⁹ etna sapiā. **E**t notādū

q̄ in potestate nostra est habere vñctionem p̄
fatam. ¶ Unde nycō de ly. super prefato textu
scilicet maneat in nobis. Dicit ī potestate ho
minis est gratiam baptismi obseruare. ¶ De
q̄ premisit. vñctionem habetis a s̄cto scilicet
spū. et nōscis omnia. s. ad salutem necessaria
¶ Si enim natura non defecit in necessarijs
multo minus auctor nature ¶ Unde si heretic⁹
veniat ad corrumpendū fidem in simplici fidei
qui se conuertit ad deum orandū pro vñctioē.
ei non deficiet quin eum dirigat per se vel per
alium secundū ea que pertinent ad salutem se
cundum suum statum ¶ Illud autem habere di
citur q̄ est in nostra potestate habendū quod
autem dicit non necesse habetis ut aliquis do
ceat vos. s. homo non est intelligendū q̄ simpli
ces fideles contēpnere debeant doctrinā supior
vel etiam eam negligere cum eam possint ha
bere. ¶ Sed quid fieret si humana doctrina de
ficeret tunc enim de⁹ suppleret ¶ Unde frequē
ter reperiuntur aliqui simplices nutriti in cā
pis clari⁹ videntes in hīs que sunt ad salu
tē necessaria q̄ illi qui quasi cotidie audiūt
sermōnes in ciuitatib⁹ magnis. ¶ Concludit
autem et verum est et non est mendacium q̄a
ab eo qui est regula veritatis nō pōt p̄cedere

nisi utrum hec nichil. **T**ercia perplexitas sol-
uitur per depositionem erronee consuetudine de
qua videbitur parte tertia p totū ideo null⁹ po-
test esse. h. mō vel. mō perplexus adeo qd sit
simpliciter perplexus. alias talis nō libere nec
voluntarie peccaret quod nūq̃ sit. q̃a oñe pec-
catum secundum **Aug⁹** est adeo voluntariū. qd
nisi aliquāliter sit voluntariū nō est peccatum
Si autem aliam apparet qd peccet siue faciat
siue dimittat. apparencia non est veritas. qui
a si sciēciam haberet et non ignorantiam. vi-
deret viam siue peccato faciendi vel dimittendi
vt patet in exemplo sequenti. **P**otest tamē a-
liquis esse perplexus secundū quid. scz secundū
erroneā cōsciēciā qua deposita. erit liberat⁹
Exemplum de eo cui dicitur cōsciēcia qd forni-
cari debeat. alias reus erit mortis p̃prie p̃sone
erret talis cōsciēciatus et interim qd talē hz
cōsciā est pplexus secundū qd. q̃a siue forni-
cetur siue nō. peccat. q̃a si facit committit pec-
catum fornicationis. si non facit. committit ex in-
tencōe seu cōsciēcia peccatū p̃p̃riū homicidij
et sic s̃m quid ē pplexus. igit deponat cōsciā
tunc non fornicando non peccat. **I**ste tamē cui
apparet qd cōsciā non possit deponere et s̃m
qd pplex⁹ ē int̃ duo vicia illud plus eligat vi-

cium vel potius minus timeat incurere quod
in se minus peccatum extat sicut in exemplo
de eo patet qui in turri captiuus est et sine cor
poris periculo euadere nullomō potest. eligit
locum vbi cadendo deorsum minus ledat. ¶ De
hoc est etiam regula vniuersalis theologorum
hec. ¶ In nullo casu est aliquis perplexus in
duo peccata quin ei pateat exitus absq; nouo
peccato. nā si iurauit quis piā se occisurum pe
trum innocentem et non occidat eum ipse non
peccauit nouiter. sed iam peccauit iurādo. Si
autem consciēcia dicat sibi erronea q; petr⁹
innocens ē statim occidendus ab eo dimittat
hanc consciā et liberatus est. ¶ Si autē pos
tremo incidāt duo precepta iconpossibilia ex
culpa sua tunc agat illud qđ de se ē magis ob
ligatorium et a nouo peccato immunis existet

¶ Capitulum septimum tractatus scđi
assignat quinque causas erronee consciencie

Ultio quid sit erronea consciā q; vuln⁹
magnum est anime. nunc vt mede
la adhiberi possit radicatus vidēdū
est de causis erronee consciencie. ¶
bi sciendū q; ex quinq; oritur scilicet ex discen
di negligencia. ex querēdi erubescencia ex sup
bie pertinacia ex affectus maliuolentia et ex

alicuius viciorum genus fetulentia. **P**rimo
inquit oritur ex distendi negligencia. Unde ysa-
iah. Propterea captiuus ductus est populus me-
us quia non habuit scienciam. tenetur enim qui
libet cristianus scire aut adiscere ea que sunt cre-
denda. ut symbolum apostolorum et que sunt ap-
petenda et spernenda. ut oracionem dominicam.
In qua continetur quid quid est ordinate petendum
et sperandum et ea que sunt facienda et dimittenda
per dilectionem dei et proximi contenta
in decem preceptis que sunt regule omnium dicere
veritate mathi. xix. **S**i vis ad vitam in-
gredi serua mandata. **E**a que sunt ecclesie
communitate vulgata precepta. ut de preci-
piis festiuitatibus de necessitate confitendi et
eucharistiam sumendi atque de quibusdam alijs
sacramentis ecclesie venerabiliter parti-
piendis tenentur omnes homines. **T**ene-
ntur insuper singuli homines ut dicit. Sac-
tus. Thomas prima secunda questione sep-
tuagesima. **E**a que ad eorum statum sunt
pertinentia vel officium. ut religiosus ea que ad
suam religionem pertinent. Episcopus iudex
scabinus. Consiliarius. artifex et sic de alijs que ad
eorum officium pertinent. sicut tenentur scire ea sine quorum
sciencia non potest aliquis debite actum exercere.

2^a p^o
Ca^m 1^m

et hanc turpe est mechanicō primo velle arte
discere quādo debet eā exercere. sic turpius ē
cuiuslibet in officio liato existenti si nesciat ea q̄
sunt officij sui exercere. vt iunctis matrimoni
o electis ad officia et simili bō. nā qui ignorat
ignorabitur i. co. xlvij. **¶** Et fatuis vginibz.
dicatur. **¶** Math. xv. **¶** Amen dico vobis nescio
vos. et clausa est ianua. **¶** Secundo oritur er
ronea cōscia ex querēdi erubescencia puta cum
quis habere potest quos in dubijs consulat. vel
in arduis et erubescit querere. tales enim verā
prudenciam que idem est cum discretionē q̄ ab
erronea cōsciencia sola scit liberare nūq̄ at
tingent ymmo in demonis temptatione interim
succumbent vt diffusē probat **¶** Cass. 2. colla. ij
moysi exemplis primo abbatis **¶** Perapionis
qui iuuenis existens seruicēdo abbati. theoni
per demonis temptationem tā diu in furti pa
nis cōsciencia durissima detentus est quo vsq̄
peccatum corā senibz agnouit. **¶** De inde ex
emplis scripture idem patet. primo de. Samu
ele iuvene a deo electo i. i. r. 2. **¶** Quem deus
pater suo colloquio noluit illustrare nisi semel
et iterum ab hely. seniore sacerdote doceretur
¶ Sic vas electionis iam conuersū deus per
semetipsum statim instruere noluit s̄ ait ei act. 9

Surge et ingre de te ciuitatem et ibi dicetur ti
bi quid te oporteat facere. sic etiā idem paulus
ppter hoc solū ascendit iherosolimā vt euange
liū quod per miracula pluā gentibz predicaue
rat priuata ac domestica examinacōne confer
ret cum apostol. **C**ontuli inquit ad Gal. ij. cū
illis euangelii quod p̄dico iter gētes ne forte
inuāuūm currerem aut curriſſime. **I**deo oclu
dit **C**ass; ex verbis moyſi abbatis. **Q**uis igit
tam presumptor et cecus est qui se audeat suo
iudicio et discretionī cōmittere cum vas electi
onis indigniſſe se coapostolorum suorum colla
cōne testetur. **U**nde manifestissime cōprobatuz
nec a domino viam quidem perfectionis quem
piam promereri qui habens vnde valeat eru
diri et doctrinam seniorum vel instituta contēp
serit peruipendens illud eloquium quod opor
tet diligentissime custodiri. **I**nterroga pa
trem tuum et annuntiabit tibi seniores tuos et
dicent tibi deu. xxxij. **E**t iterum dicit. **C**as
fianus ibidem. **N**on valebit ignorantionem
eius calidus hostis illudere qui vniuersas cogi
taciones in corde nascentes pernicioſa vereun
dia nescit obtegere s; eas maturo examine se
niorum vel reprobat vel admitat. **T**ercio
p̄itur consciencia erronea ex superbie p̄iata

ut quādo quis non humiliat intellectum suū
ut scilicet melioribz et sapientioribz se velit cre
dere. **C**ontra qđ Apost^l h. co lo. **C**aptiuātes
omnem intellectum in obsequiū crīsti. hoc est
differēcie ut exponit **U**tri. de. **A**rgen. in cōpē
dio tho. qđ quilibet in credēdis plus debet cōfē
tūre fidei qđ sibi. et in āgendis plus debet alijs
credere qđ sibi ut patebit pte. 3. ca. xvi. **I**deo
Cassiet ubi supra dicit. **V**era discrecio non
nisi vera humilitate acquiritur. **C**uius humi
litas non fite hec erit prima probacio si v
niuersa non solū que agenda sūt. s; etiā que cō
gitantur seniorū reseruentur examini ut suo
nichil quis iudicō credēs. illoz per omnia dif
finitōibz acquiescat. et quid bonū vel malū de
beat iudicare eoz tradicōne agnoscat. **Q**ue
institutō non solū per verā discreciōis viam
inuenē transmittē recto docebit incedere. verum
etiā cunctis fraudibz inimici et insidijs serua
bit illesum nullatenus enim decipi poterit qđ
quis non suo iudicō s; maiorū viuit exemplo.
Quarto oritur ex affectus malivolencia cū
scilicet quis aliqđ passionem sequitur quia ta
lis impedit animū ne possit cernere verū qđ
non solum verum est de ira. s; de omni alia pas
sione puta odio. timorē delectacōe. tristitia spe

vel desperacōne ita figa et psecōne dolore
et gaudio quando tales passiones nō refrenā
tur rōe quas phus ij ethi. ponit. **¶** Unde b. au
gustinus in ix. de ci. b. dicit q. passiones aīe
quidā vāt morbos perturbacōnes anime et de
duobz malis iudicibz et sacdotibz dicit. **¶** Pañ
xij. Auertēt sensū suū glo. a recto scz auertūt
oculos suos ne viderēt celū glo. i. celestia non
cogitarent et sequitur. **¶** Neq. recordarentur
iudiciorum iustozum glo. siue dei siue honestatis
siue nature q. omnibz ad bonū insita sunt.
¶ Causa subinfertur de passione erant enī ambo
vulnerati amore eius scz susanne et postea a
pe vni eozum ipsum condempnando dāñ. **¶** Spe
cies de cepit te et concupiscentia peruertit cor
tuum. **¶** Quinto oritur ex viciozū alicozū g
nium fetulentia. nam habitus et dispensacōes
viciozū intellectum cecant sic vt lumen vere i
telligencie vix habere possit et si habet habit
viciozū adeo debilitant voluntatem hominis
et affectum vt sibi mundus sapiat non celesti
a terrena et non diuina. **¶** Unde de malis in in
ferno positus sic dicitur tarde de vita presenti
penitentibus sap. ij. **¶** Errauimus de via veri
tatis et iusticie lumen non luxit nobis et sol i
telligencie non est ortus nobis lassati sumus i

24 pr
ca 8 m

viam iniquitatis et perditionis et ambulauimus vias difficiles viam autem domini ignorauimus
Idem etiam thom. viam secundum glo. signifi-
cantur per stercorea calida prudentis qui cecide-
runt thobia. **R**ido inquit. glo. prudentis sup-
posit? dormit qui leuitate lasciuie ac superbie
se incautus subiat. **C**apitulum octauum
dat remedia ne quis in ignorantia dampnetur
et sunt quatuor per que quis facit quod in se est

De medicamine preterea erronee con-
science necessariu est videre. **P**atet
autem ignorantia vincibilis iuris
et facti que est origo erronee conscie-
tie duo in se mala. **U**nu est reatus seu culpa
aliud est defectus scie debite in esse qua scia ig-
norans caret. **P**rimum tollitur per vera con-
tricionem. **S**ecundum tollitur aut non impu-
tatur per diligenciam debitam faciendo quod in
se est. **E**riguntur autem ad diligenciam debi-
tam contra ignorantiam talem et ad faciendum
quod in se est quatuor aut quinque secundum. **E**ri-
videlicet inquisitio diligens scripturarum requisi-
tio humilis in scripturis sacris lektorum opa-
tio bonorum per cautelam grauium vicioz et inu-
ocatio per oraciones dei et sanctorum. **Q**uintum
potest addi quod est causa precedencium videlicet ardes

desiderium ppe beatitudinis ⁊ fuga bāpnacō
 nis perpetue. **Unde.** Crisostomus super mathi. omel.
 xxxix. ista tangens dicit. Si velles scripturas
 ingredi veritatem nunc peteres orationibus
 nunc querereres in scripturis. nunc pulsares bonis
 operibus. nunc interrogares sacerdotes. nunc illos
 nunc illos sed ista non sunt. q̄a verbo dei nō cre
 ditur. nec pmissio beatitudinis desiderat. nec
 cōdempnacōis iudicium formidatur. **Eadem**
 quatuor tangit et declarat bonauentur super. ⁊
 in materia de fide. **Prīmū** inquit est diligens
 inquisitō scripturarum salutarium scz homini
 que fieri debet per attentam verbi dei audicio
 nem vnde ps. **T**empus facienti de mine dissi
 pa. le. **I**deo dile. man. tu. super an. ⁊ tho. ppe
 rea ⁊c. **D**ebet enim fieri p librorū sacre scriptu
 re si q̄s nouerit legē attentā inspectionem quia
 ps. **T**unc nō cōfundar cū perspexero ⁊c vnde
 beatus vir predicatur per psalmistā q̄ in lege
 ei⁹ meditat⁹ die ⁊c q̄ erit sicut lignum qd fruc
 tū dabit in tēpore suo et etiā fit p cordialē au
 ditoris de scriptura sacra meditationē talibz
 enim insistendū est presertim diebz festiuis p
 que sabbatū multum sanctificatur. **¶** **S**ecundū
 est requisitio humilis in scripturis sacris lit
 teratorum qd fieri solz p conuersacōnem cū bo

his hominibus. **U**nde in psal. dicitur. **C**um
sancto sanctus eris. et per crebra collocacione
mortaliu bonorum quia sicut secundu apost. i.
cor. quinto. **C**orumpunt bonos mores colloca
praua ita ediuerso secundu psal. declaraco ser
mo. t. illu. et et per humilem qustionem sapi
entorum exemplo ihe su qui duodenis in medi
o doctorum interrogabat et audiebat illos et
subditus erat illis scilicet parentibus luce. ij.
Que gntu valeant dictum est ia pte ista. ca
v. ij. **T**ercium est operaco bonoz per cautela
grauiu victoru vt scilicet homo sibi caueat a
grauibus peccatis et si in aliquod ceciderit non
diu in eo permaneat. quia secundu beatu grego
riu deus sepe per noua peccata punit priora et
ppter vicia grauia finit peccatorem in ignorā
cia tuere et in peccata alia. **U**nde psal. **A**ppo mi
qui super iniqui eoz. et sic. secundu glo. Au
gustini super cecidit ignis et non viderunt solē
sic eciā secundu apost. ro. i. ppter peccata pha
riseorum tradidit eos deus in passionem igno
rimē et obscuratū est insipies cor eoz. **Q**ui
ymmo secundu. b. greg sup ezech. **C**ontempnē
ti qui non vult penitere poit de⁹ offendiculu
vt grauius impingat. **Q**uartum est inuoca
tio per oraciones dei et sanctorum quatinus de⁹

velit hominem illuminare ut necessaria ab sa-
lute intelligat et ut in ignorantia sua non p-
maneat exemplo psalmiste qui ait delicta q̄s
intelligit et statim orare incipit pro intellectu
eorum. d. ab. oec. me. mū. me. do. et ab alie. pce
ser. tuo. vñ. glo. sup. **M**atthi. viii. crisus modo
rogatus modo ultro curat. ostendens se cōtra
vitiōrum passiones semper annuere fidelium
precibus et ea nonnumquam que ipsi non in-
telligunt vel intelligenda dare vel pie petenti-
bus eciam non intellecta dimittere. **Q**uicū
que igitur in predictis quatuor diligenciam fe-
cerit. videtur secundum **C**ris. et bona ventu fa-
cere quod in se est et peccatorum remissionem
consequi potest. eciam occultorum quamuis e-
ciam per multa alia peccata dimittantur. **V**n-
de. **M**atthi. super. le. ii. dicit aliquis melius
ferre agebatur cum antiquis quibus diuersis sa-
crificijs venia prestabatur apud nos vna tan-
tum venia peccatorum per baptismum lauacry
nulla post peccanti misericordia. **D**ecet e-
nim districtioris discipline esse cristianum p-
quo cristus mortuus est boues hyrci et oves
iugulabantur et aues et similia oleo consper-
gebantur pro te dei filius iugulatus est. **E**t
iterum te peccare delectat non tamen desp̄ct

Audisti quanta in lege sacrificia pro peccatis
¶ Audite quante sunt remissiones in euangelij.
Prima est in baptismo. ¶ Secunda in mar-
ticio. ¶ Tercia per elemosinā. unde date que
habetis et omnia munda sunt vobis. ¶ Iuce. x. v.
¶ Quarta quia fratribus remittim⁹. ¶ Math.
vi. ¶ Si remiseritis fratribus ex corde et vob^{is}
remittet pater peccata vestra. ¶ Quinta quia
conuertimus peccatorem ab errore vie sue secu-
dum illud. Iacobi tercio qui conuerſi fecerit pec-
catorem ab errore vie sue et cetera. ¶ Sexta p^{er}
habundantiā caritatis. ¶ Unde Iuce septimo.
¶ Dimittuntur ei peccata multa quia dilexit
multum et alibi prima petro quarto. ¶ Cari-
tas operit multitudinem peccatorum. ¶ Sep-
tima per penitentiā durā et laboriosam cū pec-
cator lauat lacrimis lectū suum et sunt ei pa-
nes lacrime die ac nocte nec erubescit sacerdoti
domini peccatum suum confiteri et medicinam
querere secundū illū qui ait. ¶ Dixi confitebor
aduersum me iniusti. me. do. et. tu. remi. impie
sc. hinc ia. vltimo. ¶ Si quis infirmatur vocet
presbiteros ecclesie tu ergo cū remisisti ad graci-
am baptismi vitulū obtulisti quia in morte p^{er}
baptisaris. ro sexto. ¶ Cum ad martiriū du-
ceris hyrcum obtulisti quia autorem peccati

dyabolum ligulasti. **C**um elemosinam feceris
et erga indigentes misericordie affectu impē
deris sacrum altare hebīs pinguibz honorasti.
Si fratri tuo ex corde dimiseris et iracundie
tumorem deposueris. mitem et simplicē animū
habueris arietem vel agnum sacrificasti. **S**i
diuinis lectionibz instructus meditando vt colū
ba. et in lege domini vīgilando ouerteris pec
catorem ab errore vie sue. et ad simplicitatem
columbe reuocaueris et sanctis adiungendo so
cietatem turturis feceris imitari. pax turturū
aut duos pullos columbarum obtulisti. **S**i au
tem propinquum tuum nō tantum sicut teipsum
dilexeris. sed sicut cristus qui apt. **M**aiore
tem caritatem nemo habet vt aīnam suam po
nat quis pro amicis suis panes. afinos simu
laticeos caritatis oleo subactos sine fermento
malicie et nequicie. sed in azymis sinceritatis
et veritatis deo obtulisse cognosce. **S**ed si
in amaritudine fletus fueris si carnem tuam
maceraueris et multa abstinencia arefeceris
vt dicas sicut ī frigorio confrisa sunt ossa me
a in sacrificio simulam a sartagine vel a crati
cula obtulisti. **H**oc modo verius et perfecti
us sacrificia offeres. quē iam secundum legem
non potest offerre israhel. **H**ec Prige

2^a p^o
Ca^m 9^m
Capitulum notum ostendit tres dif-
ferencias esse hominum malam consuetudinem
habentium et quomodo facere possunt quod in
se est

Utrum quia per prefata puncta Cris-
tiane videre potest quis quid facere
debeat quantum in se est catholicis in
conscientia erronea manens. **H**ic
modo opus est videre etiam quid necessarium sit
facere unicuique siue sit fidelis siue sit infidelis
ut erroneam crearet conscientiam et facere quod
in se est. **E**st enim generalis theologie regu-
la ut inquit. **R**acel. tractatu de regulis moru-
lib. 9. culpabilis ignorantia iuris diuini non
excusat in facientem illud quod in se est quoniam
spiritus scilicet talem hominem de necessariis ad sa-
lutem que vires suas excedunt docere in medi-
tatione paratus est. **U**t igitur sciatur quid sit fa-
cere quod in se est quod quod idem ostensum sit supra
ca. 3. et 4. **H**ic tamen aduertendum est quod
tria sunt genera hominum. **Q**uidam sunt
habentes usum rationis sed nondum fideles.
Alij sunt qui sunt aut fuerunt fideles in pec-
cato mortali existentes nunc ut heretici. **A**lij
sunt fideles iam penitentes et tamen suam erroneam
conscientiam non agnoscunt et omnes isti possunt

ab erronea consciencia liberari huminō faciāt
quod in se est. **P**rimi igitur ut **Allex.** de hallis
píat in summa tria debent facere videlicet de
um qui nos genuit agnoscere quod nichil boni
a se habent sed a deo principaliter credere et a
deo sibi bona dari et mala amoneri petere qđ
sic declarat. **¶** Nam in quolibet homine ē rā
tāō et hec rectitudo boni est notiō indita a cre
atore qua quelibet anima pōt cognoscere suum
principium scz deum de qua noticiā in psal. di
citur. **¶** Scitote quoniam ipse est deus ipse fe
cit nos etc. **¶** Per hoc enim qđ quilibet homo
naturaliter sit se semper nō fuisse sed se factū
esse ita scit se habere principium et scit qđ ab il
lo principio habet quicquid habet et totū bonū
quod habet et non a se et scit quod ab illo debz
petere bonum et quod per illum debent repleri
omnes defectus sui. **¶** Si ergo scābū istā notici
ā opet hō suo arbitrio currēdo ad illū quē scit
suū pñcipiū eē ecce pñmū et quē scit cē orādū
sibi ut. s. suppleat defect⁹ suos et bō tribuat
ecce. ii. et petat ab eo lumē agnitiōis fidei et bō
dabit ei ecce. 3. **¶** Si enī illa nō facit qđ tūc iux
ta illud. i. co. xiiij. Ignorās ignorabit. **¶** Si atē
facit qđ ī se ē et hoc verū est et generaliter de
quolibet homine. **¶** De secundis autē qui sūt

2^a p^{ar}
Ca^m 9^m

fideles sed in peccato in tali tales preter p^{ri}m^o
sa etiam tria debent bene facere scilicet autere
voluntatem a peccato iusticiam dei ponderare q^{uod}
infligit pro peccato et misericordiam dei q^{uod}
impendit penitentibus. ¶ In talibus enim de iⁿ
genere plus est vel facilius accipere lumen ve
ritatis quia tales habent fidem informem. s. sine
caritate. ¶ Fides autem radiat ad duo s. ad di
uinam iusticiam dampnantem reprobos et ad diuinam
misericordiam saluantem electos. ¶ Hec enim be
ne cognoscit per fidem. ¶ Si ergo auertit su
um arbitrium ab actu peccati et dirigat ex lu
mine fidei in iusticiam dampnantem reprobos et
in diuinam misericordiam saluantem iustos ex p^{ri}m^o
mo causabitur timor in eo et ex iⁿ sp^{er}es et hoc
est facere quod in se est. ¶ Cui concordat sanc
tus. ¶ Tho. in. iij. d. xvij. de iustificatione impij
q. iij. d. ¶ In ipsa voluntate est appropinquare de
o per affectum desiderium et ordinari ad gra
ciam per remotionem impedimenti q^{uod} quidem
impedimentum est peccatum. et ideo per disp^{os}
tenciam peccati et affectum ad deum se aliq^{uod}
ad gratiam preparat. ¶ Et quando hec duo q^{uod}
efficaciter facit dicitur facere quod in se est et p^{er}
hoc gratiam recipit de primo istorum dicent. ¶ Iac
iij. ¶ Appropinquare deo. et appropinquabit vobis

De secundo apoc. 3. **E**cce sto ab hostium ⁊ pul
so si quis audiet vocem meā et aperuerit ia
nuam ad illum introibo et cenabo cum illo et il
le mecum. hec tho. De tercijs vero qui laborant
in errore videntur facere quod in se est ut illu
minentur si seruent ea que ponuntur supra ca
p. iij. et parte 3. ca. xxiij. Sed fortass; quereret
homo timorata conscie. **C**ū omnes sacre pagie
doctores dicant qd homini facienti quod in se est
etiam si est infidelis aut credens peccator det
lumen gracie numquid deus tali dat gratiam
infallibiliter et necessario. **R**espondit ibide
qd sic. Nam qūis deus cogi non pssit tamē ita
immutabiliter se habet diuina bonitas ad donū
gracie omni volenti recipere faciendo scz quod
in se est qd deus det ei gratiam et etiā necessa
riō. immutabiliter sicut sol immutabiliter dat
lumen suum omni volenti suscipere. s. disposito
ad hoc et se habenti in recta disposicōe ad sa
lem. **E**x quo patet laus voluntatis diuine
quot non potest se negare volenti gratiam su
am recipere faciendo quod in se est propter qd
etiam. Augustinus dicit. **S**icut vituperium
humane voluntatis est qd non vult capere ita
laus diuine racōis est qd nō potest se ipsam ne
gare. **C**auendum tamen ut d. bern. li. de grā

et li. i. ad. **¶** De ea que inter nos actitate senti-
mus aut voluntati humane tribuas que infir-
ma est aut diuine necessitati sit. s. q. deus co-
gatur quia non coacte sed libere dat ex sua bo-
nitate. **¶** Et animaduertenda est iterum diuina
bonitas. nā si per impossibile deus non daret
facienti quod in se est gratiam non faceret tali
iniuriam sicut nec luto fieret iniuria si de eo fa-
ceret vas in contumeliam non in honorem qui-
a faceret secundum exigenciā et naturā sue ma-
terie teste **¶** Iere. xviij. **¶** Ecce sicut lutum in ma-
nu figuli sic vos in manu mea. **¶** Et ysa. lxviij.
¶ Et nunc dō pater noster es tu nos vero lu-
tum et tu factor noster et opera manuum tuarū ō-
nes nos. **¶** Vnde nos sumus materia ipsius s.
sic est q. tota massa generis humani corrupta
est p. originale peccatum et ppter hoc si deus fa-
ceret ex homine vas in contumeliā et non in su-
um honorem imprimendo formam nobilem que
ē grā facit scdm exigenciā materie qā ordinata
est massa generis humani per peccatum in cō-
tumeliā et ppter hoc si ita faceret non faceret in-
iuriā sicut videretur facere in pueris ab origi-
nali peccato p sacramentū non purgatis q. et
sō deus in homine facienti quod in se est imp-
mat formā nobilem que est grā hoc est sola ex

libertate sua et non est aliquis quod debeat bonum
homini facienti quod in se est quia homo faci
ens quod in se est adhuc est indignus ad super
onem gratie. Immo nullus peccator potest se
sufficienter disponere ad gratiam nisi deus ipsum
disponat. Tum quia ut dictum est qui est in
peccato mortali indignus est suscipere gratiam
tum quia tale peccatum remouet lumen diui
ne gratie sicut fenestra clausa ne illuminet do
mus sed si facit homo quod in se est consequitur
dispositionem diuini adiutorij. Unde in priorum
exemplo fenestra debet comperari actui volun
tatis cuius est consentire vel dissentire et tene
bra copatur peccato. Vnde sicut in potestate homi
nis non est quod remoueat tenebram a domo nisi
aperiat prohibens lucem scilicet fenestram et lux
illa remouet tenebram. ¶ Ita in potestate ho
minis non est ut remoueat peccatum a se ipso
Sed si remoueat actum suum voluntarium scilicet dis
sensum ad bonum et consensum ad malum tunc re
mouet illud quod est prohibens gratiam sicut fe
nestra prohibet lucem et tunc intrat gratia in
christianum et ita diuino adiutorio remouet ab
eo tenebra remouet igitur liberum arbitrium
dissensum ad bonum ut consentiat parate gratie et hoc
est quod dicitur. b. lxxm. Gratia solum cooperari dicitur liber

2^a p^o
ca⁷ p^o
arbitrium sum consentit. **C**apitulo p^o
probat^r multis racionib⁹ q^o facienti q^o in se
est datur omnino grā

Quod autem deus facienti quod in se
est infallibiliter dat grām pat^r mlt^{is}
tis racōib⁹. **P**rimo enim dicit
apost. ij. thi. ij. deus semetipsū nega
te non potest super quo. b. **A**ugustinus cum sit
iustus non potest negare suam iusticiā. ergo
cū sit bonus et misericors non potest negare
suā bonitatem et misericordiā q̄a promior ē ad
largiendū de misericordia et pietate q̄ ad pu
niendum de iusticia. sicut ergo non potest suā
iusticiam negare facientib⁹ malū multo magis
non potest suam misericordiā et bonitatē ab
hīs negare qui requirunt eā. **S**ed qui facit
quod in se est requirit bonitatem eius et miseri
cordiam ergo de⁹ non potest ei negare q̄ facit
quod in se est suā bonitatem et misericordiā
dat ergo ei hoc est infundit grām. **C**ū ap⁹
concordat scriptura ecc. vi. d. **C**ogitatu ha
be in preceptis dei et in mābātis illius maxie
assiduus esto et ipse dabit tibi cor bonum et cō
cupiscencia sapientie dabitur tibi. **S**ecundo
sic nā. d. **A**ug⁹. super. i. ro. v. **I**ustificati ex
fide pacem habeamus de⁹ recipit confugientes

ad se aliter in eo esset iniquitas sed impossibile
est qd in eo sit iniquitas igitur impossibile est
qd non suscipiat confugientes ad se sed facies
quod in se est configit ad ipsu ergo necesse est
qd ipsum recipiat sed ipsum recipere fit p suscep
tionem gracie ideo vt prius. Tercio apoc. 3. ps
dicit. Si quis aperuerit michi intrabo et cena
bo cum illo hoc e delectabor. Et ysa. i. dñs ait
Conuertimini ad me et ego conuertar ad vos
Ex quibz sic arguitur. Impossibile est sumam
veritatem mentiri sed necesse habet veru dice
re et implere sed dicit conuertenti ad ipsum qd
conuertat se et quod ad ipsum apientem intra
bit cum ergo faciens quod in se est conuertatur
ad veritatem primam et ei aperiat vt intret
necessario sequitur qd tale ad gratiam recipiat
Quarto querit ancel. in li. de cau dyaboli qre
lucifer no habuit perseveranciam qa at hoc fu
it quia deus non dedit at qa ipse non accepit
h determinat istam questionē dicens qd hoc no
fuit qa deus non dedit h qa ille non accepit
cum deus semper paratus est dare ipse vero no
erat paratus accipere cu igit facies qd in se est
parat fit accipere graciā dei igitur ei datur
Quinto no minus deus diligit cristianos vel
aliquos peccatores in nouo testamēto qd dilexit

2^a p^b
Ca^m 10^m

in veteri testamento. Immo plus videtur dist
gere in nouo testamento quia cristus frequē
t. **N**on veni vocare iustos sed peccatores
ad penitentiā. **M**ath^o nono. mē. h. lu. xv. tres
parabolas poit s. de oue ⁊ dragma perditis di
ligentissime quesitis. et de filio prodigo. sed i
veteri testamēto misericordissime vocauit pec
catores. **I**sa. xlix. d. dixit non dereliquit me do
minus et dominus oblitus est mei. nūquid ob
liuisci pōt mulier infantem suum vt non mīse
reatur filio vteri sui et si illa oblita fuerit ego
tamen nūq̃ obliuiscar tui ecce i māmbo meis
descripsi te. **P**anc etiā dei indicabilem boni
tatem ad humanum genus ostendit. b. dyoni
in epistula ad demophilum qui intatulatur de
ppa operatione et bonitate dei. i qua rebargu
it demophilum qui penitentem a venia exclud
it. probat enim et cōmendat ibi. b. dyoni mā
suetudinem et misericordiam deo summe pla
cere. et hoc ostendit tripliciter. **P**rimo ex
ēplo patz v. testa. **S**ecundo exemplo āgeloz
Tercio exemplo cristi **P**rimo exemplo
patz v. testa. s. de moyse q̃ fuit vir mitiss⁹ su
per omnes homines qui habitabāt i terra nu
meri xlii. **I**deo etiā ei deus ficut amicus ami
co locutus est se ei ostendens **S**ecundo de bō

didicit in psal memento domine dñs et oīs mā
suetudinis. **I**deo cristus de eius pgenie natus
est **P**ariformiter **J**acob q se mansuete ad pse
nitorem esau habuit et iustificatus est ioseph fi
militer non se vindicās de iniuria tra fratres
suos gen. ultio dñs egipti factus est et abel q
ābulauit cū homicida fratre sine suspicōe ym
mo et ipsa lex rigoris re. tel. mādauit puidere
inimici inimici epo. xxiij. **S**i occurreris boi
inimici tui aut asino errāti reduces eū **D**einde
recolligit byomi. vniuersaliter q oīs scripturā
sacra laudat bonos q nō pītēdūt alijs facere
mala neq; per maliciā aliorū trāsmutantur a
ppa bōitate **U**n dicit glo. **M**ath. v. **M**itis est
quē nec rancor nec ira afficiat. s; oīa eq̄minit
sustin; et ab similitudinē dei mal et inimicis ta
les beneficiūt et extēdūt i eos etiā suā bōitatē
Secundo probat exemplo angelorū q amant
homines et misereantur gentib; sicut patz dan
io. q angelus egressus est in auxilium hebre
orum populi deprecans deū p hominib; sicut
patet zach. i. de angelo q clamauit ad dñm et
dixit vsq; q dñe nō edificabūtur ciuitates iude
Increpant multitudines populi mīe operātis
sicut in pīcipio **J**udic. **Q**u apparuit āgel et
ēprehendit filios israhel. **T**ristātur a mal ho

minum. **¶** Unde Isa xxxiii. **¶** Angeli pacis a
mare flebunt et gaudent in saluacōne hominū
lu. vi. **¶** Gaudium est angelis dei super vno
peccatore peni. age. **¶** Tercio probat exēplo
cristi. qui ex ineffabili bonitate sua omnia ad
esse produxit et omnia in esse cōseruat omnia
vult assimilare sibi cōitas eis pp̃a sua scōdū
eorum capacitatem recedentes ab ipso amat et
certat reuocare ab se exēplificās de filio prodi
go misericorditer suscepto. **¶** Nec omnia dyo
penit in sña. **¶** Et similia probat damas li
iii. ca. v. d. bonus et omnibonus et superbonus
deus totus superueniens bonitas pp̃ter habū
dantes eius diuicias bonitatis non sustinuit
solum esse eius bonum sui ipsius scāndum na
turam a nullo scilicet participatam. **¶** Huius
Tracta fecit quidē primū intellectuales et cele
stes ṽtutes. **¶** Deinde sensibilem et visibilem
mundum. **¶** Deinde ex sensibili et intelligibili
scilicet hominem vt omnia quidem que ab ip
so facta sunt cōicent eius bonitatem tradidit
nob̃ pp̃a ymaginem et sensum pp̃rium assūpsit
ipse pauperem et in beallē naturā nostrā vt et
nos purget et incorruptibiles faciat et parti
cipes cursus constituat eius diuinitatis
¶ Tercio tractatus capitulum primum q̃d

fit scilicet philosopha consciencia scrupulus sciencia si
des dubium et ambiguitas et similia et quomodo
differunt a consciencia et inter se

Postquam de consciencia dictum est que
rectitudinem habet vel videtur ha
bere in iudicando nunc de tercio princi
pali agendum videlicet de scrupulo
sa consciencia que suspitionem vel dubium ha
bet ac timorem seu vacillationem de re agibili
vel credibili quia vero talis scrupulus natura
morbi spiritualis habet. **I**tem videndum
erit de eius natura de noimento et pfectu de
eius causa medico et medicina curatu a. **E**st
autem scrupulus quedam vacillacio consurgens
cum formidine ex aliquibus coniecturis debili
bus et incertis. **¶** Nam si ex vehementibus
argumentis et probabilioribus pro hac parte
quam pro altera dubitacio consurgeret iam non
scrupulus solum vel levis trepidacio dici oportet
sed et moralis de transgressioe certitudo vel saltim
opinio. **E**t idem videtur esse scrupulus quod apud ali
os dicitur pusillanimitas que est tediosa rerum
aduersarum iners et inconsiderata fracti animi
deiectio. **E**st etiam timor fuga per quam angustia me
tis fluctuans ex contrariorum expectacione ge
neratur. **I**tem secundu dominu **Alb.** i de quor

consequens assignatur differentia inter scientiam fidem
seu credulitatem opinionem seu dubitationem
seu ambiguitatem et scrupulum. ¶ Nam scientia
a proprie est eorum que agnoscuntur per causam
et ex principiis que impossibile est aliter se ha
bere. ¶ Fides seu credulitas est perfecta persuasi
o unius partis per multa probabilia vel per au
toritatem dicentis. ¶ Opinio est acceptio uni
us partis cum formidine alterius ita tamen quod
ad illam quam formidat non habetur ratio expres
sa formidatur tamen propter debilitatem rationis
alterius partis. Unde Bernardus li. v. ad eugenium
de consideratione. b. ¶ Opinio est quasi per
perro habere aliquid quod falsum esse nescias.
¶ Dubitatio est interminatus motus rationis
super utramque partem contradictionis sicut
ambiguitas est motus rationis ambigens utramque
partem contradictionis per equalia media.
¶ Scrupulus autem est ut dictum est. ¶ Et
videtur idem esse cum suspitione ex leuibus saltim
procedente. ¶ Similiter idem videtur aliquando
esse quod timor et pusillanimitas. ¶ Et sic
sunt quinque gradus inter prefata quo ab cer
titudine nam ultimam videlicet suspitionem minimam
habet certitudinis de se. dubium fluctuat opinio
ad unam partem pl^{us} se quam ad aliam determinat.

Fides ad vnam partem simpliciter se firmat
Sciencia tam videt. vñ etiam sanctus tho. et
pe. de. pal. sup. iij. d. xxxviii. **D**ifferencia est
inter scienciam conscienciam seu credulitatem
et scrupulum conscie. Quia sciencia est q̄ habet
evidenciam sine formidine de opposito et non
est nisi verorum. Consciencia est suma creduli-
tas de aliquo q̄ sit verum et est aliquādo vero-
rum. aliquādo falsorum et ea stāte ligat ad nō
faciendum contra eam nec refert vtrum quis
ad talem credulitatē firmam inducitur argumē-
to leui vel p̄babili. quia etiam hereticus q̄ le-
ui argumento deuiat a fide ligatur conscienciā
erronea. licet tunc quando ex argumento leui
ceatur debeat credulitatē abicere vel cōtempnē
aut vincere vt docebitur infra capitulo. xvi.
et xvij. **S**crupulus vero conscie est qui iam in
principio huius capituli diffinitus est. **S**unt
p̄terea scrupulorū conscie q̄dā. q̄ insurgūt āte
factū alij p̄ factū solum inq̄rāt aimū āte fac-
tum insurgit scrupulus et etiā post valde de
diuersis agibilibz vel credibilibz. puta de licē-
te eucaristie sacramētum sumendo de debitū ī
matrimonio reddendo quādo dubitatur de ipe
dīnēto legitimo. **D**e contractibz frū tpaliū
practiādo. de clericis cōiubinarijs vitanibz q̄

3^a pe
ca^m p^m

hic de alijs infinitis. ¶ Primobus est varietas
factis de preterito insurgunt diuersi scrupuli
¶ Rōndum etiam qd scrupulus predictus a
quibusdam vocatur erronea consciencia ab alijs
pusillanimitas ab alijs timor consciē q̄ ōnia
pro eodem recipiuntur vel sibi proxima sunt
¶ Est tamen erronea consciē duplex: primo
eorum quē nimis latam habent consciām dicē
tes illud quod malum est esse bonum et bonum
viceuersa malum de quibz ysa. v. ait. ¶ De q̄
dictis malum bonum et bonum malum. ponen
tes tenebras lucem et lucem tenebras ponen
tes amarum dulce et dulce amarum ¶ Tales
sunt similes illi qui trāsire volens lignū trās
isaliter super ripam positum vt laciū it ap
pareat berillos oculis superponit sic q; latitu
dinem fictam pede calcariē volens in aquā ca
dit. ¶ Alia proinde consciē erronea est eorū
qui nimis arctam sibi formāt cōsciām aut scru
pulos nimios sicut macha. putantes se trāsge
re preceptum de sanctificacōe sabbati committe
do bellum in necessitate in die sabbati et mor
tui sunt mille hoīes a gentibz occisi. i. Math
ij. ¶ Tales sūt frequēter illi qui de nouo sunt
conuerſi ad deum de peccatis similes illis qui
p pontem satis latum habent ite. ¶ Tugū enim

domini suaue est et onus eius leue mathi. xi. et
ps. **P**ax multa diligētibus le. et do. at latū mā
datum tū nimis. quē tamen pōtem mābatorū
dei magus aliquis strictum ad peruitatem fili
tudinis fili aut calami apparere facit qual mag
us est dyabolus qui hoc moraliter quibusdam
solet facere presertim quando viam morū ppri
us medium respiciunt scz stantibus eis ī tēi
apposito et puritate. qz nec pro toto mundo nec
p vita sua deum vellent offendere

Capitulum secundum qd periculosa sit scrupu
lose consciencie temptacio. et quomodo differt
ab alijs temptacōnibz nouem modis

Porro hec passio seu temptacio scru
pulose timorate seu arte consciencie
que ab alijs dicitur pusillanimitas
differt in nouem ab alijs passioibz
et temptacōnibus seu defectibus anime propt
que etiam plurimum est dura temptacio et ma
la plura quandoque ex ea preueniunt. **P**ri
mo quia quedam sunt passiones forinsee vt
in membris exterioribus quedam vero intrin
see et in interioribus. et talis est pusillanimi
tas seu scrupulosa consciencia. **U**nde. deut. i. cō
foris vastabit eos gladius it? pauor. **S**ecūdo
qia quedā sūt quas nō inuērit qd nisi ex pau

his causis hec vero causatur et multis secundū
illud. Job xiiii. Timebas nocte et die et undiq;
terrebant te formidines. **T**ercio quia quedā
sunt sine magno periculo. hec vero valde peri-
culosa est quia est via ad desperacōem dicēte
b. Bern. **R**eprobis tribulacō patit pusillani-
mitatem pusillanimitas perturbacōnem per-
bacō desperacōnem desperacio vero interimit
Experimur enim in talibz accidere errone-
is quod euenit ei qui p modiciū lutum cauz trā-
sire et exinde ī mai⁹ lutum incidit. sic qui vult
nimis vitare quod pusillanimitas reputat ma-
lū aliquādo cadit in maius indebitum et ita ei
arctatur via paradisi q^z per lutum vadit in infer-
num. **Q**uarto quia quedā sunt interpolate
hec vero q^zsi continua. **I**uxta illud deut^z vice-
simoctauo. Timebis nocte et die et non cre-
des vite tue mane dices quis michi det vespē-
rā et vespere quis michi det mane p^r cordis
tui formidinem. **Q**uinto quia quedam sunt
facile sanabiles ab ista vero cum violenciā ali-
quem sanari oportet p^r q^z p^r tanq^z ī signū
specialissime gratitudinis ait. **Q**ui me psal-
uum me fecit a pusillanimitate spiritus et tem-
pestate. **S**exto quia quedā vicia deprehē-
duntur manifeste esse vicia. sed hec passio fce

quēter rotatur vñs ab habente eā. eo q̄ scrip-
tura dicit. **B**eatus vir qui semper est pauid⁹
et non cogitat hoc q̄ alia scriptura dicit eccl̄
vñ. **N**oli esse pusillanimis in aīmo tuo q̄. vii
de q̄nto false putatur stuosior. tanto est pericu-
losior. **S**eptimo quia quedam passiones alijs
non obsunt. sed ista alios multos nimis pusil-
lanimes et timidos reddit quo cōtra sub typo
deu. ij. debellare volentib⁹ dicitur. **Q**uis est ho-
mo formidolosus et corde pauidus reuertatur i
domum suam ne pauere faciat corda fratrum
suoꝝ. **O**ctauo demones quosdam passiona-
tos plerūq; nō multum infestant. sed p̄ istam
magis infestant sicut mus et canis magis in-
festant bestiolas timidas vt lepores et ceruos
sic eciam timiditas summe dat audaciam hos-
ti insequenti. **U**nde seneca epistola lxxij. **Q**uē
admodum perniciosior est hostis fugientibus
sic omne fortuitum in cōmodum magis instat
timenti ex aduerso. **I**deo dicit apostolus e bñ
so eph̄i. vii. **C**onfortamini in dño et in potēcia
v̄tutis eius et post vt possitis stare aduersus
inīdias dyaboli innuens p̄ hoc q̄ cordis afec-
tū multū v̄ cōtra demonū impugnatōne. **E**ā
dē causam beatus **A**ug⁹. in r̄gula sua de p̄lati-
s dicit. **I**n omnib⁹ seipsum bonorū operum pre-

3^a pp
ca^m 3^m
beat exemplum corripiat inquietos consoletur
pusillanimes suscipiat infirmos padens sit ad
omnes. ¶ Non passionibus quedam ad ope-
rationem multum iuuat ut spes et amor. sed timor
saltem inordinatus et magnus qui est apud
scrupulosos multum impedit operationem ut
probat sanctus doct. i. ii. q. xliii. ¶ Tu quia ra-
tionem perturbat ne possit cernere verum sicut
et ira cum quia pigritiam inducit tu etiam quia
casum corporis facit. et ab opere aliquo cepto
statim deficere sicut si quis incedat super tra-
bem in alto positam propter timorem de facili ca-
dit. non autem caderet si incederet super eadem
trabem in ymo positam. propter defectum timo-
ris

¶ Capitulum tertium quomodo
scrupulosa conscientia bona confert plurima

Utrum licet ex premissis appareat
quod ex scrupulosa conscientia plura
mala possint euenire. tamen quia tali
annexus est timor de peccando et ne
offendatur deus. ¶ Ideo etiam multa bona etiam
habenti possunt euenire. nam valet ne quis reci-
diat in peccatis. valet ad refrenationem proprii
corporis. ad detestationem mundani honoris ad
congruentionem sue fragilitatis et ad augmentum
gracie et virtutis. ¶ Primo inquit valet ne quis

et abiect in peccatis. **U**nde hugo. de sancto victore libro tercio de anima dicit. **S**i amor dei tenere non pot saltem terreat et teneat te timor iudicii metus gehenne laquei mortis dolor inferni ignis urens vermis rodens sulfure ferens flamma tartari et omnia mala. **I**deo ps dicit **S**eruite domino in timore et exultate ei cum tremore. **U**nde **C**assiodorus brevis et plena comminatio qua domino amabili de timore seruitur. **N**am sicut remissa securitas culpas admittit. **I**ta timor desiderabilis delicta semper excludit. **I**deo etiam **J**ob nono ait. Verebatur omnia opera mea scire quia non parcis delinquenti. et ecclesia orat non intres in iudicium. **F**ilius tuus quia non iusti in conspectu et ps delicta que intelligit et. **S**i iniquitates obseruaueris etc. **S**ecundo valet timor conscientie ab reformationem proprii corporis quam petebat david. **C**onfige tu. t. car. m. a. iur. t. etc. super quo glosa. **I**ta imple me timore et perfice hunc timorem quem habeo ut sufficiat crucifigendis carnibus. id est ut velim et valeam patibulum crucis tue punitari carnes pro tuo nomine martiri clavis figendas tradendo. **C**onfige inquit car. meas. id est opprime carnalia desideria et carnales concupiscentias. **I**deo autem ait carnes que

3^a ps
C^o 13^m

inde sciebat preliari rationem presentem. **¶** Et
nota quod ait confite quod non solum religa ut la
tronem vel furem. sed confite qui enim diligit tes
timonia configit carnes. ideo dicit timore tuo
quia timor legis hoc non valet efficere. iam enim
a iudicis tuis timui hec gloria. **¶** Tercio valet
ad detestationem mundani honoris. **¶** Stricta e
nim consilia multis euenit ex amore et timore di
quem offendere scienter etiam pro toto mundo
nollent. **¶** Quod obrem. Bern. in quod ait
¶ Qui christus incipit dulcescere necesse est a
mārescere mundum. **¶** Et. gre. in moralibus sancti
viri quia nichil huius mundi appetunt multis
paulo dubio tumultibus in corde premuntur. **¶** Sic
etiam scriptura dicit ecc. p. **¶** Gloria diuinitus ho
noratorum et pauperum timor dei est. **¶** Quod
to valet ad agnitionem proprie fragilitatis. **¶** Ex
perit enim tales scrupulosi quam sibi ipsis non
possunt sufficere ad lumen veritatis clare intu
endum licet in alijs difficultatibus interdum sit
subtilissimi. **¶** Quia ego quendam magne sancti
tatis et litterature virum optime memorie et
in scolasticis argumentis valde clarum qui ta
men tam in horis dicendis quam in alijs scrupulosis
simus fuit a deo ut quandoque antequam salutacionem
angelicam semel finiret. etiam alijs ab hominibus

se questuatus illud quinquagesies temperet
semper timendo an verba integre aut distincte
dixisset licet satis voce alta oraret. **H**ic reue-
re frangilitatis euidens habuit experimētum
qui optime memorie existens atq; tam breue
orationem finiuisset. tociens abigere cepit. **¶**
deo. b. bern. super cātica. f. nono ait. Noueris
te vt deum timeas noueris ipsum vt ipsū dili-
gas. in vno iniciaris ad sapiēciam. **I**n alio a-
sumaris quia iniciū sapiencie timor domini
et plenitudo legis est caritas. **E**t quemadmo-
dum ad noticiam tui venit in te timor dei atq;
ex dei noticia incidit amor. **H**ic econtrario de
ignorancia tui supbia. et de dei ignorancia ve-
nit despiracio. **¶** Alludunt prefate vtilitati ec-
am dicta philosophica dicente. **M**atrobio in
de sompno **P**apionis de celo descendit vt ait
quidem. **G**nothosolitos id ē cito te ipsū. **¶** **P**ā
et delphici hec vox fuit oraculi sūlenti quidā
ad beatitudinem quomodo perueniret. **¶** **S**i te
inquit agnoueris sed et in ipi? fronte templi
hec scripta sententia est hominum autem vna
est cognitō sui si origis sue exordia pma resper-
cit nec se extra q̄scit. **H**ic ei aīa vtutes ipas
sūcia nobilitatis iduif q̄bo p? corp? eiecta vñ
descēdeāt reportatur. **¶** **Q**nto v; ad radicōne

et consummationem gr̃e et ṽtutis. **N**ā psal
ayt. **I**ncipium sapientie timor domini. **Q**uod
declarat cassianus de institutis patrum sic di
cens. **P**rinicipium nostre salutis sapientie;
secundum scripturas timor domini ē. de timo
re domini nascitur cōpunctio salutaris de com
punctione cordis procedit abrenūciacō inu
dicas et contemptus omnium facultatum. **D**e
nuditate humilitas procreatur. **D**e humili
tate mortificatio voluptatum generatur. **D**e
voluptatum mortificacōne extirpantur atq; mar
cescunt omnia vicia. **D**e viciorum cōpulsiōe
ṽtutes fructificant atq; succrescunt. **D**e vir
tutum pullulacōne puritas cordis acquiritur p.
cordis puritatem apostolice caritatis perfecti
o possidetur. **P**etus est sancti. **A**nthonij sen
tencia. **H**acō autem dicti in psal. **I**ncipium
sapientie timor domini est. quia timor cons̃c̃e
quādo est moderatus consiliatius est vt dedu
cit sanctus tho i. ii. q. xliij. **E**x mente etiā
philosophi. quia vt idem tradit philosophus
in. 3. ethi. **C**onsiliamur de magnis in quib;
quasi nobis ipsis discredimus ea autē q̃ timo
rem incutunt non sunt simpliciter magna. sed
habent quādā magnitudinem. tū ex eo quia ap
prehenduntur vt que difficulter expelli possunt.

tum etiam quia apprehenduntur ut de prope-
existencia. Unde homines in timoribus maxime
querunt consiliari. Verumptamen quando timor vel
quecumque passio est fortis et magna vult qui
de homo consiliari sed adeo perturbatur in suis
cogitationibus quod consilium adiuvenire non potest
Unde. **Tul.** de. tul. questio. Timor est eraciens
cogitata et mentem a suo loco remouet. Si autem
sit pius timor qui sollicitudinem consiliandi indu-
cat nec multum rationem perturbat. tunc potest
etiam conferre ad facultatem bene consiliaudi
ratione sollicitudinis consequentis. Ideo prima
per. iij. iubet subditis. b. Cum omni modestia et
timore consilium bonam habentes

Capitulū iij. quod quicquid ratione ponitur scrupulose
conscience et due declaratur

Uis natura timorata conscience ac ei⁹ tam
bonis quam malis effectibus. videtur
est de eius causis que possunt esse
quinque videlicet complexio ab timore
tem ydonea. egritudo maniaca et melancolica re-
giminis corporalis negligencia. temptatio bya-
bolica. et societatis timidorum assistencia. Quam
quam ut supra precedenti parte. ij. ca. vij. patu-
it sint alie cause posite quedam. **P**rimo igitur
aliquando scrupulose conscience causa est complexio

ab timore ybonea experimilit enim frequē
frigide cōplexionis homines. vtputa feminas
retulos et melantolicos plurimum esse timōā
tos sicut econtrario videmus iuvenes et sang
uineos ac viros esse magne spei. Cuius ratio
nem reddit sanctus thomas vbi supra quia se
cundum damass. **T**imor naturaliter cor cō
stringit sicut et frigida constringunt et agela
cō; faciūt ad quem motum contractionis yma
ginacio mouetur ad timoris dispositionem ita
vt concipiat quis aliquod esse futurum malū
et per consequens fugiendum. **C**ontrario
autem spes mouet cor ad dilatacionem et q̄a
iuuens ppter caliditatem nature habent mul
tos spiritus ideo in eis cor ampliatur et āpli
tudine autē cordis est q̄ aliquis ad ardua ten
dat et ideo iuvenes sunt animosi et bone spei
Et quia in feminis presertim melantolicis &
similib; ab timorē sequitur cordis constrictio
consequenter tremere incipiunt et paciuntur
plus membra corbi colligata ita vt titubatio
fiat in voce ppter vocalem arteriam et tremor
in labijs et in alijs membris in cuius signum di
citur mar. v. de sanata a fluxu sanguinis per
secretum tactum simbrie cristi **M**ulier timēs
et tremens sciens quod factum esset in se vit

et pabit ab ihesum. Prefatorum etiam tabic
tangit Alber. vt habes infra ca. viij. Secūda
causa est aliquando egritudo mania et melā
colica quia quemadmodū complexiois defectus
timorem augere potest scrupulose consciencie
sic pariformiter infirmitas aliqua capitis pro
fertim mania et melancolia per quas quādoq;
ledit ymaginacō qñz racō et qñz memoria vt tra
dūt. Galli. et Auic. Est enim vt inquit mania
a infectio anterioris celle capitis cū diminucō
ne ymaginacōis. sed melancolia est infectio me
die celle cum diminucione racōis differunt
qz isti morbi solum imposicōe. Uterq; enī fit
ex colera nigra. frenes autem fit in retabo q
sunt in medio ventriculo cerebri et in cella ra
cōis. Et vt videatur quō tales infirmitates
aliquādo ymaginacōem turbant. aliquādo e
tiam memoriā et quādoq; racōis iudiciū
Idcirco distinguens Gallienus inter maniam et
melācoliam refert de quodam melācolico q
debet; custodire vasa vitrea dñi sui. vidit a
cum trāseuntem et dixit ei. vis vasa vitrea
respōdit volo. piccit ille vitrea vasa ī terrā et
fracta sunt. In quo non fuit ymaginacio lesa
quia cognouit amīcū. racō vero fuit lesa qā nē
lauit vasa fragilia Refert itē de alio māiacō

3^a ps
Ca⁷ 2nd

qui cum fugeret patre et pater eum secutus es-
set conuersus ad patre percussit eum ¶ Qui pa-
ter fili quare verberas patrem et ille plorans
cecidi ad pedes patris et veniam petijt ¶ In
isto fuit lesa ymaginatio quia non agnouit patrem
suum ratio vero non fuit lesa quia sciuit quia
non licuit verberare patrem ¶ Et quia in ma-
niacis ut idem subdit et melancolicis fit immu-
tatio sensus ideo maniacorum quidam plangunt
alii saltant alii stultissima quasi verissima op-
antur ¶ Unde timent se tangi ne rumpantur
crebunt se non habere caput ranas in ventre
portare demones videre aut habere ¶ Melan-
colicorum autem quidam pigritiam habentes et g-
uedinem amant solitudinem et obscuritatem et
ab omnibus remotiorem ymmo communia quedam
sunt omnibus melancolicis et vltima et semper
na sicut tristitia timor de re non timenda certifica-
tio terribilis rei et timorose et est sensus rei qui
non est ¶ Item melancolia plorat tristantur ti-
ment angustiatur suspicose sunt multum dormi-
unt iacent in monumentis quidam multum com-
medunt et si semel retrahuntur omnibus diebus
desperant ¶ Et quidem omnibus apertum est quod
sunt medicine desideratissimi ¶ Sunt autem
et causantur tam mania quam melancolia aperte et

melancolicis cibis ex tristitia et timore at ex
retencione sanguinis fluere consueti. aut ex ni-
mia cerebri infrigidacione et desiccacione at
ex corrupto semine in viris aut mestruoso san-
guine corrupto in feminis. **C**ausantur preterea
ex inordinatis vigilijs ieiunio. studio. sollicitu-
dine seu solitudine ac cogitacione profuda. **Q**ui-
dam etiam in prefatis infirmitatibus plus labo-
rant in defectu lune propter quod etiam dicuntur
energumini vel lunatici. **H**ec ex medicorum
corporalium disciplina dixerim ut causas timo-
ris que in omni scrupulosa conscientia locum ha-
bere possunt medicus anime videat et morbo a-
nime facilius succurrere valeat vult idem beatus
Gregorius in pastoralia capitulo. iij. d. **N**onnulli leti vel tris-
tes non rebus supple illatis sunt. sed conspectio-
nibus. i. complexionibus existunt quibus perfectio
intimandum est quod quedam vicia quibusdam
conspectibus innixta sunt

Capitulo quinto residue tres alie cause conscie-
entionis declarantur

Tercio causatur aliquando scrupulosa
conscientia ex temptacione dyabolica. **E**x
enim cum diuina providencia permittit
ut tota cohors tradit theologorum in
potestate demonis mouet melancolicos humores

3^a ps
Ca^m 4^m

in homine per quos cōter ymaginacō v^l eacī
o errare potest aut turbari ab timorem iōrdi
natum vt antea dictum est. ¶ Refert idem. A
uicli. 3. de melācolico morbo. 8. Quibusdā me
dicorum vīsum est q^d melancolia cōtingat a de
mone q^d si cōtingat a demonio suffiat nobis
dicere scilicet vt conuertat complexionem ad
coletā migrā. et sic causa eius appinqua est co
lera migrā. ¶ Deinde fit causa illius colere mī
gre demonium aut non demonium. confirmat
idem autoritas euangelica q^d tradit ihesum lu
naticos curasse. Mathi. iij. 2. ibidem xviij. ac
luce nono. ¶ Curauit vnium patris filiū quē
secundum glo tempore lune noue affligebat de
mon. vt lunā odibilem hominib⁹ faceret cuius
lumine homines affligēs et ad insaniā pduce
re videretur. ¶ Super quo dominus. Albertus
inquit dici potest et melius. q^d licet spiritus i
mundus huius afflictionis fuerit principium
tamen in affligēdo humidum habuit corporis
et maxime capitis humidum pro vexationis
instrumento. ¶ Et quia in nouilunio corrup
tū in capite augmētabat humidum. ideo i nō
uilunio plus torquebatur demoniacus luna et
ideo lunaticus dicebatur. ¶ Luna enim hanc
vtutem habet in suo lumine q^d mouet humidū

et corumpit humidum quod putrefactioni est par-
tatum et ideo periculosa sunt apostemata animalium
que de nocte lumine exponuntur. hec ille. **C**on-
stat igitur quod demon sepe timorem inordinatum
causat. ut hominem tediosum et perplexum fa-
ciat. ut tactum fuit. supra. p. ii. ca. sexto. **Q**ue-
ta causa est regiminis corporalis negligencia quod
uis enim longe maior sit habenda cura anime
quam corporis. tamen non est negligenda cura cor-
poris. **D**icit enim ap. i. cor. xii. **O**bscuro vos
fratres per misericordiam dei. ut exhibeatis cor-
pora vestra hostiam viventem sanctam deo place-
ntem rationabile obsequium vestrum et prima. thi.
vi. **R**esatis quia corpora vestra membra sunt
cristi etc. **C**um autem constet ex prima causa timorate
conscience aliquam intrare melancoliam et errorem
in ymaginacione et ratione quam in cibus et aliis
ut in aere se non regit debite. **I**deo quod sibi in
talibus non rationabiliter precauent videntur
membra sua accommodare iniusticia quo contra
Ap. i. ad. rom. vi. ait. non regnet peccatum in ves-
tro mortali corpore ut obediatis concupiscentiis ei-
us sed neque exhibeatis membra vestra arma in-
iquitatis peccati sed exhibete vos deo tamquam ex mor-
tuis. viventes et membra vestra arma iusticie. **S**unt
igitur plura quam stultitatem et amenciam ac errorem

Induunt sensibz videlicet crapula et ebrietas
¶ De quibz lu. xxi **¶** Attendite autem vobis
ne forte corda vestra grauentur crapula. i. cui
da epula et ebrietate. **¶** Et **A**uic dicit. li. 3. de
stoliditate et amentia nichil e magis inimicu
sensui q̄ repleco ex cib et humiditatibz et ecc
xxvii dicit icreata sapiencia. **N**oli auidus esse
in omni epulacōne et non te effundas super o
nem escam. **¶** In multis enim escis infirmitas
et auiditas appinquabit vsq; ad coletā ppter
crapulā multi perierūt qui autem abstimens
est adiciet sibi vitam. **¶** Tradunt insup phi
q̄ cum melancolie passio habeat accidentia ti
mozosa et pīculosa **¶** Barco in eis auferendis
est studendū vt contra suspicōnem introduca
tur socialitas contra coꝛruptam ymaginacōez
fida racōnalitas et memoria suspecta sollerti
ingenio auferatur. **¶** Accidentia finiliter coꝛ
poris puta vigilie studium ieiunium sollicitudo
cogitacō p̄funda non minus sunt auferēda ab
eis q̄ talia irracōnabili erercent. **¶** Volūt hec
verba discretissimi et abstinentissimi. **I**ero. q̄
bo sic dicit non mediocriter errat qui magno
bono p̄feret mediocre bonum **¶** Nonne racio
nalis homo perdit dignitatem suā. q̄ vel ieiū
nium caritati at vigiliis p̄feret sensus itēgrū

tati. vt immoderatam abſtinentiam atq; indiſ-
cretam psalmozū vel officiōrum decantacōnem
aut amentie aut tristicię id est melācolie. que
tristiciam inducit inuariat notā. **A**udiāt itaq;
qui necessaria quoq; corpori subtrahūt illud
quod p prophetam dominus loquitur. **E**go do-
minus obiens rapinam in holocaustū. **D**e ra-
pina holocaustū offerūt. qui vel temporalium
bonozū siue ciboz nimia egestate vel sompni pe-
nuria. corpus suum affligunt. videant itaque
quid apostol⁹ dicat. **N**am is curā ne feceritis
in desiderijs. **Q**uinta causa timorate ac scrupu-
lōse consciēcie est aliquādo societatis timido-
rū coassistencia. nam vnus timidus et scrupu-
lōsus aliū facit scrupulosū. **I**n cuius figura
vt supra tactum est. bellaturis israheliticis sic
deus exercitui preclamare iussit. **Q**uis ē homo
formidolosus et corde pauidus. vadat ⁊ reue-
tatur in domum suam. ne faciat pauere cor fra-
trum suorum sicut ille preteritis est timore.
Sic etiam gedeoni preliaturo domin⁹ ait. loq-
re ad populum et cunctis audiētib⁹ predica. q̄
formidolosus est et timidus. reuertatur. **I**n
bi glosa formidolosus est qui adolescentis
vicio atēq; videat mala sola cogitacōe terre-
gelidam per membra formidinē volūēs vt nō

tam conspectu malorum q̄ aditū et expectaci
one soluat. Ideo iuxta lex. **F**ormidolosus
corde dicitur. **I**n corde enim et in interiori
bus aī desirū manet hoc viciū. **T**imidus autē
quī primo aspectu ad ingressum trepidat non
tamen toto corde terretur sed repari et animari
denovo potest. **C**apitulum septū
docet medicari morbum scrupulose conscie et
causas morbi assignat aliquas et de hoc poit
regula prima

Assignatis causis formidolose conscien
tie restat videre de condicionibus q̄s
habere debet medicus anime puta
prudens confessor at cōsiliarius ut
arrect erroneum ī scrupulis habeat igitur quī
q; videlicet naturā morbi et causas consideret
infirmum talē nō facili ter dure corripit spem
de curādo morbo egroto tribuat p̄cula nisi se
q̄ē mediū īsinuet et ēgulas scrupulū deponē
dī indicet primo inq̄ naturā morbi et causas
fideret tactas scilicet ut in precedenti capitū
lo. **A**ut enim scrupulus verisimiliter a cau
sa vltima at a 3. at ab alijs tribus originatus ē
Si ab vltima scrupulus causatus est videli
cet a societate scrupulosorum seu ab eorum
doctrina incauta cauendum ē pro tanto ab eis

velut ab extrinsecis in hoc. Dicit enim cris. sup.
psal. fieri natura sic est ut quociens bono melius
coniungitur non ex bono malus melioratur. sed
ex malo bonus contaminatur. Diuersitas enim
rerum nunquam potest habere concordiam et mul-
tos sollicitas societas nephanda. Ad idem est
beatus bernhardus de viciis conscientia vicio-
rum non refugit. et ubi omnes sordent. vni-
us minime fetor sentitur. Quo contra seneca in
epistola quadam nulla inquit res magis animi
induit honestatem et in prauum inclinabilem re-
uat ad rectum quam bonorum viros quersacum. pau-
latim enim descendit in pectora et vni preceptorum op-
tinet frequenter aspicere frequenter audiri et ite-
rum conuictus delicatus paulatim eneruat et
mollit necesse est autem imiteris aut oderis
vtrumque autem euitandum est. Ne aut simili-
lis malis fias quia multi sunt ne vel inimicus
multis. quia dissimiles sunt cum hijs conuersa-
re qui te meliorem facturi sunt illos admittere. quos
tu poteris facere meliores. Si autem scri-
pulositas videatur surgere ex tercia causa. vide-
licet ex dyabolica temptatione succurrendum est
per deuotam orationem et persollicitam cautelam
ne complexio aut naturalis corporis morbus de-
moni cedat in instrumentum temptandi. Dicit

3^a p^a
Ca^m 6to

etiam ysa. libro tertio de summis bonis. **Q**uod
solus quando quempiam decipere querit. pri⁹ na
turā vnius cuiusq; attendit et inde applicat
vnde aptum hominem ad peccandum inspere
rit. **I**dem. b. grego. libro. xxi. morali. sic pā
dit. **P**rius complexionem vnius cuiusq; ā
tiquis hostis prospiciat et tunc temptacōis la
queos apponit. **A**lius namq; letis ali⁹ trist
tibus alius timidus alius elatus moribus existit
quo igitur aduersari⁹ occulta facile capiat vī
anas complexionibus deceptiones parat quia
enim leticie voluptas infusa est letis moribus
luxuriā apponit. **E**t quia tristitia in irā faci
le labitur tristibus poculum discordie porrigit
quia timidi supplicia formidant paudentibus ter
rores intentat. et quia elatos extolli laudibus
conspicit eos ad quecumq; voluerit blandis fa
uoribus trahit. **S**ingulis igitur hominibus vī
cijs convenientibus insidiatur. neq; enim faci
le captuaret si aut luxuriosis premia aut aua
ris sœcta preponeret si aut voraces de abstine
cie gloria. aut astinentes de gule lubricitate
pullaret si mites per studium certaminis aut
iraquidos capere per pauorem formidinis que
reret. **O**b hoc etiā philosophus in. ethi. inter
regulas quas pro vītutum infusione debet cona

ti iubet ut quisque contra illud vicium vigorosi-
us pugnet. ad quod se plus aut complexione at-
que consuetudine titillari experitur. quod autem demo-
nem debilitet oratio docet beatus Augustinus. **Oratio**
conquitur est anime sancte presidium angelo bo-
no solacium. dyabolo supplicium deo gratum ob-
sequium et penitentie religionis laus. spes et
sanctitas incorrupta. hec virtus orationis est que
facta pro cananee filia demonium expellere po-
tuit. **Matth. xv.** **Si** vero scrupulositas fomen-
tum capiat a prima secunda et. iij. causis dicunt
expertissimi in tali negotio theologi consilium
habendum esse corporalis medici. ideo ecc. xvij
Dicit eterna sapientia honorem medicum propter
necessitatem. etenim creavit illum altissimus. a
deo enim est omnis medicina. **Et** iterum altis-
simus de terra creavit medicinam et vir prudens
non abhorrebit eam ubi glo. **Discretus** vult nos
esse in omnibus que opera dei sunt bono valde vni non debemus
ea spernere que constat creatorem ad utilitatem nos-
tram fecisse. sic fecit ezechias perfectissimus et
illud sibi fieri permisit in sua egritudine. **ysa.**
xxxviii. ubi dicit **Iussit** ysas ut tolleretur massam
de ficis et kathaplasmarum super vulnus. scilicet. ezechie
ut sanaretur nam glo. dicit **Aquila** et **Symachus** vlcus
morbum regis interpretati sunt alij non plaus

3^a p^o
Ca^m 1^m

sed apostema suspicari sunt cui iuxta artem me-
dicorum ficiis fias et contusis subuenitur. quibus
sanies in superficie cutis pronocatur quomodo
igitur timorosi et erronei a scrupulis medica-
naliter submoueri valeant videantur ea que dicta
sunt in secunda causa precedentis capituli et
de cibo eorum potu passionibus anime sompno
vigilia studio et similibus. sequatur quis medi-
cum corporalem bonum et deum timentem. **N**on
tamen putet quis in omnibus sequendum esse
quemlibet medicum per quem nobis vita in-
terdum prolongari possit. **P**rociat enim. b. Am-
brosius super psal. 139. **C**ontraria diuine a-
dmonitioni sunt precepta medicine. a ieiunio reuo-
cant lugubrare non sinunt. a bona interiore me-
ditationis abducunt nec semper terreatur quis
verbo. **H**eromimi dicentis non differt utrum
magno vel paruo tempore te iterinas. quod mo-
derate exponendum est ut sequenti capitulo
declarabitur. **C**apitulum septimum
quod in exercitiis corporalibus ut ieiunio abstin-
entia non semper oportet mortem timere. **H**ic cor-
pus debet castigari acriter

Interea ne quis corpori contra spiri-
tum plus quam debet inprovidenter indul-
geat. **H**ic pro intellectu prefate.

Ieronimi auctoritatis animabuerenda est co-
clusio cancellarij piseni magistri **Jo: de Gees-**
na cum suis declarationibus licet inquit agere
multa siue temporalia siue spiritualia per que
abbreviatur vita corporalis aut incurratur in-
firmitas dum tamen intentio hominis non di-
recte et immediate feratur super eo quod ē ab-
breuiare vitam vel infirmitatem incurrere tāq̃
super finem vltimū qđq; non fiat p̃ fine p̃hi-
bito quemadmodum desperantes vt stoici con-
sulebant. **De** hijs enim intelligitur auctoritas
Ieronimi d: **Nō** differt. **P**trū magno vel per
uo tempore te interimas q̃ autē in m̃tis lice-
at abbreviare vitam et incurrere infirmitatem
mōd tactis patet. **P**rimo quia si non innumē
sequerentur absurditates scilicet q̃ studendū
esset aulixet medicinam. **I**tem cessare deberēt
laboratores cursores milites precipue ⁊ alij hu-
iusmodi ab exercitijs licitis. **I**tem diuites de-
berent puidere pauperibus i cibis. **E**t si p̃ istis
corporalibus licēter mori se q̃s exponat ergo
a forcioribus p̃ spiritualibus acquirēdis seruā-
dis et recuperandis ergo conclusio vera. **E**x q̃
p̃ statutū karthusei de carnibus simpliciter nūq̃
comedendis esse licitū. **P**eruetur tamen
illud. **Orach:** **E**st modus in rebus sunt

3^a p^o
Ca^m 1^m
certi deniq; fines. **U**ltra quos citraq; neq̃t
consistere rectum. **V**irt⁹ enim non in medio
indivisibili sed in tanta latitudine consistit ut
signum ad sagittam et illud medium sapiens
assignabit secundum philosophū. **I**deo ut⁹
quā experientia gignit certius q̃ ars opeat̃
et illud medium inuenit q̃ q̃ ars et doctrina
multum auferant commobilitatem studentib; in
exercitiō ṽtutum. **S**ed veniamus ad bona spi
ritualia ṽtutum et enumeremus experibiles ra
tiones ap̃inquant. ppter quas licitum est vite
huius moriendo detrimentum pati. primo ad o
bediendum deo. secundo ad satisfaciendum pro
peccato. **T**ercio pro iuuamine proximi carita
tuo. **Q**uarto pro euitando graui scādalo. **Q**ui
to ad acquitendum ṽtutes in se. vel in alio ad
exercitium pro extirpaciōe viciōrū ut carnis
habeat ad spiritum subiectio. **D**e primo no
tum ē q̃ deus pōt hec precipere vel ad hec spe
cialiter instigare ut in martirib; et in sampsa
ne. ymmo vbi quis quereretur ad mortem. quis
a cristianus est et non obligaretur se prodere
potest tamen in casu publice se morti offerre
sunt plures vltro se obtulerunt velud legio. x
milium martirum et beati mauricij societas ac
alii tamen hic necessaria ē discreciō ut quando

et ubi quia cristus iussit persequeremur fugere
de una ciuitate in aliam. vinctio docet ista. **Se**
cunda ratio quia satisfactio et iusticia sepe iubet
multa fieri per que abbreviatur vita. vt de pe
nitentijs publicis et occultis et iustissimu est
ista deuote suscipere. **De** condempnato quidem
ab morte publice et iuste dicunt quidam quod po
test fugere. **Alij** non et probabiliter tradunt op
positum quod remanere tenetur ne violat iusticia
et sententia tamen quicquid sit. non dubium est quod
talis meritorie possit remanere et expectare mor
tem merita immo vt videtur non impossibile
est hominem adiudicari posse vt se pimat per
se quod alteri facere licet. **Cur** igitur non pote
rit quis pro peccatis enormibus quibus meruit
mortem eternam temporalem sustinere penam
igitur satisfaciunt hi pro peccatis preteritis et
presentibus suis et aliorum pro tempore misericor
die vt euitetur infernus. **Terciam** rationem affig
namus caritatem erga proximum vnitati
cristi quam languores nostros portauit. **Hic** sanc
tus paulus. **Rolan** episcopus pro vidue filio se paga
no in seruum dedit et sanctulus pro dyacano mor
ti se exposuit hac de causa sunt religiones ista
tute pro satisfaciendo pro se et pro alijs et tunc
in corpore mistico ecclesie tenent locum plangendum

igitur si merces magna est pro alijs penā sus-
tinere licet consequenter vi tam abbreviare. **A**-
miniaducetite igitur de pluribus. presertim de
virgine. **A**nthiocena ac milite de quibus loq-
tur. Ambro. libro de virgi. **C**ur igitur care-
bunt precio dicti religiosi q̄ sepe purgati p̄ a-
lijs dura corporis sustinent exercitia ⁊ quodā
modo animam suā ponunt. **I**stud est officiū
ecclesiasticorum. **U**nde arma clericorum sūt
ieiunia et lacrimae. **I**n quarta racōne poni-
tur euitacō scandalī pro quo etiā mors subeun-
da est. **S**i esca inquit. **A**post. scandalizat
fratrem meum non manducabo carnes ineter-
num. **U**nde ponatur quis corā ydolo offeren-
tibus ydolatica edenda habere et non alia. queri-
tur nunq̄ prius eligi mortem q̄ in scandalum
fidei talia comedere et pusillos scandalizare
vt Eleazarus scriba constātissim⁹ fecisse legi-
tur et mathi. vi. **Q**ui carnes porcinas nec
vere nec apparēter gustare voluit. **A**d hoc p̄-
cipue resperit. ap⁹. cum ayt castigo corp⁹ me-
um ⁊ in seruitutem redigo q̄ntum ad refrena-
cōnem ne forte cum alijs predicauero. ego ip̄e
reprobus efficiar. **I**ste heu modus in per pau-
cis inuenitur sed pleno ventre ⁊ bursa referta
christus predicatur. **I**biaro non in merita

eis dicitur medice cura teipsum. Ex quibus etiam
sequitur quod in predicatoribus et curatis maiore est
queritur vite austeritas et exemplum. Inferitur
preterea quod. **C**arthusienfis in extrema necessi-
tate potest abstinere a carnibus sine peccato tum
quia fratres presentes vel absentes scandalizant
tum quia institutum est vel quia non sufficienter
reformata temptabuntur etiam extra necessita-
tem ita facere plures auit quod non solum possunt
sine peccato. ymmo tenentur abstinere propter
scandalum. plus enim est anima proximi quam
corpus et esca quanto magis plures anime ym-
mo tota religio ut quid pro membro peunte to-
tum corpus misticum detrimentum patiat quo-
modo habet totam vite florem pro fratribus quam tanta cupidita-
te parte marcidam cum aliorum detrimento detinere coatur
Non est miles strenuus qui statim pro plagas a plio
recedit. **B**onifacius martirem nunquam fecit magnam scrupu-
lum moriturus in carne et in alio transiens pro loco cum pe-
teret ab eo ut sibi fineret vilia stramenta suppo-
neret. Respondit non decet inquit filii christianum non in carne et
in alio mori. **E**go si vobis alius exemplum reliquit ipse
peccavi ubi autem nullum est statutum etiam perpetuo
astrictus voto quod a carnibus abstineat in tali necessi-
tate solue tenetur. Quia nulla lex a constituto pu-
re humana potest absolue vel excipere vel instituere

39°
Ca^m 1^m

Non obseruetur lex diuina que dicit. **N**on occides et pascere fame morientes si non pauperti occidisti nec ad se minus quam ab aliis preceptum illud extenditur tamen quia caro vel quasi non quam iste necessitates debite conuertunt. **I**deo rationabile est statutum Cartusien. **C**onstitutio etiam generalis ecclesie est de non esu carni in die veneris sine exceptione regulariter non obligat. tamen in extrema necessitate immo nec excusaretur ab homicidio si se vel alium mori permetteret ubi viuere possit; nisi propter graue scandalum ut dictum est. et de votis simile est argumentum. **Q**uinto propter acquisitionem virtutis et exterminium viciorum debilitate possimus corpus immo vitam abbreviare fas est. **S**alomon enim proposuit a vino abstrahere suam carnem ut transferret animam ad sapientiam. **D**aniel et ceteri idem fecere prophetarum ut abiles essent diuinis reuelationibus proinde tradunt illud in contemplatione experti non posse animam ex egipto tenebrarum ad lumen terre promissionis peruenire nisi per desertum foris contritionis corporalis. que etiam a licitis abstineat. et secundum beatum Gregorium nemo nouit apprehendere quod ultra ipsum est nisi se eleuet in carnalibus et corporalibus propter idem ipse in

maxima egestudine extitit. Inde est tanta caritas contemplatiuorum quia omnes contritiones corporis refugiunt. Erigitur quippe talis sobrietas non solum quod peccatum exterminet et seruet mandatum. **B**ed multa asperior qui a per talia dilatur cor ad superiora contemplanda. **C**apitulo octauo declaratur huius et istius doctrina medico morali necessaria et multipliciter ostenditur quot in deum siue inordinato timore sperare debemus.

Cumba doctrina morali medico necessaria est ut timidum et scrupulo suum non facilius dure corripiat. Nam ut dicit Io. de Camba libro suo de consolatione theologie. In multorum talium timoratis animis nichil quod si in culpa esse videretur sed solum error in intellectu seu apprehensio veritate et multum de perfectione scilicet de timore et amore dei. Vnde non sunt dei dedit talem infirmitatem habentes sed magis laudandi utpote quos adeo urget caritas et filialis timor dei quod pro toto mundo nollent deum scienter offendere peccato mortali licet timor vehemens deum offendendi et dubitatio de agendis nonnullos huiusmodi tantum perturbet quod lepra vel morbum gravissimum alium eligent ut a tempore essent infirmitati supportati quibus ob hoc multum copaci

endum est per dulcē enī iuātionē terrentur an-
plius et morbo aut non medetur at inualescit
āplius. Unde beatus pe. prima pe. 3. **T**ales
beignissime consolās ayt. **F**ilie bene faciētes
et non timentes vllam perturbacōnem veri si-
militer cohabitantes secundum scienciā quasi
infirmiori vasculo muliebri impientes hōres
tamq̃ coheredibz gratie vite. **T**aliū p̃ss̃i-
mus fuit medicus dei filius de quo. **M**atthi. xij
allegatur vaticinium ysa. xliij. **E**cce puer me-
us quem elegi dilectus meus in quo bene con-
placuit anime mee et sequitur non extendet ne-
q; clamabit neq; audiet aliquādo alijs in pla-
teis vocem eius arundinem quassatam non a-
teret et lignum fumigans non exstinguet donec
eiciat ad victoriā iudicium super quo. b. **J**ero-
ayt. **Q**ui peccatori non porrigit manū nec
portat onus fratris sui. iste quassatū calamū
confringit et qui modicam sintillā contemnit
fidei in puulis b. linū fumigās extinguit dat si-
milem doctrinā. b. gre. li. ij. pasto. ca. iij. dices
Aliter amonendi sunt leti atq; aliter trist-
es. videlicet letis inferebda sunt tristitia que se-
quuntur ex supplicō tristibz vero inferebda sūt
leta que promittuntur ex regno. **D**istāt leti
ex minarum asperitate q̃ timeāt audiāt trist-

tes p̄mior galibia de quibz p̄sumant. **I**llis
quippe dicitur vobis qui ridetis nunc. quia
flebitis. **I**sti vero eodem magistro dicente. au
diant iterum video vs et gaudebit cor vestz
et gaudiū vestrū nō tollet a vobis. **T**ercō mo
ralis medicus scrupuloso egroto de cura spem
tribuat. **C**onsolari debet enim vt dicit vbi su
pra. **I**o de tabaco qz marimi viri hac infirmi
tate scrupulose consciencie laborasse visi sūt q̄
tandem curati fuerunt in toto vel in parte quo
rum q̄ plures magni doctores in sacra pagina
effecti in suis didicerunt vulneribz quomodo
alienis mederi possent laborent vt bonā spem
habeant et audaciam laudabilem considerādo
id qd docet sanctus tho. i. ii. q. iiii. v. p. p̄m. ii
rethorice qui dicit qz causa audacie est cū i fan
tasia fuerit spes salutarium vt ppe existenciū
timendorum autem vt non existencium aut lō
ge existenciū. **U**nde quecumque sunt nata
causare spem vel excludere timorem sunt causa
audacie. eo qz audacia timori opponitur. **E**st
econuerso spes appetitus excellentis boni cum
fiducia optinendi et hec naturalis animositas
constācia seu audacia non equaliter omnibz i
est hominibus sicut nec timiditas. **U**nde dicit
Alex. sup. iiii. d. 30. qz huiusmodi animositas nō

sequitur spem. sed potius complexionem facit
timor melancolia et huiusmodi. **E**st enim me-
lancolia sicca terrea et frigida habens euapora-
tiones nigras ab cerebrum lucidum quibus ipri-
muntur terribilia fantasmata et est in eis calor
non sufficiens ad calefactionem cordis et sang-
uinis et cordis motum huiusmodi et exufflationem
sanguinis et spirituum in membra exteriora et
corpus et ideo manent destituta frigida et ti-
mida refrigerante sanguine ab eo et stante ibi.
Et cum hec complexio non sit in omnibus
non oportet quod omnes equaliter sint constantes
vel timidi. **I**n mulieribus autem est multum
timida complexio propter debile calidum et vin-
cens humidum in quo cito profundatur terribi-
lia et calidum debile non sufficit calefacere cor
et sanguinem ut prius dictum est. **U**nde om-
nis mulier naturaliter est timida nisi sit pec-
catrix ut virgines que non timent hec. **A**-
ber. **Q**uidem nimia tristitia deicit a bonis
animis teste psalmon per prophetam dicente. **I**n timo-
re animi deicit spiritus et eductio ecclesiasticorum. **F**elix qui non
habuit animi tristitiam et non excidit a spe sua
ideo etiam non est continue habenda memoria
peccatorum nec continue cogitanda dei iustitia
a ymmo sepe presertim timidis assumenda est

spes in deum et fiducia ut spes que potior est
p̄tus q̄ timor in misericordia dei t̄spiret. **S**ūt
ātem quinq; per que spes adiuuatur plurimū
videlicet diuine pietatis confidētio. Mediato
ris cristi in carnacō mediatrix nostre iūcatō
scripture sacre attestacō. et sanctorū p̄iorū ab
uocacō. **P**rimo valet diuine pietatis confidē
tō. est enim creātor noster et opifex. **A**rtifex
autem naturaliter a deo suum opus diligit ut
illud vituperari vir audi valeat. **D**e dō enim
sāp. iij. dicitur. **D**iligis omnia que sūt et nich
il odisti eorū que fecisti q̄tomagis ergo dilgit
eū quem ad similitudinem et ymaginem suam
creauit et qui esse gratis contulit. cur bene eē
per oracōnem quis ab eo non speraret. **E**st de
us etiam noster verissimus et naturalis d̄mī
nus. **D**iligunt autem naturaliter homines
ea que sua sunt et conseruant ea et si perdidē
runt gaudent cum recuperant lōge amplius si
milia deus facere credendus est de homīne ut
docet in parabola ouis perditę et dragine luc
ry. vbi dicitur. **I**ta dīco vobis gaudium erit
in celo super vno peccatore penitēciam agente
q̄ sup. 99. iustis. **E**ādē preterea fidem seruacō
tenetur dñs suo q̄ viceūsa seruus domino sic
igitur infidelis esset seruus q̄ dñs suo in neces

firmitate non subueniret cum posset. ita et de⁹ quod
a diuina absit fidelitate. **C**ertissime igitur
crebat se istiusmodi. **F**idelis de⁹ qui non pa
detur vos temptari supra id quod potestis sed
faciet cum temptatione puentum ut possitis
sustinere. **M**erito proinde beatus martinus
peruicacibus a latrone et questus si timuiss;
Respondit se nunquam magis fuisse securum quam
a sciebat misericordiam dei maxime in necessita
te affuturum. **E**st insuper deus in tantum bo
nus essentialiter et misericordissimus a deo
ut petentes non minus velit a miseria liberae
quam ipsi liberari velint. **A**ssit hec beatus Au
gustinus loquens de isto christi verbo petite et ac
cipietis. **N**on tantum hortaretur ut petere
mus nisi dare vellet. **F**ruescat humana pigri
a plus vult illa dare quam nos accipere. plus vult
ille misereri quam nos a miseria liberari. **A**d hoc
ptinens est parabola euangelica de filio prodigo
lu. xv. et illud luc. v. **S**i vos cum sitis mali
nostis bona data filiis vestris dare. quanto ma
gis pater vester de celo dabit spiritum bonum
petentibus se. **S**ecundo valet ad augmentum
spei mediatoris christi. incarnatio prebet enim
ap. b. grego. **A**pud deum homini magnam fi
duciam deus homo est nobis spes magna per

centibus quia abuocatus noster factus est iudeus
noster. **I.** Johannis. ij. Si quis peccauit aduo-
catum habemus apud patrem ihesum cristum ius-
tum et ipse est propitiatio pro peccatis nostris
Et Romanos octauo. Cristus ihesus est ad dex-
tram dei qui etiam interpellat pro nobis. **D**icit
quoque glo super illud ps. Saluum fac populum tu-
um domine etc. **E**cce quanta spes credentium. cum
pro eis orat passus pro eis. et iudeus eorum factus est
abuocatus. **C**lementiam hanc summam Christus
noster abuocatus misericordissimus graciose
ostendit cum sancto. **C**irca orante ut duo infi-
deles de hac vita tollerentur. sic Christus de celo re-
uens dixit pater contra me de cetero paratus
enim sum rursus pro hominibus saluandis pati et
hoc amicum michi. non quod alij peccant homines
sed vide si bene habent mansionem in hyatu et cum
serpentibus commutare pro mansionem cum deo et be-
nis amatoribus hominum angelis. ut in exem-
plo refert. b. dyoni. in epistola ad demophilum
monachum. **T**ercio valet ad spei augmentum me-
diatricis nostre interuocatio. quia ipsa est ut etiam ca-
mit vita dulcedo. spes. et abuocata. nostra mat-
er gratie et mater misericordie. **E**t iterum tu pietatis
viscera nulli claudis homini. **C**redo. b. kren. di-
ceti. **S**ecurum habes accessum o homo ad deum ubi ha-

les filium ante patrem ⁊ ante filium matrem
filius ostendit patri cicatrices et vulnera me
ostendit filio pect⁹ et vbera nec ibi vlla potest
esse repulsa vbi tot caritatis occurrunt insig
nia et iterum. ¶ Cum tu dignus non eras cui
filius dei daretur datus est marie vt per eam
acciperes quicquid haberes. ¶ Vileat inquit
idem bern. misericordiam tuam o virgo beata
si quis qui invocata eam in necessitatibus me
minere sibi defuisse. reuolue totam seriem euā
gelij ⁊ si quid aspm si quid dup inuenias i ma
ria. deinceps eā suspectam habere et ad eā ac
cedere veraris. ¶ Prudentissimus enim arti
fer deus humanū genus quassatū non confre
git s³ vtilius omnino refecit vt nobis videlicet
nouum adā ex vetri formaret et euā in mari
am transfunderet et quidem vt omnis suffi
ciencia nostra ex deo sit poterat cristus suffi
cere sed nobis non erat bonum hominē solum
esse. ¶ Congruum magis fuit vt vterq; sexus
abesset quorum corrupcōni neuter defuisset
plane et prepotens ⁊ fidelis est mediator dei ⁊
hominum. homo cristus ihesus. ¶ Sed diu
nam verentur in eo homines maiestatem. ¶ E
tenim deus noster ignis consumens est quem
veretur peccator accedere ne sicut cera fluit a

facie ignis sic ipse peteat a facie dei. **O**pus igitur erat mediatrice ad mediatorem illū habere nec vobis alter vtilior q̄ maria. quid humana fragilitas ad mariā trepidet. nichil austerum ī ea nichil terribile tota suavis est. lac et lanam omnibz offert ⁊ omnibz omnia facta ē hec. b. bern. **Q**uarto valet scripture sacre attestacō q̄ totiens mouet ad spem et sperantes beatos afferit et nullibi vel raro ad scrupulū ymmo numquam ad erroneā conscienciā. **P**salm. xxx. **Q**uis ambulabit in tenebris scz ignorantie et non est lumen ei. speret in nomine domini et innitatur super deum suum ps. **S**pera in domino et fac bonitatem et pascere in diuicijs eius spera in eo et ipse faciet sperate ī eo omnis congregacio populi. q̄a deus adiutor n̄r in eternum. **S**perantē in domino misericordia circūdabit. **I**n deo speraui non timebo quid faciet michi homo. **E**x quo patz multiplex hominum sperantium in deo vtilitas videlicz sc̄ciaz diuinaz dacio orōnū exaudicō dei auxiliacō m̄e circūdacō ⁊ demōis l' iūmici detestacio si sic. **I**ē p̄vñ. **B**eat⁹ vir q̄ cōfidit ī dño ēit q̄i lignū qđ plātā sup aq̄s nec m̄iz q̄a arbor spei ī optio loco s. ī sūmo bono poit hec spes ē bacul⁹ nō arundinē egipti s̄ sethī⁹ q̄ dō imitmur et

hoc de qua sap. ij. b. dicitur. ¶ Qui confidunt in
illo scilicet deo intelligunt veritatem. ¶ Quin
to ad eam valet sanctorum pia invocatio iuxta
illud. Job. iij. ¶ Ad aliquem sanctorum conu
tere et illud psal. ¶ Eleuauit oculos meos in mo
tes unde veniat. ¶ Montes sunt viri spiritua
les ideo de eis. b. bern. dicit. ¶ Tria sunt quae
festiuitatibus sanctorum vigilanter considerare
debemus auxilium sancti. exemplum sancti et co
fusionem nostram. ¶ Auxilium quia potens in te
ra potencior est in celis ante faciem domini dei
sui. si hic dum adhuc viueret misertus est pec
catoribus et orauit pro eis. nunc tanto amplius
quanto veri? agnoscat miseras nostras oant pro no
bis patrem quia beata illa patria caritatem e
ius non immutauit sed augmentauit. et nunc si
bi potius induit viscera misericordie cum ante
fontem misericordie assistat. verisimile igitur
est et credibile valde quod hi de quorum pietate
in via multum legimus in patria iuxta necessi
tates diuersas intercessores piissimos habea
mus. tales presertim fuerunt. b. ¶ Nicola. sup
afflictos pia gestans viscera. ¶ Martin? qui cla
midem diuinit pauperi katherina et honestius
ac alij qui petiuerunt clemenciam et gratiam
supra eorum memoriā agentibus ut de eis pub

lice ante ecclesia

nonum declarat quartam doctrinam et quam obfint singularitas in obediencia et imperfua fibilitas

Capitulum

Quarta doctrina morali medico necessaria est ut pericula nisi medicum talem sequatur infirmus que pericula qualia sint et qui sunt fructus bone et que esse consencie dictum est supra parte infra: ca. i. et. ii. Sicut enim qui corporis medicum non sequitur se mortis periculo committit sic qui scriptum solus est si discretos et sapientes vel platos non sequitur se discrimini multorum peccatorum tradere non ambigitur. **I**bi si quis singularitatis vicium ymmo superbie et sepe inobediencie incurritur quod singularitatem vituperabilem tria ostendunt. scilicet scriptura sacra sanctorum dicta et naturalis industria. **S**criptura quidam sancti. **N**am puer. 3. dicitur habere fiduciam in domino ex toto corde tuo et ne ymitaris prudentie tue in omnibus viis tuis cogita illum et ipse diriget gressus tuos ne sis sapiens apud te ipsum sed interroga patrem tuum et annuntiabit tibi maiores tuos et dicet tibi. **P**er. 31. sic ecc. vi. de. **I**n multis tudine prebitorum prudentium ita et sapientie illorum ex corde coniungit ut omnes narraciones si possit

3^a 10^a
Ca^m 9^m

audire et proueria laudis non effugiant a te
et si videris sensatum euigila ad illum et gra
dus ostiorum illius exerat pes tuus et iterum
ibidem viij. ¶ Ne despicias narracō; presbite
rorum sapiencium et in prouerbijs eoz conū
sare ab iphs enim disces sapienciā et doctrinā
intellectus et seruire magnatis sine querela nō
te pretereat narracō seniorum ipsi enim didi
cerunt a patribz suis qm ab iphs disces intel
lectum et in tempore necessitatis dabis rēspō
sum ¶ Ratio autē quare oportet inferiores et
simplices sequi sapienciores assignat sa. 9. qā
cogitacōnes mortalium timide et incerte pru
dencie nostre corpus enim quod corumpitur
aggrauat animā et terrena inhabitacō depri
mit sensum multa cogitantem et difficile esti
mamur que in terra sunt et que in prospectu
sunt inuenimus cum labore que in celis autem
sunt quis inuestigabit. q. d. paucorum. hoc est
qui scilicet sciunt scripturas ponderare non e
orum qui timore amore vel odio turbati verū
a falso nesciūt discernere. vult hoc dictum sal
prouerbiū 3. d. ¶ Quod fortiter premit v
bera ad eliciendum lac exprimit butirū. et qui
vehementer emūgit eliat sanguinem vbi glo
sa vbera fortiter premis dum sacri eloquij ver-

ba subtili penſas intellectū. q̄ pteſſione bñ lac
queritur butrum inuenitur. quia dum tenui in
tellectu querimus liberalitate eterne pinguedi
nis inungimur. q̄ nec ſemper nec vñq̄ faciē
dum eſt ne dum lac queritur ſanguis ſequatur
quia dum verba diuina vltra modum diſcuti
tur in carnalem intellectum cadūt. **S**anguis
enim elicit qui vehemēter emūgit quia carna
le efficit hoc qđ nimia diſcutione ſentitur. **I**de
co etiā pūbicoz pñ. dicitur qui confidit in cogi
tationibus ſuis impie agit. **O**ſtendunt idem ſecun
dū ſanctorū dicta ſingularitates ſcilicet vicium de
teſtancia quo quis proximoz etiā ſapiencōz
dictis non acquieſcit. **D**icit enim bea. bern. li.
de pñ. gradibus ſupbie. **C**ū ſingularis ex hñs
q̄ ſingulariter et inaniter agit apud ſimplicio
res eius opinio excreuerit dum miſerum beati
ficant ipſum in errorem inducunt credit nāq;
quod audit et quod intendit non attendit ob
liuiſcitur intencōz dum amplectitur opinione
cūq; de omni alia re pl⁹ credit ſibi q̄ alijs de
ſe ſolo pl⁹ alijs q̄ ſibi et q̄tqđ de ſe laudatū no
uerit nō ignorācie à benignolēcie laudatoz ſ; ſu
is meritis arrogāt aſſcribit. **N**ū p⁹ ſingulari
tate vi. ſibi gō ſupbie arrogācia vebicauit p⁹
hāc pſūpco inuenit i q̄ vñ. gō? aſtinnit. **A**d idē

3920
Ca^m 9^m

est cas. ex verbis Alberti. **¶** Moyhⁱ humilitatis
non fite inquit prima probacio hec erit. **¶** Si
vniuersa non solum que agenda sunt ac vt po
situm est supra parte ij. ca. vii. **¶** Predictoru
ratio tercia redditur ex primo li. 3. ca. summe a
tra gentiles sancti doct. per grad⁹ intellectu
lum videmus inquit q^d duorum hominum quo
rum vnus alio rem aliquam intellectu subtili⁹
intuetur ille cuius intellectus est eleuati⁹ m^l
ta intelligit que alius omimo capere nō potest
sicut patet in rustico qui nullo modo phice sub
tiles racōnes capere potest. **¶** Sic pifozmiter
cum iuuenes sciencia et morib⁹ i experti i max
ima distācia sint ab expertis capere nequeūt
eis in omnib⁹ necessaria cōsilia nisi ab expertis
manu ducantur. **¶** Miratur apterea. b. Iero i
prologo biblie. **¶** Cur impi et noui i sacris
scripturis legem putent in eis omnib⁹ q^d dixe
runt cum tamen in nulla alia arte aut sciencia
quis docere audeat quob diu prius non dedice
rit tempore et experientia diutinis
¶ Capitulum decimū ultimā doctrinā expoūt
et annumerat septem regulas quas obseruac
debent illi qui volunt scrupulosas cōsciencias
deponere racionabiliter quarum hic tres de
clarantur

DEnim ¶ doctrina morali medico ne-
cessaria est vt scilicet regulas scrupulos deponendi idic; infirmo ¶ In
his enim eiusde scrupulose asce me-
dicina curatiua latet • sunt enī septē genera-
les egule q̃z ammiclor erronea asca depoi po-
test et debet videlicet debita ad graciā dei pre-
paracō sollicita sacre scripture indagacō oraci-
onis deuote continuacō opimionis alicuius tu-
ta electio obediencie humilis ymitacio scrupu-
lorum animosa abiectio et preceptorum discre-
ta epykeysacō q̃ septem iubet habere eterna sa-
piencia puerbiozū. ij. d. **S**i susceperis sermo-
nes meos. ⁊ mandata mea custodieris penes
te si sapienciam inuocaueris et inclinaueris
cor tuum prudencie si queheris eā quasi pecu-
niam et sicut thesaurum effoderis illam. tunc
intelliges timorem domini et scienciam dei iue-
nies. ¶ Prima regula innuitur ibi. **S**i māda-
ta mea. ¶ Secunda ibi. si queheris eam qua
si pecuniam. ¶ Tercia ibi. **S**i sapienciam in-
uocaueris. ¶ Quarta ibi. **S**i prudencie. ¶ Qui-
ta ibi. **I**nclinaueris cor tuum. ¶ Sexta ibi sicut
thesaurū effoderis illam. ¶ Septia ibi. **S**i sus-
cepis smones meos sub audi mō debito. Pri-
ma igitur regula est vt qs se ad graciā q̃m

¶ p̃p̃t. d. m. b. h.

3^a po
Ca^m 9^a 10^m

Potest prepararet dei mandata seruando de peccatis omnibus et singulis corde dolendo et eadem pure confitendo. **P**ra quicumque facit quod in se est deus infallibiliter ei gratiam infundit et lumen domini sapientie scientie intellectus et consilij ei tribuit quibus iuuari potest ad deponendum erronee conscientie pro ut s late patuit per. ii. ca. 2. et per. volunt hec verba prophetarum.

Pra ezech. xviij dicitur. **C**onvertimini et agite penitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris et non erit vobis in ruinam iniquitas.

Et iterum de grauissimis peccatoribus israeliticis in sion et iherusalem habitantibus dominus ysa iij. dicit dixit sion dereliquit me dominus et dominus oblitus est mei nunquid obliuiscitur potest mulier infantem suum et non misereatur filio utero sui et si illa oblita fuerit ego tamen nunquam obliuiscor tui ecce in manibus meis descripsi te.

Secunda regula est sollicita sacre scripture indagatio. **S**i inquit queris eam tamquam pecuniam et fiat thesaurum effo. re.

Scimus autem quod mercatores filij huius seculi qui prouidentes sunt filijs lucis sed in generatione sua summum studium habent acquirendi pecunias nam preceptorem primo tritum in arte sua docentem audiunt.

Secundo in libris debitorum et re

ceptorum student sollicite. Tercio dubia sua
et auxilia aliorum postulant assidue ad quorum
certe similitudinem eadem facere tenemur. p
mo enim preceptorem seu magistrum discretum
oportet ut quis habeat. **¶** Docet enim hec
psalamo p^u. i. ut de^s inquit puul astucia ado
lescens sciencia et intellectus. Idcirco audies
sapiens sapiencie erit et intelligens guberna
cula possidebit. **¶** Annimaduertat pabolam et in
terpretaco; verba sapientu et enigmata eorum
¶ De asscit b. **¶** In **¶** Epla ad paulinum d. Intel
lige te i sacris scripturis sine p^uio et mōstrā
te semitam non posse ingredi. taceo de grama
tis ethozicis philosophicis geometricis bra
leticis musicis astrono. medi. quoru scia mōstrā
bo satis vtilissima est et i tres ptes scādit. In
doctrina; exploraco; et vsu. ad minores artes ve
niam et q nō eū ligua q^u mau amministrae agri
cole cemetarii fabri metallo; ligno; q; cesores
anarii q; et full ones et ceteri q variā suppel
lectilem et vilia opuscula fabricāt absq; docto
re esse nō possūt qd cupiūt. sic etiā vas electi
ois p⁹ damascū arabiaq; lustratā ascēdit ihe
rosolimā ut videret pe. et apud eū xv. diebo fū
it. Rursus qz p⁹ ānos xiiij. assumpto barnaba
et tyto exposuit cum apostolis euangelium ne

3^a 1°
Ca^m 1°
forte in vacuū curaretet aut curisset. **I**nsu-
per ad pedes gamalielis legē moysi et pphas
didiāsse se gloriatur vt armatus spiritalibz
telis postea doceret confidenter. **Q**uoddecim
etiam annos saluator impleuerat et in templo
sedens de questionibz legis interrogās magis
docet dum prudenter interrogat. **S**ecundū
exigit vt in lege dei assidue pro posse studeat
quod q̄nta assiduitate fieri debeat ostendit be-
atus. **H**eronymus tam viris q̄ serui femineo
tam religiosis q̄ secularibz ymmo adultis et
iuuenibz ita. b. in epistula ad paulinū cuius in-
icium est bonus homo semper apt in manu tua
sit sacra lectio et ad rusticiū nūq̄ de manu tua
et oculis tuis recedat liber. ama scienciā scrip-
turarum et carnis vicia non amabis. **S**imi-
liter ad nepotianū dicit diuinas scripturas se-
pius lege ymmo nūq̄ de manu tua sacra lectio
deponatur discē quod doceas optine eū q̄ scā
dū doctrinam apostoli est fidelem sermonē vt
possit exhortari in doctrina sana ⁊ contradicē-
tes reuincere. **E**t ad firiciam de viduitate sec-
uāda. **C**um inquit cōedis cogita statim tibi
orandum illico et legendum sic de scripturis
sacris habeto fixum versuum numerum. **V**
tūc pensum domino tuo redde nec āte quietim

menbra concebas q̄ calathū pectoris tui hoc
sub tegmine opleueris post scripturas sacras
doctorum hominum tractatus lege eorū dum
tarat quorum fides nota est non necesse habes
aurum ī luto querere multis de margaritis v
nam redime margaritā et iterum. **S**i vidēs
sororem tuam illud sacri oris eloquium coram
audire contingeret cernerēs in puulo corpus ai
lo ingentes animos audires totam veteris et
noui testamēti suppellectilē ex illi⁹ corde feruē
Pretēa ad demetradē v̄gīez ayt. **I**llud ē nata
deo ideoq; pre omnib⁹ predico et repetēs itē
atq; iterū monebo. vt animū tuū sacre lectio
nis amore occupes. nec in bona terra pectoris
tui sementem. ⁊ solū auenarum q; suscipias ne
dormiēte p̄familiās q̄ est **R**oy. i. ani⁹ dō sp
adherens inimicus homo ⁊ inania supsemin⁹ et
in fine eiusdē epistole. **F**inē iquid iūgo p̄cipi
o nec semel meminisse cōtētus sū. **A**ma scrip
turas sanctas et amabit te sapiencia. Dilige
eam et seruabit te honora illam ⁊ amplexabi
tur te. **N**ec monilia in pectore ⁊ ī aurib⁹ tuis
hereant nichil aliud nouerit lingua nisi xp̄m
nichil possit seruare nisi qd̄ sanctū est. cui con
cordat illud puerbiozū. iij. **P**osside sapienciā
posside prudēciā ne obliuiscaris neq; declines a

3^a f. 10^m
Ca. 10^m

verbis oris mei ne dimittas eam et custodiet
te dilige eam et seruabit te. **T**ercio erigere
ut auxilia ab alienis postulet per orationem scilicet
seu deprecationem non enim lectionis sacre studium
sufficit sed erigitur vna cum deuota oratione stu-
dium pro intellectu agendorum et credendorum
ut ostendit beatus. **V**ero in epistola ad paulinum
dicens. **Q**uidquid alijs scilicet ab apostolis et
primitiue ecclesie doctoribus exercitatio et quoti-
diana in lege meditatio tribuere solent hoc illis
videlicet apostolis et similibus spiritus sanctus
suggererat et erant iuxta quod scriptum est om-
nes docibiles deo. **N**on enim semper sufficit
studium habere sed oratione coerigitur pro deus
ta pro intellectu sacre pagine. **C**uius rationem
assignat beatus. **A**ugustinus ad volustanum de incarnatio-
ne verbi tanta est inquit christianorum profun-
ditas lectionum ut in eis quotidie proficerem si
eas solas ab iuente puericia usque ad decrepita-
tatem maximo ocio summo studio meliori inge-
nio conarer addiscere quid igitur in hac attin-
get sapientia qui fere totam vigorem etatis su-
e alijs impendit sciencijs solas quod feces senec-
tutis huic profunde ministrat sapientie. **A**d
hanc tamen sapientiam a multis orando ciui-
bus studendo puenitur. **O**ptavi inquit sapiens

et datus est michi sensus ⁊ inuocauit et venit in
me spiritus sapientie. **F**undem aperit sensum
Aug⁹ li. de vidēdo deum. ca. i. d. Qui didicerūt
a domino ihesu mites esse ⁊ humiles corde pl⁹
cogitādo et orādo pfeceerūt q̄ legēdo et adicēdo
Patet hoc in babaro isto cristiāno de quo re
citāt libro vii. de doctriā cristiāna qui littēas
ipsas nullo docente homine in plenā noticiā o
rando vt sibi reuelaretur accepit preuhs tri du
anis precib⁹. **I**mpetrauit idem vt codicem ob
latum stupentib⁹ q̄ aderant legendo parceret
tradūt et patrū hystorie de sancto **A**nthonio
simile q̄ sine vlla scāa litterarū diuinas scrip
turas memoriā tenuit fult⁹ orōnū suarū p̄fidio
vt ibidem dicit. b. **A**ug⁹. **I**d idem hugo li. suo
de anima dicit. **I**n scripture sacre cognicionem
plus opus est interna compūctione q̄ p̄funda
inuestigacione suspitib⁹ q̄ argumentis crebris
gemitibus quam copiosis argumentacionibus
lacrimis quam sentencijs oratione quam lecti
one et gracia lacrimarum quam sciencia philo
sophorum. **T**ercia igitur regula pro e
uasionē erronee consciencie que est orationis
deuote cōtinuacō patet ex premissis et ex pte
ij. ca. octauo ppter quod sapiēs ait. **I**nuocauit
et venit in me spiritus sapientie sapie septimo

Ca^m 11^m
3^a p^o

Capitulum pi deducit in regula et probat
auctoritatibus antiquorum quod doctoribus contrariis
a sensibus licet bona conscientia unam partem
tenere

Quarto proinde regula principalis est
Opinionis alicuius tuta elco. Sicut
enim aliquando de aliquibus materiis mo-
ralibus doctores opinionum contrariarum
et tunc scrupulosi dubitant quod partem possunt
tam bona conscientia eligere per enodationem huius difficultatis.
Notandum in primis quod cum bona
conscientia possit quis tenere unam partem alicuius
opinionis et secundum eam operari saltem excluso scandalis
que pars habet pro se notabiles seu notabilis-
res doctores dummodo talis opinio non sit con-
tra expressam auctoritatem sacre scripture nec
contra determinationem sacre ecclesie catholi-
ce dummodo quod ex contrarietate talium opinio-
num non inducatur quis ad dubitandum sed bonis
conscientiam seu fide sibi formet de probabiliori
parte precipue in tali casu quando quis adhibet
diligentiam inquirendo an liceat nec inuenit
aliquid quod eum sufficienter moueat ad hoc
quod sit illicitum patet illud primo per doctorem sanctum
in questionibus de quodlibet quodlibet. 3. q. 1. ubi
dicit quod quando diuersae opiniones doctorum su-

ere scripture non pertinent expresse ab fidei
et bonos mores. tunc absq; piculo auditores v
nam sequi possunt. **I**bi enim locum habet illud
apli. ad. Ro. xiiij. unusquisq; in suo sensu habet
dat. et iterum ibidem de illo qui assentit opini
oni magistrali que non est contra manifestum
scripture testimonium nec contra illud quod
publice tenetur in ecclesia. hunc nequaquam
condempnat. **U**nde idem doctor i pluribus locis
etiam in materia morali ad salutem necessari
a tenet opinionem vnam ubi alij doctores nota
biles tenent contrariam vt q; post lapsum in
peccatum mortale non oportet aliquem statim
confiteri sub precepto habita copia confessoru
Nec determinat in quarta d. p. vij. et tamen co
trarie opiniois est hugo de sancto. vic. et bona
uectura. **S**imiliter dicit sanct. doct. ibidem q; si
prochianus confiteretur fratri habenti auctori
tatem episcopi moneti prochianu vt plebano
suo confiteatur tunc etiam si talis confessus nolit fra
tri acquiescere adhuc debet eu absolue et tamen
contrariu eius tenet plures doctores. nec obstat
ea q; dicit qdli. xiiij. q. xij. ubi dicit sic qn due
sunt opiones contrarie de eode oportet altera ee
vera et altera falsam. Aut ergo ille q; facit con
tra opinionem magistrorum. vt pote habendo

3^a 2°
Ca^m 11^m

plures prebendas facit contra verā opinionem
et sic cum faciat contra legem dei non excusat
a peccato quāvis non faciat contra consciā
sic enim contra legem dei faceret. **N**ec ver
ba sancti thome non possunt intelligi nisi de
istis ubi manifeste patet ex scriptura vel ecce
determinacōne qd sit contra legem dei et non
de istis intelligit ubi illud non apparet. sicut
seipsū declarare videtur supra tacto allegato. q
quodlibet. q. p. **A**lias enim sibi cōtradiceret
in eodem libro quod non est credendum. **E**x
quibus sequi videtur expresse qd non oportet se
per tuciorē opinionem eligere de necessitate
salutis sed sufficit tutam eligere. nam tucior ē
gradus comparatiu⁹ presupponens posituū
scz aliam tutam esse opinionem patet illud qd
tuciores videntur esse opiniones prefate aliorū
q̄ quas sanct thō. ibi tenet. **N**ō patet ex ar
gumento suo ubi supra quodlibet. xi. q. xii. ut tac
tum est quādo aliquis p̄t viz contrarietate doc
torum adhibet diligenciā inquirendo de verita
te nec repit qd sufficienter eū moueāt argumē
ta contraria. licet talem moueāt quedā leuia
que in iij. b. xviij. in questione literaliter dicit
abicienda esse et consāas in contrariū iformā
bas. nec nūq̄ quia per talem diligenciā videt

hō facē qđ i se est vt p; ex pte. ij. c. ij. p. 16
idē videt esse qđlib. iij. q. xiiij. vbi qrit. **P**erū
vitari debeant illi excomūcati circa quorū excom
municatiōz sapientes contraria opinātur. **R**el
pondetur qđ excomūcatis aliquorū dubita
tō aut precedit sententiā iudiciū at sequitur si
precedit puta si non dicitur esse declaratū per
iudiciū consensus aliquos esse excomūcatis
tunc non sunt vitandi quousq; certo iudicio ē
minetur. **I**n hoc enim casu verum est dicit qđ i
liciozem partem interpretari debet animus bōi
vici dubia vñ deu. xxvij. **S**i difficile ē ābiguū
apud te iudiciū esse pperis ē iudiciū intra
portas videris verba variari venies ab sacer
dotes et ad iudicē qres q; ab eis et facies qāz
dixerit. s; si ābiguū oriat p^o corde iudiciū de
terminatiōez magis stādū ē snie iudiciū vt pbat
ibi. **E**cce quō doctozib; cōtrariātib; licet istū
pro non excomūcato habere ē non vitare. **S**e
cūdo p; pncipale p altissiodorēsem quē allegat
Cancell. de gerson tractatus de pollucōe. **P**ico
inqđ cū dñō will. altissiodorē qđ regula magis
realis videlic; dubitās de aliquo an sit illicitū
et stāte dubio illud agēs peccat qā discrimini
se omittit istā regulā intellgēdā esse de dubio
tali quod est vehemens aut magis aut eque

3720
Ca. 1. m

inducit saltem mentem credere quod est mōrta
le illicitum ficut qd est licitum. secus enim est v
bi mens plus inclinatur et iudicat quod est li
citum q̃ illicitum quāuis nō habet vsq; quaq;
certitudinem euidentem aut fixam q̃a nec hoc
ipsum requiritur. ¶ Videbitur de hoc infra la
cius. ca. xxiiij. xxv. et xliij. ¶ Tercio patz illud
per plures antiquos theologos et canonistas
deuocōne et litteratura multū famosos ¶ Dicit
enim vleri. super. ij. sententiarū d. xxij. et cōcor
dat in sūma quē vleri. Joh in sūma valde amē
dat. ¶ Dicit inq̃ vt supra dictum est qd si q̃s
de aliquo agendo dubio magis peritos consule
rit de quo nullam habet auctoritatem expressā
vtrum ita sit vel non dummodo formet sibi bōz
consciāz postq̃ magis peritos consuluerit. et
eciā si res aliter se habet q̃ ipse sentit exaīsa
fecit enim quod potuit ¶ Deus autem nichil
impossibile requirit ab homine hec ille ¶ Rā
ibidem equipatur istum casum ignorācie inui
cibili et omnino in voluntarie quia scire nō po
test. ¶ Ad idem ē monald⁹ i prologo sūme sue
b. ¶ Non generatur aliquod prēiudiciū ex
ga veritatis sentēciam cum inter diuersas opi
niones a magistris et approbatis doctoribus
scriptis auctenticis anotatas illā opinionem

quis amplectitur que sibi videtur magis cōso-
na rationi. **U**nde etiam humbertus in expōcōe
cōstitutōnum ordinis predicatorum d. q̄a fruc-
tus animarum impediri solet per nimīā auste-
ritatem in consilijs et opinionibz terrentur enī
ex hoc homines in tantum et salutem negligāt
idcirco relaxanda est q̄tum fieri potest austeri-
tas et agendum est benigne cum hominibz qui
a sic melius trahuntur ad salutem cum sētenci-
e mīacres tenentur hec. **H**umbertus cōcordat
hostien. q̄ dicit extra de cōgna spiritali i glo.
super. ca. **S**ed vit q̄ vbi sunt diuerse opinio-
nes et diuersa iura semper humaniorē preferē-
da i. racōnabiliore ymmo et eq̄ore extra de tñs
ac finali. **U**bi vero vtraq; humana est pti ma-
iori stās ē et saniori. **A**d idē ē wilh. glo. Ray. de
snia precepti diffiniciōis et expōcōis ca. xxiij.
d. **I**n apicibz iuris vbi dubitant etiā sapiētes
excusabilis est ignoranciā. **U**nde si aliquis lō fi-
de ptem illam vel illam elegerit. nō debet sup
hoc conscienciā habere nimis scrupulosam. **I**
tē idē wilh. vbi supra in materia de decimis re-
citās duas opiniones dicit q̄ illa p̄ma opinio
s. q̄ ātīquas decimas sine peccato īfēos tñc.
possūt layci et q̄ adheredes trāseāt benignior
est et ideo magis āplectēda. **I**tem reperi in li.

3^a p^o
22^m 12^m
bris veteribus ordinis prebicatorum hostet
pōsa plura que data esse videtur a domino Al
ber: eo adhuc viuentē que hic sonant. Item
dicit idem qd frater simplex vel quilibet homo
cum salute potest sequi i consilijs quamcumq;
opione voluerit dūmodo alic⁹ magni doctoris
opinionem sequatur. **I**dem in sententia alibi
repi ab eo dictum fore in scriptura filere. **P**a
tet igitur ppositum ex antiquis satis tam the
ologis qd iure peritis

Capitulum duodecimū probat idē auctoritate
bō magis modernorū doctorum

Probatur idem similiter auctoritate
bō modernorum theologorum famo
forum. **N**am ab idem est. Gotsfri
de son. quodli. ix. q. xxi. **U**bi qrit
an confessor teneatur facere conscientia de pec
cato de q confitens non videtur habere consuen
ciam d. qd si quis confitens non habet consuen
ciam de aliquo actu quē confessor opinatur es
se peccatum puta de vitalichs de multitudine
beneficōrum et similiō quādo confitens talis
opinio non procedit ex proteruita sed ex pro
babili racōne debet eū confessor generaliter i
forma ecclesie absolvere maxime confessor or
dinarius nisi esset peccatum tale qd certum e

manifestū esset cōmūniter illud peccatum esse
nec de hoc sunt opīones cōtrarie que ab ec-
clesia tollerātur. **V**ed si non sit manifestum
et quando circa hoc sint sapientum opīones
contrarie tunc pponere debet confitēti q̄ bene
studeat de hoc se ipsum p prudentes informare
quia talia contra hoc dicuntur. **M**axime tamē
hoc debet facere si ipse confessor sit illius opī-
onis q̄ hoc sit peccatū. **C**oncordat etiam i pī-
cipali bernh. **C**laromontēsis in replica contra
Gotfr. eadē. q. d. **S**i sunt opīones int mag-
nos dicentes q̄ peccatum est. **A**lii vero dicūt
q̄ non tunc debet in tali casu consulere aliquos
de quorū iudicio cōfidit et secūdū cōsiliū dīcre-
torum facere et peccatum reputare vel nō repu-
tare. **E**x quo enim opīones sūt inter magnos
et ecclā nō determinauit alterā pte teneat q̄
voluerit dummodo iudiciū in hoc residiat ppe-
dīa eoz saltē q̄s reputat pītos. **I**bi tñ addit a-
tra **G**ot. q̄ nō refert an cōfessor sit ordinaris
vel nō dūmō habeat auctoritatē audiēdi talē. p-
imō rñdet. pe. de. pa. sup. iij. d. xvij. ad simile
q̄stionē. d. **S**i cōfessor dubitaret vtrum illud
de quo alius non peniteret esset mōle et iste
sibi dicet q̄ de cōsilio pītoz illud facerz de q̄bz
ex vita et scīa p̄babile essz q̄ nō cōsulerēt n̄ bñ.

3^a p^o
Ca^m p^m 80

pōt se illo iūbicō sformae scis atē est; si est; t
tus de opposito cum premiss et omnibz satis cō
cordare videtur haberi de gan. q. 81. i. q. xxiij
d. quedā sunt peccata mortalia non diuina le
ge expressa sed iuxta ea que expressa sunt ex i
dustria racōis inuestigari possunt et talia te
netur magis distincte vnus scire q̄ ali⁹ scādu
personarum condicōnem et gradum et aliqua
magis q̄ alia secundum q̄ ad expressa magis
a p̄pinq̄at sicut est in articuloz noticia q̄uis
non sit omniū scire que horum sunt mortalia et
que non quia delicta quis intelligit tamen ad
hoc tenetur quilibet q̄ cum i dubiū venerit an
aliquid quod faciendum est mortale sit requi
rat peritiores aut de ipso vt de mortali peni
teat vt de ipso locum habeat illud gre. ¶ Dia
rum mencium est ibi culpam cognoscere vbi
culpa nō ē hec ¶ Vincit. nec otradicit sibi ibi be
¶ Claro. qui contra eiusdem magistri henri
q̄ta replicauit igit̄ consentire videtur. ¶ Con
cordat Johannes de Lambaco tam in de conso
lacione theologie li. xiiij. ca. octa. q̄ in questio
nibz de culpa et grā d. ¶ In de consolacione in
dubijs bonorum virorum vita alijs viuendi de
bet esse regula. est igitur respiciendum ad facta
bonorum virorum et discretorum et si plures et

les vel i pluribus casu tali eis occurrente sic vel
sic se habere inuenires. aut estimacione tua iudi-
cares tunc et tu similiter agere non formides
Dicas forte in contrarium. tales viri et si bonam
habent conscienciam. non tamen scienciam habent
circa illam materiam vel e conuerso habent scienciam
non tamen conscienciam. vel si scirem quod utrumque
haberent forte sic non facerent. **P**ed respondeo
quando non est omnino certum probabile tamen
est et modicum dubium quin simul scienciam ha-
bent et bonam conscienciam et quin ita se haberent
si casus tales eis occurrerent tamen per excusa-
tione tua noueris satis esse si similiter feceris
Pempe in moralibus et circa humanos actus non
est demonstracio requirenda. **S**i quis enim
certam noticiam in huiusmodi requireret non
minus erraret quam si in demonstratiuis scienciis
de apologis aut argumentis topicis siue p[er]suas-
ionibus rethoricis contentus esset hec ibi. **A**d
idem est **A**d am super. iiii. d. ix. **P**ro enoda-
tione etiam scrupulosarum conscienciarum cla-
rius adhuc cum predictis concordando dicit. **J**o-
h. de. **E**rdenberch nostri ordinis doctor satis a-
tiquus exemplificando in materia communica-
di super. iiii. d. ix. tam in prima lectura quam
in secunda super sentencias. **Q**ui inquit non haberet

peccatum mortale et tamen crederet se habere
aut credit hoc firmiter ita q^d est quiescens in il
la opinione accedendo ad eucharistiam peccat
mortaliter. ¶ Si autem probabiliter credit se
esse in peccato mortali sed nō firmiter nec ac
quiescit ut si alicui dux loaitus ē et cogitat tu
peccasti mortaliter sed tunc statim retrahit se
et dicit intra se non est peccatum mortale non
est verum et tamen nō sufficienter potest se re
trahere quin sibi occurrat. ¶ Dico q^d in tali ca
su bene potest accedere tamen semper retrahē
do opinionē suā quia enim de⁹ nō exigit ab ho
mine impossibile et non pōt se retrahere ergo
pōt bene accedere semper tamē retrahēdo opi
nionem suam. ¶ Similiter idē b^e in lectura sua
prima i exemplificādo de fractione silench in
religioso. ¶ Iste inquit qui non acquiescit in
credulitate sua sed quasi in quadā timēditate
timet se habere aliquod peccatum quo efficiat
indignus ad recepōnem eucharistie. ¶ Sicut
si non credat simpliciter esse mortale loqui in
clauetro s^c timet q^d frequētia aliquo modo po
test esse mortalis et ipse frequēter in clauetro
loaitus est et tamen nō simpliciter credit hoc
esse mortale sed timet talis nō peccat ymmo
etiam quilibz cum quodam timore d^e accedere

ad hoc sacramentum tepetās semper se esse
dignū. facta tamē diligenti discauione in cōsci
entia sua hec ibi.

Capitulū rñj. ostēdit idē racionibz.

Ubiqz modo pbatū ēt autoritatibz
doctoꝝ qz non qdlibet dubiū facti
suffiat ad causandū peccatū mōrle
qn qd agit illo dubio stāte nec qd
libet dubiū iuris nunc qdē pbatur racionibus
ptim **C**ancellarij tractatu de contractibz. nā ī
casu decretalis extra de sen. ex. inq̄sitione. **S**i
mulier vxor incipiat per nouā informacionem
dubitare an attineat viro suo in gradu p̄hibi
to q̄ dubio stāte petat vir debitū qd tūc agit
vxor si enim negat. est in piculo trāsgressio is
iuste spoliando virū corpe in qd ius habet. si
vero attineat viro suo et concedat est in peri
culo mortalīs luxurie. **R**espondet enim vbi
supra papa **I**nnocencius. iij. qz si scit impedi
mentum nec reddere debet. nec erigere. etiam
si excommunicaretur si autem non scit pro cer
to sed credit esse impedimentum tunc aut con
scienciā habet ex credulitate p̄babili et discre
ta q̄uis nō euidentē et maifesta tūc debitū potest
reddē si nō dz erigē ne in adulterio vel contra le
gē iugū vel contra iudiciū p̄scie p̄mittat offēsā

3^a p^o
Ca^m B^m
aut confidencia habet et crebilitate leui vel te-
meraria tunc ad sui pastoreis consilium consci-
encia tali expulsa licite potest erigere et edde-
re. Et glo. super verbo probabili querit. **S**ed
quid dices probabile. **R**espondit puta quia
vidit virum super consanguineam suam in locis
suspectis in hora suspecta solum cum sola ante
matrimonium huiusmodi presumptioes proba-
bilem inducunt crebilitatem vel quia publice di-
citur ab omnibus. **A**d hoc facit de presumptioibus
trito et ca. lras. **S**imilem etiam casum tangit
magister in iiii. d. p. vii. et sanct. **T**ho. in qsti
omnibus ibidem lralibus ubi sic d. qd mulier facit
et que virum in aliena terra defunctum putet
et alium duxit quid inq. facit de reddendo de
bitum secundo viro. **R**espondit magister in
textu q. exaisatur si careat obprobrio mte vo-
luntatis tho. ibi et. pe. de. ta. et. pe. de. pa. 7 al-
bertus distinguunt precise sicut in precedenti
casu innocencij. **E**x quo oportet q. non om-
ne dubium vel scrupul. quisq. liget q. no pot
quis facere contrarium. **S**ecundo probatur p
positum principale ponatur enim casus qui e
creberrim. quod dubium sit apud doctores a-
liquos ex vna pte q. aliquid debeat agi dicen-
ab alijs i numero pari contrarium quod op

positum fieri debeat nam hoc i facto scismatis
cōcedēciū de papatu sepe fuit nūquid tūc scru
pulus quilibet ā dubium habentē ligat ad cau
sandum mortale peccatum nemo hoc asserit
sed obediendum est in dubio superiori vt pba
bitur ca. xviij. ⁊ pbatum est supra ca. ix. **T**er
cio ad idem non plus nocet homini errare i az
tialo fidei qui non est declaratus adhuc ab ec
clesia q̄ sit articulus de necessitate credendus
q̄ nocere possit actus moralis contra aliquod
agibile perpetratus qui actus non dicitur cē
certus ex scriptura aut determinacōne ecclesi
e q̄ sit illicitus. **P**atet hoc q̄a fides est tam ne
cessaria sicut morales vtutes si non ampli⁹. s̄
stat cōter apud theologos q̄ in materia fidei
i dū doctores sentiūt contraria licitum est ate
determinacionem ecclesie sepe tenere vnam p
tem vel alterā sine periculo peccati vel fidei vt
patz in abbate. **I**oachim qui tenebat contra
rium m̄grō sentēciarū. p q̄ ecclia p̄modū de
minauit extra de sancta trinitate ca. dāpnā⁹.
Nec tamē dictus Joachim heresim inabit at
phidiam ppter hoc vt ibidem tangitur q̄a dca
sua omnia subiecit correctioni ecclesie cui obe
dīre paratus erat si aliter determinaret sicut
q̄ determinauit igitur a simili licet vnā opio

3^a p^o
Ca^m B¹

item etiam in alijs moralib⁹ tenere iuxta limi-
tata superius et limitanda inferius ubi saltem
magis sapientes sentiunt contraria et ubi q^s
paratus ē obedire ecclesie et scripture si ei ee-
rorem explanauerit. ¶ Quarto patet idem i
materia insolubiliū vt si ci⁹ iuret se acceptu-
rum b^{ri} tam in vxorem si primū verbū q^d dix-
erit fuerit verum et nullomodo accipiat si di-
cat falsum. ¶ Tunc dicat b^{ri}ta hanc solā p^o-
ficōnem tu non accipies me in vxorem. ¶ Que-
ritur quid agit ci⁹ius. ¶ Si enim accipiet p^o-
iurus est quia b^{ri}ta dixit verum hec tamen s^u-
relinquenda logicorum exercitijs. ¶ Et conclu-
dendum est ex predictis omnib⁹ q^d probabilis
certitudo sufficit in moralib⁹ vt non exponat
se q^s p^oculo vt sicut dicunt doct^o de celebrante
missā et similib⁹ ubi requirit^{ur} stat⁹ gracie q^d
sufficit probabilis coniectura quia certitudo a
lia sine reuelacōne non habetur pro vt in mora-
lib⁹ d^o aris. ¶ Sumendum esse certitudinem
figuraliter et grosse que certitudo nō remouet
omnem improbabilitatem vel opinionē alteri⁹
p^otis licet magis declin⁹ ad istā q^{uam} ad aliā q^d
sufficit verba sunt pene per totum cācellari⁹ i
tractatu de contractib⁹. ¶ Quinto nā scūdū
philosophū falsum sepe est apparēt p^obilis

quam verum quid est ergo q̄ aliqui ita statim
auditis argumentis credere volunt quod audi
unt aut dubitare vbi prius non dubitabāt nō
itaq; oportet semper terri quando aliquis
sentat vel aliqui tenent contrarium vnius opi
nionis que a sapientibz iura iudicatur. etiam
si non tucior apparet. ¶ Ex premissis pretere
a duobus capitulis sequitur q̄ inter contrari
etatem opinionem eligens vnam partem tūc
securus esse videtur in consciencia primo si o
pinio quā sequitur non est euidenter contra sa
cram scripturam vel determinacōnem ecclesie

¶ Secūdo si sciat per se vel p̄ alium cui credit p̄
habilitate rationes contrarias soluē quas videt
at si sciat eas alios prudentes contempnē at
abicere vt lacius docebitur infra ca. xviij. ¶ Ter
tio si contentatur in certitudine civili vel mora
li vt infra tangetur. ¶ Quarto si mentem ha
bet q̄ determinacōni ecclesie in casu q̄ declare
tur per eam velit acquiescere et i materia que
est preiudicialis tunc restituere vel satisfacere
¶ Quinto si sibi pro tali opinione format p̄posse
bonam conscienciam.

¶ Capitulum. xiiij. p̄ quinque rationes conclusioēs
et p̄ alia manifestat que certitudo sufficit i mo
rali materia non se cōmittendo periculo.

3^a p⁶
Ca^m p^m

Restat pro declaracōne huius mate-
rie que certitudinem moralem tan-
gere dinoscitur quasdā conclusiōes
ponere cancell. quarum. ¶ Prima
sit ista dubitans de aliquo an sit peccatū mor-
le et stāte illo dubio agens tunc peccat morta-
liter et discernimi se cōmittit. quādo dubium
illud est vehemens aut magis aut eque saltem
īducit mentē credere q̄ est mortale illicitū sicut
q̄ est licitū. ¶ De illo enim potest intelligi
illud eccl̄. 3. ¶ Cor durū male habebit ī nouissi-
mo et qui amat periculū in illo peribit. ¶ Be-
cus autem est vbi plus inclinā q̄ iudicat
q̄ est licitū q̄ illicitū. q̄uis non habet vsq̄
quaq̄ certitudinem euidentē aut fixam q̄a nec
hoc requiritur vt patebit. ¶ Bānda conclusi-
o. ¶ Non omnis deliberās agit ex deliberacō-
ne sicut non omnis ignorās aut contempnens
agit ex ignorācia vel contemptu. ¶ Potest enī
aliquis progredi in actum primorū motuū dū
actu deliberat quid agendum non tamen ex de-
liberacōne agat. sed effreni appetitu et motu
passionis. ¶ Dicitur autem aliquis agere ex
aliqua causa. quādo si non esset illa causa ipse
ab agendo cessaret accipiendo agere large pro
vt ad omittēre extenditur. ¶ Hanc conclusiōe

nem posui ppter quosdam timore consciend
e qui quādo agunt ad extra vel loquuntur ali
quid contra quod murmurat interior ymagi
natio vel cogitatio putant quot tunc semper
exterior actus pcedat ex deliberacōe quod nō
est verum. **T**ercō conclusio q̄ inter diuersorū
opiniones doctorum fluctuat si vult aliquis
in eadem materia seure agere debet certus eē
illud esse bonum nec vti cōtrariū sed mltum
refert qua certitudine sufficiat nempe certitudo
moralis qualem notauī et sequenti ca. pl. de
clarabitur vt scī vel nō sit quis in peccato dū
facit quod in eo est. aut saltem peccatum nō in
currit nouū p temeritatē. exemplum imēdi
ate patebit de celebrando cuius ratio est. quia
certa est ex diligencia preparacionis excusacio
Ratio igitē conclusio potē p exēplo ī materia cō
municandi vel celebrandi eucharistiā vbi r̄quirit sta
t⁹ gr̄e et carēcia peccī mōlis. conclusio igitē ē ista
Nō oīs scrupul⁹ ā dubitacō. de peccō mōli ne
q; oīs ideuocō ā deordiacō ā nō attēcō īpediūt
de nccitate celebntis dignitatē pz q̄a certitu
do mōal de q̄ dicit s. q̄ sufficiat opatiē scilicet va
rillacōez q̄ndā aī ā hehtacōez ā suspicōez. seu
scrupulos q; hō nō sit sufficiēt dispositus aut
q; impedimēto ligatus sit. **Q**uīto conclusio ab

3^a p^o
Ca⁷ p^o
digne celebrandum et absq; temeraria presump-
tione et imputabilitate ad nouum peccatum non
requiritur certitudo euidentie super celebratis
dignitate sed sufficit certitudo moralis patet
quia tunc nullus quantumq; pius et iustus
deberet celebrare nec hoc posset absq; discrimi-
nine si ei non fieret reuelacio specialis. **U**bi di-
cit qd certitudo triplex est in genere. Una supna-
turalis. Altera naturalis. Tercia moralis seu
civilis. Certitudo supernaturalis ita se habet qd non
stat aliquis sic assentire et falli. et hec certitudo
diuiditur quia quedam est euidentie clare et intu-
itive in propria beatorum. Alia euidentie reuelate in
prophetarum illustracione et alia que solius adhe-
rentie in speculo et in enigmate que non euide-
ntie rationis imitatur sed auctoritati diuine. quale est
fidem fides habet et prestat in cordibus fidelium.
Hec certitudo omnibus fidelibus dum in via
peregrinatur conuenit quos tanta certitudine
necum duodecim articulis fidei sed tota sacre
scripture necesse est credere actu vel habitu ex-
plicito vel implicito. **A**lioquin dubius in fide
infidelis est quam certitudinem martires adeo
habuerunt ut prius relinquerent vitam quam fide-
m. **E**st enim quelibet trium supernaturalium cer-
titudinum tanta quod per nullam potentiam etiam

diuinam et absolutam fallax esse poterit: alioquin
deus negaret seipsum. Porro naturalis certitu-
do se habet ita quod non stat per naturam aliquem
taliter assentire et falli assentiendo: quam philosophi po-
suerunt nobis possibilem in primis principijs
et per se notis cognitis. scilicet ex sola apprehensio-
ne terminorum ut quod quodlibet est vel non est
et cetera. posuerunt etiam in conclusionibus demonstra-
tuis et in consequentia euidenti deductis per
talia principia quemadmodum dixerunt ma-
thematicam scientiam esse certissimam. **C**erti-
tudo vero moralis seu civilis tangitur una cum
precedenti certitudine a philosopho in ethica suo princi-
pio et sententia hec est disciplinata et in unaquodque
re certitudinem querere iuxta exigentiam materie
Eque enim viciosum est inquit persuadente querere ma-
thematicam et morale demonstrante. non enim sur-
git certitudo moralis ex euidenti demonstratione: sed
ex probabilibus coniecturis grossis et figurali-
bus magis ad unam partem quam ad alteram
Dicitur autem probabile quod pluribus et max-
ime sapientibus apparet. **E**x ante habitis se-
ntentiis quod in humanis agibilibus que tantam habent va-
rietatem dicente aristotele et teste experientia quod vi-
su magis quam arte constare videantur. sufficit etiam
a certitudo: qualis non semper omnes scrupulos

abicit. sed sufficit vt cōtempnat eos vel supet
eos sic operādo. quasi non sint vt clarius ostē
detur infra ca. xviij. ¶ Sufficit igitur certitu
do talis qualem in materia morali cōsueuim⁹
expetere et capere que certitudo appellat^r mo
ralis seu ciuilis. ¶ Ad hanc itaq; cōtitudinē mo
ralem sufficit vt plurimū q; homo exempli g^r
cia accedens ad missam discusserit conscienci
ā suā sicut fecisset pro magna re lucrāda aut ī
cōmodo graui deuitādo et q; nō sit sibi conscius
post hanc discussionem de peccato mortali. at
de pposito peccandi mortaliter. q; insuper nō
noscat se aliquod impedimentū legitimū p
excommunicationem aut credulitatem habere
¶ Consencio itaq; ī hoc cum durādo iij. sen
tenciārū d. iij. ¶ Quod talis et si esset in pec
cato mortali nescienter nec de eo expressā age
ret confessionem reportaret vnum ex duobus
aut remitteretur sibi tale peccatum vtute sa
cramenti et quia videtur facere quod in se est
ad eius deletionem non enim deus requirit vl
tra posse aut fieret sibi diuinitus illustracō et
recognitō sui peccati quatinus per penitenciā
illud dilueret quēadmodū multis contingere
probatissimum ē qui ī incio sui sacerdotij ce
lebraconem continuāt in rememoracōne rede

ant plurimorum et occultissimorum peccatorum.

Simile inveniunt gratiam illi qui nouiter ab
frugem melioris vite se toto corde pparat

Capitulū p qbo vñs quis ad talem certitudi
nem venire possit ostendit

Sed querit ex qbo doctrinis colligi
tur talis certitudo moralis. **R**espon
detur ibidem q principaliter ex vno
trium modorum quorum vnus pue
nit ex altēi actōitate. altē ex ppa erudicōe tē
us ex experimentalī consuetudinē. **S**ub primo
viuūt incipientes et animales. **S**ub secūdo p
ficientes et rāconales. **S**ub tercio perfecti et
spirituales. **C**onsonant philosophus tradens
tres huiusmodi maneries ad doctrinam inueni
ri. **Q**uartus modus addi pōt videlicet ex
gracia gratis data qua quidam facilliter agen
da concipiunt et scripturas vt augustinus. in
telligunt. **Q**uintum autem genus desperatū
est ad doctrinam qui neq; doceri possunt neq;
docentib; assentire volunt tales sūt discoli pl
quam multa ex brutis que per humanā domā
tur industriam. vt canes equi. fimee et aues a
lique. **Q**uo ad primum modum multi sūt
qui per alios erudiuntur recipientes ab eis in
telligenciam scripturarum ā si neqūt credūt

saltem dicentibus et obediunt puta q^d religio-
num in stituendarum principalis causa fuit a-
uctoritas regiminis cui magis obediencia presta-
retur q^m ap^prie racōi que i plurib^{us} dubia val-
de est debilis et incerta preualere similiter ha-
bet hec auctoritas respectu iunior^{um} quorumlibet
ad magistros seu patres quoniā iudiciū pro-
prie racōis vel nullum vel imperfectum habet
hec pytagore scōle seruabāt sic iubet dominus
d^r. **I**nterroga patrem tuum et dicet tibi ma-
iores tuos et annūciabunt tibi. **M**aiores in-
tellige vt^z modū noueris qui multis expiēci-
is eruditi sunt in agibilib^{us} humanis quorum
iudicia. **A**ris^{tot} tradit esse recipienda tamq^m
principia ap^pter multa vidisse. **E**x tendit hoc
ad eos q^u tēp^{or}ū diuinor^{um} ap^pt^{us} osuetudiez exēcta-
tos hnt sē^{nt} q^ules iā i solitudie sibi viuē sufficiūt
Quo ad scōm doctrine modū p^{er} quē suēt i agē-
s sufficiens et moralis certitudo q^u orit^{ur} ex p^{ri}ma
erudicōe talis nutritur ex sacre scripturē studi-
o ex vita debita theologorum ex ingenio eleua-
to intuitu iuridico et ex consideracōe circūstā-
ciarum particularium. **E**x sacre scripture in-
q^u studio quale suadet sapiens eccl^{esi}ast^{icus} d^r. **Q**ue
tibi p^{re}cipit deus hec cogita semper et in plu-
rib^{us} operib^{us} eius ne fies curiosus semel eni

in scripturis suis locutus est deus et ibidem non
cepet et qui sufficienter erudiunt et consulunt
tantummodo relegantur puro fidei et integro corde
non obstante quod maliuolis et incredulis tenebre
horum inde nascitur erroris caligo ut in hereticis
liquet et vicia sua per scripturam defendunt.

Nutritur dixi ex vita debita theologorum. **E**st
autem theologus vir bonus in sacris litteris
eruditus. sicut etiam secundum Ciceronem orator
describitur vir bonus dicendi arte peritus. **N**on
quidem de theologi dico eruditione solius intel
lectus sed multo magis affectus ut ea que per theologi
a intelligit traducat per iugem ruminationem in af
fectum cordis et operis executionem quatenus
sapientia secundum nomen suum sapida sit in bo
nis suauiter et iocunde in malis tristabiliter
et acerbiter. alioquin tales instar vrie ferunt lit
teras dampnationis sue dant aduersus semet
ipsos ex ore proprio iudicium plus quam inficiunt ex
emplo vite quam instruunt verbo doctrine. **E**x
ingenio etiam nutritur eleuato studio iuridico
si enim de quibus loquimur non ita in solis consti
tutionibus et decretis memoriam suam debent
figere ut quorundam mos est quin exerceant in
tellectum rationemque consulant ex quibus prin
cipijs vel moralibus vel theologicis originantur

huiusmodi constituciones quia sic collustrabunt
tur lumine primorum principiorum. q^d si vel no
lunt vel nequeunt credant vel illustratis. ¶ Ne
cogitent insuper prestantiam humane condico
nis que ab hoc cōbita est vt totum sensibilem
mundum qui a deo progrediēs continuo fit vi
lior in suis partib^{us} quo a deo longinquior pro
ut in elementis patet et solis et lune lumine
et c. ¶ Rursus per sensuū portas ingrediens im
primendo species suas et simulachra per intel
lectum agentem a corporalib^{us} fātasmatib^{us} spi
ritualiter factis reducantur in primū pīcipiū
¶ Sed sunt non commendādi quidā morales
querentes certitudinem quos ex doctrina nul
lum lumen racōnis mouet ad assensū cuiuscūq^{ue}
agibilis tantummodo eis satis videtur si pote
rint dicere hoc scriptum est hoc talis doctor in
scriptura sua sensit hoc alius ita posuit tales
similes sunt aspicientib^{us} solum splendorem so
lis ī montib^{us} verso ad solem dorso quos null^{us}
sufficit digitus ostendentis attollere quia deor
sum oculum mergere soliti sunt vbi non aspici
tur sol nisi circumuolutus caligine. ¶ Est enim
natura lucis nedū sensib^{ilis} sed etiā intelligib^{ilis}
vt q̄nto longius ab origine protenditur eo fi
at debilioz crassioz et sub obscurioz. lumē igit^{ur}

veritatis prefati se adpiunt circumuolutū velut
quadam humane tradicōis caligine ex ituitū
insuper nutritur iuridico quia quādo remiendū
est ad agibiliū tractacōne opoetetur rursū i m
feriora respicienda descendere. alioquin fallerē
tur isci ad precedentes per contrariū si prin
cipium lumen haberent adeo q̄ cōclusionū vi
siones obmitterēt exemplo āstrenimi cadētis
in foueā dum ābulās ēsperit astra. **P**erfect
igitur esset q̄ cū iurista foret theologus q̄les
fuerunt primi doctores ex quorū snis decreta
les decreta q̄ opacte sunt. **P**ostremo nutrit
ex circūspicione circūstāciarū particulariū in
nitam enim difficultatē habet negociū morale.
dū p̄sequi q̄ritur q̄a nō sufficit itelligē qd̄ v
sit et quid rectū sicut cadit sub arte tradē. sed
ptailatas circūstancias q̄ variables sūt neq̄
sub arte neq̄ sub doctrina veniūt circūspicē ne
cesse ē. **I**git̄ videāt etiā i primis statū reipub
lice cū moribz eā regēciū vt s̄ iuxta soceri moy
si consiliū sint viri potentes timentes deum
in q̄bz sit veritas et qui oderit auariciā neque
sit apud eos personarū acceptō nec icōstācia
neq̄ consiliū deprauatum. **A**lioquin nō eribit
ex eis iudiciū ēctū q̄ntūq̄ fuerit postulātū
nisi p̄uideret ex alto deus q̄ p̄ p̄ueros p̄ im̄q̄s

per beneficia et per denotantes exierunt sepe iudicia
a iusta et c. ¶ Perum quia infinita vni accidunt
eo q^d circumstantie infinite infinitis modis va
riari possunt nec per consequens sub arte ca
bunt aut eruditione doctrinali. ¶ Idcirco de e
is obmittimus loqui. nam propterea moralis c
titudo sub vna regula tradi non potest que suf
ficiat in omni casu conscientia agentis reddere
secura se non deliquisse q^d ex eventu reru solet
perpendi sepius. ¶ Ideo etiam constituta

sunt in figura tres ciuitates refugij. fides spes
caritas continentes penitencie lauacrum et in
munitatis azilum. quatinus pax conturbata
per ea que se fecisse formidat homo colesetur
et reformetur verba sunt per totum Cancellarij

¶ Capitulum xvi. soluit argumenta terren
tia timidas conscientias et declarat quomodo
spes cum humilitate haberi debeat tam quo ad
conscientiam de preteritis q^{uam} de futuris

Relucet ex practicas quomodo argumē
ta scrupulosos terrentia facili sunt
solubilia. ¶ Namq^{ue} quidam eorum
terrentur ex regula magistrali que
dicit q^{uod} faciens contra dubium incidit in pecca
tum secundum illud ecc^{lesiasticus} 3. ¶ Qui amat pias
lum peribit in illo quibus responsum est per ea

xi. Alii obiciunt dicentes. Tūciōr via est eligē-
da quibz responsū ē ca. xiiij. **N**ō enim oportet
semper tūciōrem viam eligere quia stat aliam
esse tutam que elegi potest. **T**ūciōrem enim
viam eligere est cōcilij non pēcepti. Alias enī
oporteret multos ingredi religiones sacras in
quibz tūcius vivitur q̄ in seculo non sic est s̄
sicut diuerse vie tendunt in vnam patriā ter-
renam quarū q̄libet tuta est et tamen vna tūci-
ōr alia sic eciam ad ciuitatem celestis patrie
multas vijs puenitur tutis q̄rum vna tūciōr est
alia. scđū illud psal. vniuerse vie domini mē-
sericordia ⁊ veritas s̄ requirentibz testamētū
eius et testimonia eius. **A**lios terret verbū Au-
g⁹. dicentis. **T**ene certum et dimitte incertū.
qđ quidē verū est. sed q̄ certitudo sufficiat habi-
tum est precedenti capitulo. **N**ec auctoritas
aug⁹. prefata est dicta de quolibet dubio sed so-
lū de isto in quod quis se poit q̄ san⁹ male vi-
it ⁊ iam moriturus in ihermitate penitentiā pri-
mo postulat an talis habeat verā cōtricionem
vel nō quē pccā dimiserit nec ipse pccā dimisit
se videt ⁊ q̄ vltra peccā nō pōt hoc ē dubiū
de tarde peitēte ⁊ nī aliud vult ag⁹. vt p. t. p.
mgēm i. iij. d. xx. vbi dīcāz. auctoritatē allegat ⁊
sūt ex qđā fmoē aug⁹. de penitēcia qui? iñci.

3^a po 90
Ca^m 10^m

um penitentes ubi sit de inorturo d. bue res
sunt aut ignoscitur ē at nō ignoscitur quid ho
r tibi sit futur nescio igit tene certū et dimit
te incertū. ¶ Alij pro se allegant sanct. tho. q.
quomodo intelligendus sit satis dictum est ca
ri. alij bea. gregori. adducunt d. in epistola ad
Aug⁹. angelorum episcopū bonarum mentium
est ibi agnoscere culpam ubi non est. sed ad il
lud respondet bea. Tho. xxi. q. i. art. ¶ Di
cendum inquit q. ad bonitatem mentis pertinet
ut homo ad iusticie perfectionem tendat. et ideo
in culpā reputat non solum si deficiat a cō iusti
cia quod vera culpa est sed etiam si deficiat a
iusticie perfectione q. quandoq. culpa non est
non autē culpā dicit quod pro culpa non recog
noscit quod ad yronie mendacium ptinet hec
ille. ¶ Considerant allegātes prefatam aucto
ritatem quid glo. super verbo agnoscere dicat
ad declaracōnem eius verbi novimus dicit q.
q. libet potest se dicere peccatōre. dum tamē nō
credat contrarium ¶ Et si obicitur illud aug⁹
de verb. apli et ponitur xxi. q. ii. ¶ Cā humilita
tis cā mentiris si nō eras peccator ateq. men
tireris menciēdo efficeris quod evitaras. Res
pondit glo ibi q. nō contrariatur aug⁹. gre
quia in genere pōt q. se dicere esse peccatōre

quia nemo sine crimine viuit. Item abuerſat
quid glo. alioꝝu theologoꝝu dicat ſuper verbo
agnoscere ſc3 agnoscere i. formidare exemplo
Job q̄ verebatur oīa opera ſua. vnde **C**ancel-
lius ſuper eadē auctoritate dicit agnoscere iḡ
non per aſſenſū firmū hoc enim ſtultum peri-
cuſumq; fieret. ſed hic doleat et peniteat hō
poſtmodum quaſi veraciter in culpa teneretur
Un ecē. v. de ꝓꝓiciatu peccatoꝝu noli eſſe ſine
motu. Cum igitur allegatur illud b. gre. bonaz
menciū eſt ibi culpam agnoscere ꝛc. **V**idēdum
quātū? hic agnoſcatur culpa vt non indiſcrete
impediatur operacō iuſta. **E**t quia quidā mul-
tum ſcrupuloſi ſunt de rebz agendz aut dimittē-
dis de futuro. de q̄bz iam ꝓꝛincipaliꝛ pluꝛa dī-
ſunt. **A**lij vero ſcrupuloſi ſunt de actibus ꝓꝛe-
teritis. **C**irco de eiſdem notat qui ſupra
q; quilibet debet et poteſt ſe veraciter peccato-
rem eſtimare. quia ī homine duo ſunt quebā
que habet homo a ſe. videlicet eſſe de nullo ig-
norare de pluribz habere infectiones omnium
potenciarum que ad peccatum ſunt ꝓꝛone ni-
mis. vulnera inſuper anime habitus vicōrum
et ꝓꝛcā forte actualia. quia nullus ſcit an ſuf-
ficienter ꝓꝛcritus ſit ſuper eis. ꝛ an ī agēdis ꝓ-
dimittēdis pluꝛimū errauerit. ſimilia multa

3^a 2^a
Ca^m 10^m

defectuosa in nobis sunt. **A**lia sunt q̄ habet
homo a dō solum. v̄eputa essenciam anime no
bilissimā cum suis potencijs v̄tutes īfusas ad
minus fidei et spei et sacramentorum caractēs
ymmo in mediate a deo plus q̄ creatura habz
corpus et bona fortune. p̄pter p̄iora bona po
test et debet se homo in iudicō consciencie pecca
torem timere et veraciter accusare. non tamen
firmiter credere et sententiare si fecit quod in
se est. **E**xemplo apli q̄ dicit. i. thi. i. Venit de
peccatores saluos facere quorum p̄mus ego
sum. **I**ustus enim in principio accusator ē
sui. quis gloriabitur mundum cor se habere q̄
dixerit innocens et mundus ego sum quis nō
constitutus sub iudicō dei terribilis ī consilijs
super filios hominum non trepidauerit p̄pter
quod afflictus. **J**ob ayt verebar omnia ope
ra mea sciens quia non p̄cis delinquenti. **E**t
iterum si voluerit mecum contendere non pote
ro respondere vnum pro mille. **C**ui conformis
est oracō ista ecclesie. non intres in iudicō cum
ser. tu. q̄c. iterum. **S**i iniquitates observaue
ris domine domine quis sustinebit p̄s. humilz
ysa. ayt. **O**mnēs iusticie nostre quasi pannus
mestruate quis igitur iusticias suas velut glo
rificabundus ostentauerit deo plus q̄ p̄anū cō

fusionis sue mulier viros. **¶** Quem denique non
exteruerit apostoli verbum dicentis. nichil mihi
consciens sum sed in hoc non iustificatus sum. Cau-
sam reddidisse sapiens videtur cum ait sap. ix.
Cogitationes mortalium timide et incerte prouide-
re nostre et **I**ere xvij prauum est cor hominis et
insecurabile quis cognoscat illud ego inquit do-
minus scrutans corda et probans renes. **S**ed
etiam inquit apostolus Ro. ix. q. non habitat
in me hoc est in carne mea bonum. **¶** Preterea
constituat se homo in conspectu tremendi iudicis
dei sapientissimi qui omnia videt potentissimi
qui cuncta iuste petenda nouit in via tamen
propter bonitatem naturalem patris misericor-
dissimi ibi consciencia se quantum potest ream
accuset ita ut testis fiat et actor de peccatis si-
gulis clamet precordiorum viciis. **¶** Iste est
equissimus iudex homo qui iusto tuo iudicio damp-
nandus est sic etiam ex rationabilibus scrupulis
velut granum a palea teritur. ventis et motibus
aqua purificatur maritima et tenebra lucis fi-
gatur presencia cum timoris scrupulis incipit
mandari consciencia. unde fit quod anima que bi-
uagitata est scrupulorum impulsibus velut ac-
tincta virtute magnetis fortitudinis per spe-
ciem misericordie quiescere studeat circa

3^a p^o
Ca^m 16^{tu}

solum diuini auxilij. **¶** Spes igitur de infinita dei bonitate talem reū terrore diuini iudicii delectum erigat. ne nimis deiciatur timorum scrupul. sed de remissione fidat credendo verbis dei certissimis. quibus d. per aposto. **¶** Si nos iudicaremus non utiq; iudicemur. **¶** In presenti enim peregrinationis exilio teste ps. **¶** Apud dominum misericordia et copiosa apud eū redemptio. Ignoscat preterea inimico suo eū de quo loquimur et cum obseruatione decalogi de peccatis conteratur preteritis et certitudinaliter credat certitudine quam expressimus se habere bullas. non summi i. terra pontificis sed eius qui de celo venit. nos q; ad patrem celestem dicere docuit. dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus etc. **Matthi. vi.** **¶** Vbi post dominicam oracionem eciam statim subiunxit. **¶** Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum. dimittet et vobis pater vester celestis delicta vestra. **¶** Si autē non dimiseritis hominibus nec pater celestis vester dimittet vobis peccata vestra. **¶** Certissima deniq; nō scrupulosa ratione tenere debet omnis homo viuens q; sine gracia dei dampnatus esset; quapropter humiliet se homo q̄ntum poterit et sibi vilescat ac conuilect in cogitatione sua qui

non haberet quibz deo bāpnānti respondere pos-
set. et quibz obiceret dicenti. **A**micc nō facō tibi
iniuriā. accipe qđ tuū est et vade. quibz est atē
tuū n̄ pccm̄. defect⁹ et mēdaciū. quia omnis
homo mendax ayt psalmista. **T**alem timorē
laudabilis scrupuli habuisse legic̄. sanctus pa-
ter **A**gathon q̄ moriens a fratribz interroga-
tus an timeret. et an operibz suis confideret. fies-
pondit in veritate neq; timeo neq; confido in
operibz meis quousq; venero ante deum. qm̄ a-
lia sunt iudicia dei alia hominum et tamen q̄a
misericordia superexaltat iudicium dei. spem
in se omnino q̄ntum potest actuit. **S**unt autē
quatuor meditacōnes velut tetragonus firmis-
simus p̄ q̄s spes itē erigitur prima scripturē sa-
cre iussio vt spes. **A**lie diuine pmissiois si spes
Tercia in mensē dei bonitatis ne vnq̄ de spēs
in suis miseracōibz. **Q**uarta pprie fragilita-
tis ne speres in te vel pprijs viribz vt spes in
eo deus iubet ī mille et vltra scripture sacre lo-
cis. **S**i speres de⁹ erit merces tua magnim̄is
teste apostolo qui dicit. **F**idelis deus semet ip-
sum negare non potest. ne desperes q̄a infinita
ē dī misericordia q̄ dicit petro math. x. viii. nō
dico t. s. dimittē septuages. s. septuagesimas septu-
ages. i. s. m̄ oēs catholicos toties quoties per cito

3^a po
Ca^m 16^m

quis poterit in hac vita. **N**e etiam in te speres quia. **I**ere. xvij. **M**aledictus homo qui confidit in homine et ponit carnem brachium suum et a domino recedat cor eius et idem benedictus vir qui sperat in domino. **A**udi quid de se confitetur aug⁹. li. solilo. **S**perabam inquit aliquando in virtute mea que non erat virtus et cum sit volui currere ubi magis credebam me stare ibi magis cecidi fact⁹ qz su magis retro quam ante. **P**icebam enim hoc faciam illud perficiam fiebat qz nec hoc nec illud quoniam de meis viribus confidebam nunc autem confitebor domino rex pater celi et terre quoniam non in fortitudine sua roborabitur vir ut non gloriatur ante te stulta presumptio omnis carnis

Capitulum xvij quintam regulam declarat scz ut quis credat sapientibus et expertis ac obedire debeat superioribus in dubiis

Quinta preterea regula principalis valens ad deponendum scrupulosam conscientiam est obedientie humilis imitatio modis tactis in precedenti capitulo et de hoc etiam patuit supra. ix. c. viz. q. p. ij. ca. vij. hec norma necessaria est precipue simplicioribus qui propria adiuventione aut studio vel gratia speciali se quietare nequeunt

reducit hoc tam auctoritate q̄ ratione. Vltimo
exemplo notabili antefatus cancella. lōne iij.
libri sui de vita amē. hoc inquit vnū generale
damus documentum credere videlicet specialit̄
sapientōrum et bonōrum iudicio. et contra oēs
eorū sentendas non leuēt seruiet formare seru
pulos anxiōs et timidos. fallor si nō iubet sapi
ens p̄u iij. habet fiduciā i domino ex toto corde
tuo ⁊ ne imitaris prudēcie tue. et rursus ibidē
xxij. **N**oli transgredi terminos ātquos quos
posuerunt patres tui hoc precipue necessariū
est apud religioſos respectu superiorum suorū
hec et apud ignaros diuinarum legum. quin e
tiam iuniores q̄ q̄ theoloycis litteris imbuti
talem debent reuerenciam senioribus in quib⁹
vita cū sciēcia concordauerit vt vix ppter ali
as nouas persuasiones quantumcūque appare
tes partinar. vñquam feratur cito cōtra deter
minaciones eorūdem assertio. **V**irtus quip
pe qualem habent gemitam ex multis expien
tijs longe certior arte iudicatur ⁊ opeāt. **P**or
ro iudiciū racōis sicut obtenebrat et luōsa e
ius radiacō diuersis vitatur apparencijs per
interposicionem nubilosarum passionū et pra
uorum affectuū ecīā in lēatis. **I**uxta similitu
dinē solis vñ p nubes. sic p paucā instructionē

3^a po
Ca^m 10^{tu}

intellectus in sciencijs presertim diuinis causa
tur nonnūq̃ errores in eis qui se totos deuoti
oni tradere crediderunt dum volunt plus sape
re q̃ sibi satis erat. ¶ Ad presens etiam indu
camus exemplum de medico cuius consilijs ali
quādo parere debemus sub pena peccati morta
lis dum ex transgressionē sui cōsilijs vel scim⁹
vel probabiliter et vehementer formida⁹ nos
inebriandos et consequenter trāsgressuros le
gem dei. ¶ Narrat preterea autentica predica
torum historia que vital fratrum dicitur. ¶ Ubi
s q; ēfert vnerabilis episcopus vlixi onenſis
presati ordinis frater quomodo quidā frater
predicti ordinis defunct⁹ post mortē visus est
a quodam viuente eiusdem ordinis fratre ad
modum scrupuloso. ¶ Cumq; scrupulosus viū⁹
inter cetera de sua a defuncto quereretur consciē
tia respondit qui vita functus fuerat consule
discretos et acquiesce eis. ¶ Simile repim⁹
fere in b. bern. legenda vbi dicitur. ¶ Quod
inter b. bern. discipulos erat quidam tantis ī
quietat⁹ scrupulis vt ad celebrādū nullo pac
to auderet accedere. ¶ Dixit ei b. bern. postq̃
ista pcepit vade frater ⁊ in fide mea celebres
obediuit discipulus et scrupulus ille omnis p
petuo discessit. ¶ Sed d. aliquis scrupulosus

etiam michi talis esset et prelatus qualis erat
bea. bernh. crederem faciliter imperati. **N**unc
vero dum superioris mei quam sapientiam con-
spicio non audeo meam conscientiam et salutem
sue fidei committere. Respondit Cella. Quis
q; ita dicas et sapias. erras et desipis. non enim
omististi te et salutem tuam in manus hominis
quia prudens et litteratus plurimum et deuotus
sed quia tibi secundum regularem institutionem
prepositus est et prelatus. Quamobrem obedias si-
bi non ut homini. sed ut deo iubenti si tamen
non contra deum. et sepe tanta erit obedientia
tua. deo placencior. tibi q; fructuosior. quanto e-
ille indignior. cui propter deum non refuges subici. Ca-
ueas ad extremum ne dum quæris securitatem. nec
illam adipiscaris. et in grauem ruas diuinationis
et presumptionis foueam. Idem expresse posuit bea. bernh.
lib. de preceptis et dispensa ubi dicit. **N**isi tanto pe-
caueda sunt scedula puulorum. quanto magis platoz
quis sibi deus equat. quodammodo in utroque dignatur
sibi in se inputat et illoz reuerenciam et con-
temptum specialiter contestans eis. **Q**ui
vos audit me audit et qui vos spernit me sp-
nit. **I**n non demique hoc ipsum regula nos-
tra prohibet ubi ait. **O**bedientia que maioribus
debetur deo. exhibetur. **Q**uamobrem

quidquid dicitur dei preceperit homo quod non
est ceterum displicere deo haut secus accipien
dum est omnino quod si preceperet deus. ¶ Quid
enim interest utrum per se vel per suos minis
tros siue homines siue angelos hominibus in
notescat suum beneplacitum deus. ¶ Sed ho
nes inquis facile falli in dei voluntate de rebus
dubijs percipienda et precipienda fallere pos
sunt sed quid hoc refert tua qui conscius non es
presertim cum teneas de scripturis. quia labi
a sacerdotis custodiunt scientiam et legem eius
ex ore requirunt. quia angelus domini exerci
tuum est. ¶ Requiritur dixerim legem. non quod
lem auctentica illa scriptura tradiderit. vel ma
nifesta ratio probauerit. ¶ De huiusmodi quod
pe nec preceptor expectandus nec prohibitor
auscultandus est sed quod ita latere aut obscu
rum esse agnoscitur ut in dubium venire possit u
trum nam deus sit. an aliter forte velit. si non de
labijs custodientibus scientiam et ex ore angeli do
mini exercituum certum reddatur. ¶ A quo de
niq; potius diuina consilia requiruntur quod ab il
lo cui credita est dispensatio misteriorum dei. ¶ Ip
si proinde que pro deo habemus tamquam deum in
hijs que aperte non sunt contra deum audire
debemus. ¶ Unde Raymudus qui inter iuristas

stricte valde videtur fuisse consuetudine in sū. sū.
a libro 3. de sententia precepti et diffinitionis
et excommunicacionis sic dicit. ¶ Virtus sine
efficacia precepti est quia subditus tenetur de
necessitate obedire precepto prelati sui alias
peccat mortaliter quia ariolus et ydolatra di
citur ubi tamen si precipiatur aliquid contra
deum nullo modo est obediendum. quia tunc o
bedire debet quis magis deo quam hominibus
¶ Si tamen dubitat subditus utrum sit cō
tra deum vel non illud quod precipitur debet o
bedire nisi esset tale quid in quo nullo modo es
set excusabilis ignorantia puta articulus fidei
precepta vel prohibitiones vel generale statu
tum ecclesie. ¶ Ad idem est Gotfridus in sum
ma et ad idem est henricus de gaudis quot viii
questione xvi. d. ¶ Si esset certum quod pre
ceptum superioris esset contra deum esset cō
tempnendum sed in dubio an sit contra deū p
cepto prelati standum est. quod et si est con
tra deum. propter bonum obediencie. nō pec
cat subditus. ¶ Peccat tamen prelatus
xiiij. questione prima. ¶ Quid culpatur
in fine ubi pulchre per Augustini verba proba
tur. q. subditus excusat si obedit dño. qñ du
bitat subditus an sit bellum iustum vel iniustum

3^a p^o
C^m 18^m

Capitulum p^o viij. dedit sextam regulam et
et docet animose pugnare contra scrupulos et
quid sint liberum arbitrium argumentum vo
luntas ratio et similia

Sexta proinde regula ad euadendum
inordinatos scrupulos consuetudine est
scrupulorum animosa abiectio cum
sunt leues aut frivoli. contra effica
ciores aliorum rationes vel contra auctoritatem
prelati. ubi non est quidquam determinatum ab ec
clesia. vel in scriptura manifeste contentum. **De**
supra cap. xi. satis dictum est. **¶** Valent ab ho
rum inordinatorum scrupulorum abiectio
ea que dicta sunt precedenti capitulo. Vnde can
cell tractatu de polluci. **¶** Nulle surgunt apud
aliquos tales scrupuli. more canum oblatran
tes et lacerare minantes ipsos qui volunt ire p
viam dei quos convincere et compescere melius
quam per contemptum neque tantummodo sit contemp
tus iste timoratus et regulatus non absque pui
s alterius presertim superioris consilio. alioquin
timor inordinatus facit casum. at precipitat in
consulta presumptio. **¶** Sunt itaque nonnulli et
plures qui fortis sunt fantasie que preterea se
pe trepidant timore ubi iudicant non esse time
dum tales debent inmiti consilio superiorum et

prudētum et contra talem ipsorū vacillacōne
audacter operari. sic enim plerūq; vincet ab
ibitq;. **Q**ui vero tēnuunt credere supericē et
prudētum consilio ad tales scrupulos ad de
ponendos et agendū cōtra eos errant mltiplē
citer. **P**rimo per arroganciā et superbiā ppo
nendo iudiciū suū et prudēciam aliorū iu
dicio et consilio. siurus tales viri a nūq; deu
cionem habebunt solidam nec pacem cōscie sue
a talib;. **A**c pinde carebit locus anime sue
hospite illo de quo ppheta d. **I**n pace factus ē
locus eius. **E**t in tractatu de regulis moralib;
dicit consiliū salubre est frequenter agere cō
tra scrupulos leues et trepidos vitādo eos ad
aliorū iudiciū quātūto ex consuetudine si
at homo robustus solidus et trāquillus in ex
ercitio spiritali. exemplū in domificatoribus
et funibularijs. **A**d idē i tractatu suo de otac
tib; sic dicit. **P**robabilis certitudo sufficiat in
moralibus vt nō exponat se q̄s pīculo sicut di
cunt doctores de celebrāti missā et similib; vbi
requitur status grē q̄ sufficit ad hoc p̄babili s
coniectura. quia certitudo alia sine reuelacōne
non habetur p vt i moralib; dicit. **A**resto. **B**u
mendā esse certitudinem grosse et figuraliter
q̄ certitudo non remouet in vna parte omnem

3^a po
ca^m 18^m

probabilitatem vel opinionem alterius partis
licet magis declinet ad istam q̃ ad aliam q̃d
sufficiat ymmo scrupulosus et formidolosus con
sciencijs sepe cōsiliū est in oppositū assidu
e agere presertim ex imperio et consilio docto
rum. hec ille. ¶ Ad idem est libro de erudicōne
religiosorum cuius auctor fuisse videtur. hūber
tus qui vocat scrupulosos pusillanimes in hec
verba. ¶ Sepe causa pusillanimitatis est com
plexio quam etiā augent cibi. ex quib⁹ humo
res melancolici generātur. vel augetur etiam
ex frequenti actu timendi auget etiā eā nimi
um ieiunium vel nimie vigilie vel nimia sollici
tudo studiij vel alterius modi. ¶ Valenti autē
hanc temptacōnem vtile est. vt visionem quā
timor ille introducit non reputet conscienciā
et eo ipso visionem suspectam habeat. q̃ intro
ducta est a timore et sufficienti deliberacōne e
am exanninet cum timor cessauerit. ¶ Sicut
enim ira impedit animū ne possit cernere ver
ita et timor. ¶ Et in hijs que introducat pusil
lanimitas magis credat iudicō alieno quā suo
¶ Cum vero visionem per se vel per alium er
rorem esse deprehenderit. aubacter cōtra talē
timorem postea pūgnet. ¶ Sicut enim timē
do timidi. ita audendo audaces efficiuntur. Va

h; etiā ab hīs vt se custodiat q̄ p̄uillanimita
tem augent. **N**ec enim instrumenta sunt de
monis. ideo vtilis est oracō. hec ibi. Docet eti
am scrupulos dubiosos deponere. ⁊ consilia fix
a tenere sacra scriptura ecclesiastice vicefimo
secundo vbi dicit sapiens. Sicut loramentum
lineum colligatum in fundamento edificiū non
dissoluetur. sic et cor confirmatum in cogitacōe
consilij cogitatus sensati in omni tēpore vel me
tu non deprauabitur sicut palce in excelsis et
sementa siue impensa posita contra faciem ven
ti non permanebunt. sic et cor timidum in co
gitacōe stulta contra impedimentum timoris
nō resistit. Sed quia multis scrupulosis vide
tur difficile aut impossibile q̄ scrupulos depo
nant respectu quorundam contemptuū. Idcirco
op⁹ est videre quomodo hoc est possibile ha
benti vsum racōis ⁊ voluntatis perfectum sal
tem. Pro cuius intellectu notande sunt diffini
tiones liberi arbitrij imperij eius dictaminis
racōis et voluntatis. **E**st enim vt dicit cā
cell. de regulis moralibus liberum arbitrium
facultas racōis atq; voluntatis potēs impare
ceteris viribus cognitiuis et affectiuis ymmo
rationi. et qñq; voluntati cum ceteris respecti
b⁹. **I**mperij liberi arbitrij est dominiū rōis

3^a po
Ca^m 19^m

dictatus aliquis motus et voluntatis exequen-
tis ipsum in inferiores vires vel tamq̃ infetio-
res in hoc obediētes. ¶ Dictamen autem ra-
cōis exprimitur per verbum indicatiuum vel
modum indicatiuum vt hoc est faciendū exequ-
tio per verbum imparatiuū vt fac hoc. ¶ Ra-
cō est potencia anime cognitiua respectu cōclu-
sionum deducibilium ex principiis liberis. ¶ Li-
bera secundum aliquos essentialiter secundum
alios solum participatiue. ¶ Sed volūtas est
potencia anime affectiua racōnalis hec ex cog-
nitiōe racōis potest ceteris omnibz equali-
ter se habentibz elicere actus suos immanētes
¶ Actus autē immanentes sunt velle et nolle
deliberatum et actus quidē medijs suspensū
vel exprimentatiuus. ¶ Nota preterea regu-
lā supra. xliij. ca. vi. ¶ Non omnis deliberās
agit ex deliberacōe rē. si memorāde sūt etiā
diffiniciōis sciencie. opinionis. credulitatis. et
similiū posite supra primo ca.
¶ Capitulū rix lacius docet idem racōibz
quomodo scrupuli sunt abiciēda

Reintellectus igitur nominū signifi-
cationibz facile erit videre. quomo-
do q̃s pōt et debz scrupulos. at cōp-
nere non curando aut deponere rē

cinādo. **P**ro quo est abuertēdū. id qđ b. wilh. piſienſis in de fide et legi. in pñapio. qđ ſc. de operacōibz intellectus ſolū credere bellū habz. **C**onprehendimus autem dicat opinari i eo qđ est credere. **C**redere est enim vehementer opia ri. **S**cire autē nō habet bellū ppter firmitatem ſuam. niſi ſophiſtiā. qđ tamen luminofitate ſua non tam vincitur. qđ velut nebula diſſoluitur. **C**ogitaē atem bellū habere videtur. ppter cogitacōnes que improbiffime ſe ingerunt. quob e uidentiffimum et duriffimum est in cogitacōibz blaſphemie. ſicut et cogitaciones mūde vie obtinentur. **U**nde. ij. co. 3. **N**on qđ ſufficiētes ſimus cogitare aliquid ex nobis quaſi ex nobis ſed ſufficiencia noſtra a deo eſt. nec mirum ipſum enim cogitare voluntarium eſt. ideo bellum habet. **S**cire autem non eſt voluntarium qđ eſt in eis que per ſe nota ſunt et maxime in pñmis inpreſſionibz non eſt i poteſtate arbitrij ſcire vel non ſcire propter proximitatem ipſorum ab intellectum. et vehementem inpreſſionem eorum. quamuis aliquo modo ſciencia voluntaria videatur vt ſtudere inſpicere libros et q̄rere et iō laudabilia vel nō. **S**ed obicētes ſicut pñma principia ingerūt ſui ſcienciam et certitudinem ſic prima probabilia credulitatem

3^a po
Da^m 19

ergo credere non est voluntarium in ipsis sicut
nec scire in istis. **R**espondetur probabilitas
q̄taumq; sit non tamen ingerit credulitatem
seu fidem ex necessitate hominib; intelligenti
b; et exercitatis cum ipsi certi sint non omne
quod videtur esse verum. verum esse vel etiam
simile vero esse verum. **I**dem autem ē proba
bile quod verisimile et idem quod videtur vix
sapientum autem est tam a veri similitudine ⁊
probabilitate quā a ficto et falso colore timere
semper et cauere. **I**llud tamen verum est q̄
ille qui credit principiis filogistice ordinatis
necesse habet et credere conclusioni. **P**osita
credulitate principiorum necessitate non abso
luta sed condicōnata. **V**oluntarium tamen si
pliciater est et liberum de omni probabili vt ei
quis credat vel non credat quoniam nichil a
deo probabile ē quod non habeat a dissuasio
nem qua possit videri falsum aut saltem qua
possit videri non credendum esse aptet pericu
lū erroris. **S**ufficiat enim sapienti cum veri
tatem apprehendere non potest nō illudi a fal
sitate et non errare atq; non falli quēadmodū
et bellatori cum hostem superare non potest sa
tis est ei si non superetur ab ipso. ⁊ negotiato
ri cum lucrum capere non potest si dampnum

erit et et sic putes philosophantibus leue damp-
num credulitatis et opinionis errorem. hoc e-
nim totis studiis effugere contendunt ne scilicet su-
perentur ab erroribus et ne pro veritate quam que-
runt accipiant fallentem. probabiliter autem pro verifi-
citudine mediantur. **N**otandum tamen quod cogi-
tare si nudum est et solum cogitare. informe est
valde et materiale. si non habet assensionem
aut certitudinem aut dissensionem. **N**on nec ab
ipsa materia supra quam cabit quantumcumque bonum sit aut
mala. tamen nunquam formatur aut denominatur.
neque unquam habet ex ea laudem vel vituperium.
Cogitare enim quantumcumque horribile et quantumcumque
detestandum malum. si nudum est ut diximus non est ma-
lum. sicut nec videre malum est. quantumcumque malum
humano modo videre nudum sit a delectatione et assen-
sione. **A**liquin deus malus esset qui omnia scit et
videt hec ille. **E**x quibus patet quod quis potest per liberum
arbitrium opinionem aliquam vel rationem vel argu-
mentum vel auctoritatem quamvis abicere. et tempore nolle
assentire. aut suum actum de credendo suspensum et finem
hoc ostendit suam informem. **A**d id est matheus de con-
tra li. de rationi diuinarum operum ubi sic dicitur hoc argu-
mentum non est bonum nescio soluere dubium quod circa
hanc conclusionem occurrit. igitur de deo de ea dubi-
tare ratio est. quia magis dubia occurrunt circa conclusionem

res geometrie et in fallibiliter demonstratas

Item similiter circa fidei conclusiones. **Q**uoniam nulla est materia tam facilis quam subtiliter investigatibus occurrat in ea que vix aliqui aut nunquam forte plene possunt solui. **U**nde a conclusionibus fidei. scilicet rationi seu argumento que fidei consona sunt. aut rationi que evidens est. et generaliter approbata. scilicet alijs consimilibus mens in dubitant adherere. quousque eque vel magis evidens aut fortis ratio occurrat. **Q**ue etiam ante assensum plene diu probatur. **E**t si hoc quidem facerent non tam multi vacillarent. **S**ed quia multi volunt statim vacillare quam cito occurrat dubium vel argumentum quod nesciunt solvere. ideo multi erroribus implicantur et dubijs ac infirmantur in fide et se sciolos putant quod peius est vel alijs ostendunt hec ille. **U**nde inueniuntur quam in luce quales sint de quibus dicitur ecci. xix. **Q**ui facile credit levis est corde et minorabitur. **S**ed quid de illis qui propter defectum naturalem aut accidentalem melancholie vel manie scrupulos deponere non possunt. **D**e qua infirmitate naturali dictum fuit supra tractatu isto. c. iiii. et v. **R**espondetur quod deus neminem obligat ad impossibile secundum b. **I**ero. **E**t in hijs que non subsunt libero arbitrio

secūdu philo sophū nemo laudāus est nec re
tuperandus ⁊ p cōsequens talibz nec meremur
nec demeremur nam **C**ancell tractatu de pol
lucōne de talibz similibz sic dicit. **D**icunt doct
aliqui qbz assencio qz aliqui non tam meritori
um est credere sicut velle credere nec dolere sen
sualiter de peccatis sicut velle dolere et nō pos
se pbat per ps. q dicit. **D**esiderium pauperū
exaudiuit dominus preparacōnem cordis eoz
audiuit auris tua. **D**eus inquit iudicat nos se
cūdu superioris rōis arbitriū voluntatē ⁊ iudi
ciū et non secūdu ea q nobis inuitis atq; con
tra uitentibz porciō sensualitatis inferior adue
hit et pduat qualia sunt volubilitas ymagia
cōnū et fantasiarum. **S**timul⁹ insuper carnis
illecebrofus aut vindicātes vacillacōnes. **P**re
terea timide et incerte sūt cogitacōes nre sup a
gendis et super eis credendis que nostris neq
quam sensibus attingimus et consimilia. **D**e
cipiuntur ex hoc multi ex simplicibus. disting
uere nescientes inter ea que porcio anime su
perior agit per sensum et ea que porcio inferi
or patitur arbque superioris assensu darent
idcirco tales sepe alijs salubre cōsiliū qui nes
ciunt illud prestare sibi. **Q**uāc sic est ob turbā
certe passionum simul irruentium tumultuam

tem et elegantem hec ille

Capitulum xx. septimam regulam declarat
valentem ad deposicionem scrupulorum p epy
keyam cuius proprietates ponuntur et octuplex
doctrina secundum eam datur quarum tres de
clarantur

Septima ex eodem postremo regula
p scrupulorum deposicione necessa
riū est preceptorum discreta epikey
sacō seu interpretacō. vel declaracio

Equitas enim dicit cancell. vbi supra quā no
minat philosophus epykeyam preponderat iu
ris rigori vt inquit iuris periti **E**st autē
equitas iusticia. pēlatis omnibz circumstācijs
particularibz. dulcore misericordie temporata

Hoc intellexit qui dixit iphi enim leges cu
piunt vt iure regantur. et sapiens noli eē ius
t9 nimis alioquin summa iusticia summa ius
ticia fit. **A**mbulandū enim est in vtutum doc
trina via regia vt nec strictius fiat dei māda
tum nec lacijs quam ipse mandauerit quāuis
inde possint sumere aliqui aut malicie velamē
libertatis aut econtra ī despeācōnem cōrtiere
non tamen omnibz pro omni tempore et loco p
dicandum asserimus omnem veritatem. **E**st
igit epykeye vt? cōsideracō nō nudū se pceptū

3^a p^o
Ca^m 720^m

Et circumstancias omnes particulariter ipsū reflectē-
tes. **U**nde philosophus v. eth. **E**pykeia existens inter
pretatiua legum melior est quā iusticia legalis
Item secundū hāc v̄tutem precepta dei et eccle-
sie ac prelatorum seu iudicium benigniter inter-
pretari possumus nec valz si in contrarium di-
catur q̄ eius est legem interpretari cuius ē cō-
dere **E**sto enim vt dicit **J**oh. de cambaco libro
xiiij. de consolacōne theologie q̄ in foro causa-
rum interpretacō non sufficiat nisi que fieri a
principe vel a legislatore bene tamen sufficit v̄-
tus epykeie in foro consciencie non solum cā
precepta humana sed etiā circa precepta diuina
et tōtō magis circa diuina q̄to. deus racōnabi-
lior est magis q̄ benignus quā quicumq̄ ali⁹
legislator. **U**nde secundum eundem per v̄tu-
tem epykeie octuplicem doctrinam consciencie
et scrupulose proficiam colligere possum⁹ **P**ri-
ma est quot inter duram et benignam circa p̄-
cepta sententiam pro benigna est potius cete-
ris paribus interpretacō faciēda vt per wil-
helmum capitulo vndecimo et alios supra pa-
tuit **Q**uius ratio est quia precepta dei non
sunt ad tollendum omnem spirituales dulce-
dinem qualis certe tollitur quādo quis nimis
scrupulose precepta interpretatur et timide

3^a p^o
2^a m 24^m
20^m

minis. Nam sicut tinea vestimento et vermis
ligno ita tristitia viri nocet cordi proiungi. **¶**
¶ Quod Cassianus. li. ix. institutorum de vi
cio tristitie loquens sic exponit. **¶** Satis iqt
evidenter ac pprie vim noxi huius ac pern
cōsi vici spiritus diuinus expressit vestimentū
enim esu tinearum attactum. nullius precij vel
honesti vsus poterit ulterius habere cōmerciū
¶ Idem q; lignum vermibus exaratum nō ad
ornatum vel mediocris edificij sed ad combusti
onem ignis merebitur deputari. **¶** Ita igitur
et anima que edacissimis tristitie moribus de
uoratur inutilis erit. vel vestimento illo ponti
ficali quod vnguentum spiritus sancti de celo des
cendens. prius in barbam aaron. deinde i ora
suam solere suscipere sancti dauid vaticinio p
hibetur secundum illud. **¶** Sicut vnguentum in
capite quod de dē quod descendit in ore vestim
entis. **¶** Sed nec ad structuram templi illi
spiritalis atq; ornati poterit pertinere c? paul?
architectus sapiens posuit fundamenta dices
vos estis tēplum dei et spiritus dei habitet in vo
bis. **¶** Quo contra cristus. Mathi. vndecimo
dicit consolando venite ad me omnes qui onera
ti estis et ego reficiam vos. dicit beatus hyla?
legis difficultatibus laborantes et peccatis seculi

tos ad se aduocat. et p^o modum de iugo euāge
lij subdit. **I**ugum enim meū suauē. et onus me
um leue. **S**ecunda doctrina secundum v^oluntatem
epykeue est. q^o nec deus nec ecclesia intendit
p^o sua precepta obligare ad vix possibile aliam
Vn sanct. tho. sup iij. d. xvij. dicit precepta iu
ris positiui non se extendunt vltra intencōne
precipientis que est finis precepti. hec autē est
caritas et prima ij. q. xv. d. nullus obligat ad
impossibile. **I**llud autem impossibile ad quod
nullus obligatur videtur secundum v^oluntatem epy
keue in lege noua q^o est p^ofecte libertatis interp
tandum non solū de absolute impossibili. s^o de
eo etiā p^o vt dicti doctoris sonāt verba. q^o vix
est possibile. vtpote nimia habens difficultatē
alias non apparet quō intelligi possit illud ē
consolatoriū. **O**nus meū leue. quō enim leue
dicitur. q^o m^oltū ā nimis est difficile. **T**ercia
doctrina est nec deus nec ecclesia intendit me
diantib^o suis preceptis aliquē obligat ad hoc
q^o sit fatu^o. i. talia precepta loco et tpe nō ob
ligat quēlibet. vbi eorū obfuācia foret tēdial
losa. saltē apud discretos et bonos viros. patz
illud a simili de votis ex diuino precepto sō tē
dēdis. ad q^o sō reddēda. si sint stulta vt dicunt
doctores p^oter. nullus obligatur auctoritas est

3^a p^o
Ca^m 21^m

ab hoc late Innocēci in iure. In glō super ea
nouit de sen. ex. et eodem titulo ca. cum medica
nalis li. vi. **¶** Itācō potest etiam assignari q̄a
p̄cepta ecclesie dantur ex caritate. quod sal
tem presupponendum est et presumendū. **¶**
quod ex caritate statutū ē. nō debz oīra carita
tē militare. ut apt b. bern. li. de p̄cep. et dis
p̄en. **¶** Militarent autem p̄cepta ecclesie cō
tra caritatem si obligarent ad suī obseruanciā
in casibz quibz ea obseruando fatuum aliquem
iudicaret obseruantem viri boni et discreti ac
deriderent.

¶ Capitulum xxi. Residuas et quinqz doctri
nas deducit.

Quarta doctrina. qui vult absolui a
debito aliauius p̄cepti. faciat ī ma
teria eiusdē notabiliter vltra debi
tum hoc enim faciendo. quis sperat
debet firmiter se absolutum fore a debito. exem
pli gratia teneris ex p̄cepto diebz dominicis
et festiuis a seruilibz operibz abstinere. si au
tem pluribz diebz in ebdomada. aut etiā regu
lariter a seruilibz vacare operibz cōsueuisti p̄
sertim vacando deo. et oracōibz intendendo. et
cū te cōtigat ī die festiuo q̄ndā ob necessitate
aliquid operari dummodo hoc sine scandalo

notabili fiat. te apte hec grauari i cōsciēcia nō
oportet. p hoc i simili. nā si quis aliam teneret
in. v. solidis et p mos muēris. xx. cētū vel. mil
le. marcas liberaliter ei daret. nūq̄d tal debet
bene supponē q de v. solidis alias soluēdis q̄t
tatus esset. est enim de infinitum liberalior et
clemētiōr hominibz. **A**b idē satis expresse est
Cassianus coll. pa. coll. abbatis theōnis ca. i.
q i multis locis pbādo q ieiunia et alia h mo
p loco et tpe suāda sūt q moderāda. **Q**uadra
gesime inquit lege. q iust⁹ ē atq pfect⁹ non te
net. nec exigui hui⁹ canonis subiectioē p̄tē⁹
ē quem pfectio ill⁹ q p totū āni spaciū delictis
vel negociis secularibz iplicātur. ecclesiay p̄i
cipēs statueēt vt hac legali q̄dragehāli neces
sitate constricti hīs saltem diebz dñs vacare
cogerēt ac dierum vite sue q̄s totos q̄i fruc
tus quosdam fuerāt voratur i l decimas domo
dedicāt. **E**terum iusti quibz lex non est posi
ta qui sp̄itualibz officiis non exiguam illam
i. decimā partem. sed totū vite sue tempus im
pēdūt. quia liberi sūt a deficiatū legalium ficti
ōē. **I**deo si eos supueniens honesta q sancta
necessitas coartauerit. audent stationem ieiunij
absqz vlla disceptacōne laxare. nō enī decia
rum ab eis exiguitas mutatur qui omnia sua

domino suo secūm pāstē obūletūnt quod p
fecto absq; summo frau8 reatu facere ille non
poterit. qui nichil volūtarie offerens deo inex
cusabiliter soluere decimas suas legis necessi
tate compellitur. **I**llud tamen verbum Cassi
ani videlicet **Q**uadragesime lege qui iust9
atq; perfectus est non tenetur sane intelligen
dum est. sic videlicet quia non tenetur eam se
cundum litterā a deo rigide et ouerosē obsec
uare. q̄ minus ipsā secūdu v̄tutē epykeye int̄p
tari valeat pro loco sc; et tempore. dummodo
non contra intencionem legislatoris seruare
possit et etiam moderare per quod quidem nō
remouetur quin quātumcumq; iust9 de lege cō
muni seruare teneatur p̄cepta ecclesie sane i
tellecta secundum intencōnem precipietis. **E**x
premissis igitur patet q̄ quis absolui potest
pro tempore a peruo debito per hoc quidem q̄
in eodem genere notabiliter facit vlt̄ra debitū
maxime in casu quo an illud p̄uū sit ā nō sit
debitum dubitatur. **Q**uinta doctrina. q̄ i du
bijs bonorum vita debet alijs esse viuendi r̄gu
la pro vt tactum est supra ca. xvi. **N**acō est
quia tales secundum v̄tutē epykeye p̄sumi de
bent habere rectum iudiciū **S**exta doctrina
in hijs que solum sūt mala quia p̄hibita m̄l̄tū

exulat vel in toto vel in tanto consuetudo immo
in casibus ex vi rationalis consuetudinis. presertim
si prescripta sit. est contra ius scriptum multoci-
ens faciendum. **R**atio dicti quia sicut epikyra
est moderatiua vel interpretatiua legum. sic et
consuetudo est optima legum interpretes si de positi-
uis legibus sermo fiat. et in de vita anime dicit. **C**ā-
cell. omnis lex humana vel positiua potest abro-
gari. in eo quod non necessario participat cum na-
turali et diuina hec autem abrogatio fit per con-
suetudinem oppositam. **I**uxta quod dicunt iu-
riste et verum est. quod Consuetudo est optima le-
gum interpretes nec vnumquam dicenda est corrup-
tela nisi ubi legem diuinam aut naturalem lede-
re conuincitur. **N**am sicut consuetudo dicit al-
tera natura. sic lex consuetudinalis quasi lex na-
turalis habunda est. **F**it tamen abrogatio eius
sicut aliarum constitutionum per expressam aut
interpretatiuam reuocationem factam ab illo qui
condendi habuit potestatem. **F**it deique abroga-
tio causa manifeste dampnitatis si lex ista ser-
uaretur. patet hec omnia ex descriptioe et obiecti-
oibus legis bonae. quam honesta esse debet iuxta possibile
iuxta naturam et consuetudinem priorum loco typi quod con-
ueniens. necessaria vtilis et manifesta ut habet ex-
plicitis. ysa. **E**x his liquet stat. quod temerari

um est et iniquum velle omnia decreta siue ec-
clesiastica siue ciuilia ad omne tempus ab om-
nem gentem et patriam extendere. ¶ Quoni-
am lex que pro vno tempore aut loco aut per-
sonis esset utilis esset in alijs loco tempore et
personis impossibilis at dampnosa immo velle sic
omnia statuta stabilire hominum est deliracum
et quasi contendendum vt opposite leges simul
obseruentur. ¶ Preterea positum est in decre-
tis d. iij. q. leges instituuntur cum promulga-
ntur cum moribus vtentium approbantur
¶ Igitur per argumentum a contrario sensu
si moribus vtentium nequaquam approbantur ille
nullum habent firmitatem et ita populus ha-
bet multum in sua potestate dare robur aut tol-
lere presertim ab initio. ¶ Quantum autem de
tempore sit necessarium vt consuetudo vi legis
habeat vel arrogare habeat legem. ¶ Dicim⁹
inquit vbi non est taxatum tempus a legibus
alijs debet fieri abrogatio pro vt sapiens iudi-
cabit nunc tardius nunc citius iuxta necessita-
tis aut utilitatis qualitatem. verum tamen quia
consuetudo est altera natura leges assuete et que
si iam in natura verse non debent absque manifesta
necessitate vel utilitate vel tolli vel mutari
¶ Septima doctrina homo potest informari

conscienciam suam dicit pe. de. pal. super. iiii.
b. xvij. q. vbi homo non peccat mortaliter. nū
q. inaret sententiā excommunicacōis iuris
excommunicacō enim debet esse i ecclesia fiat
ouis debet esse in ouili. quod est necessariū ab
bonum gregis. licet videatur nocuum vni ouī
Si enim ouis moribida est. aueretur si potest. si
non potest. expellatur. ne tot⁹ grex inficiatur
et sic vt ouile cristi sit sanum non morbidum
quando vna ouis mortali morbo laborat. moni
cōmib⁹ moueatur. **S**i autem per contumaciā
appareat insanabilis plaga eius. tunc ab ouili
abicienda est ne contagio pestifera plurimos
perdat. **¶** In ap. i. cor. v. **E**go enim huius modi
tradidi sathane in interitum carnis. vt salu⁹
fiat spīritus eius. scz et alioem. **E**x quo sequit⁹
q. excommunicacio non nisi pro mortali pecca
to debet infligi. quia ille solus iudicio ecclesie
prescindendus est. quo iudicio dei creditur pre
cisus. **¶** **¶** Vnde cum sententiā iuris non
sit iniusta. possit homo informare conscienci
am suam. quot vbi homo non peccat mortali
ter. numquam inaret sententiā iuris qui
a iniuriā dicitur esse. quod non iure fit non
autem debet vnde iura nascuntur. inde nasci
iniuriosa excommunicacio. vnde cum sit iniurio

3^a 4°
ca^m 24^m

sa excomunicatio que fertur sine mortali. ideo
non est sententia iuris ubi non est mortale pec
catum. ¶ Octava preterea doctrina potest addi quod
trahit Ioh^{es} de camba in libro de culpa et gra^{tia}
a. q. xv. circa finem materie tercie conclusionis
¶ Ubi contra eos qui dicunt ex consuetudine
teneri quolibet pro peccato mortale etiam dictum con
fiteri ante eucharistie sumpcionem sic dicit. Si
inquit esset de hoc consuetudo etiam generalis
et vim legis habens. tamen illa vim legis non
excedit. et in obligando vel in artando. et ideo in
quocumque casu pretermittens facere hoc quod
lex ipso potest exculari a peccato. puta si hoc
faceret sine contemptu et per virtutem epykey
e qua ratione periculi alicuius considerati po
test quandoque fieri contra verba legis. secundum
quod pulchre declarat. sanct. tho. i. ii. q. xvi. ar
ti. vi. et ii. q. xix. arti. i. ¶ In eodem casu vel
confini possit pretermitti talis consuetudo
absque peccato. puta si etiam pretermitteretur
absque contemptu. et per virtutem epykeye attē
dendo periculum anime ratione nimie involucōis
erronee conscientie. unde esse host. de consuetu
dine. ca. i. circa finem dicit sic. ¶ Generaliter
tibi trado ubiamque consuetudine servata ani
ma periclitaretur. non valet hec hosti. quod po

test intelligi vel simpliciter vel in casu & quare
zē hec **I**oh de cambato.

Capitulum xxiij. ad sciendū quomodo precep-
ta diuina et humana ligent diffiniunt leges
diuine et per nouam conclusiones sit precepto-
rum aliquorū interpretatō.

Ut ut scrupulosi p̄ceptanō ultra
quam necesse sit se artari putēt. de
eisdem quomodo ligent q̄ntum. q̄n-
ubi et qualiter nōtande sunt primo
diffiniōnes legum seu preceptorum. **C**ancell.
dein .ij. cōclusiones eiusdem. **E**st igitur lex mlti-
plex quedā eterna siue prima. alia naturalis
hominū alia diuina hominū. alia priuata. a-
lia positiua alia ciuilis et temporalis. alia ci-
uilis et spiritalis. alia caritatis. **L**ex enim in
genere est recta racō practica secundum q̄ mo-
tus et operacōnes rerum in suos fines ordina-
te regulantur. **V**el est ipsa talis regulatō in q̄
cumq; **L**ex eterna seu prima est beneplacitū
seu voluntas suprema domini dei prestituentis
rebus a se conditis fines suos et motus et ope-
rācōnes ad illas. **L**ex naturalis hominū est
dictamen legis practici. quod natus est habē
q̄libet hō nō impedit? i usu rōis nec d̄sponē cor-
poris nec ex d̄spositiōe vicōz **L**ex diuina ap̄e ē in

hominibus et est lex per diuinam clementiam ac-
cepta ad regimen plurimorum pro fine beatus-
dinis principaliter ordinata. ¶ Primum po-
tuitur ad differentiam legis priuate. ¶ Aliud po-
tuitur ad differentiam legis iudicialis in anti-
qua lege. ¶ Lex priuata est per diuinam reue-
lacionem accepta ad regimen persone singula-
ris vel paucorum. ¶ Est autem diuina reuelati-
o illuminatio humane nature rationalis ad quod
habendam vel modum habendi ipsa de commu-
ni cursu sibi indito non attingit. ¶ Lex huma-
na siue positia est lex per rationem ex lege na-
turali deducta in consequentijs probabilibus
ad finem debitum humane creature. ¶ Dicitur
autem probabile quod pluribus et maxime sa-
pientibus apparet verum. ¶ Lex civilis et tem-
poralis est lex humana ad finem naturalem so-
cialis vite bene regende immediate vel principa-
liter ordinata per illum qui curam communitatis
gerit sufficienter promulgata. ¶ Sed lex ciui-
lis et spiritalis est lex humana ex principijs
creditis vel ratione notis probabiliter deducta ad finem
supernaturalem immediate et principaliter or-
dinata per illum vel illos qui curam habent
communitatis sufficienter promulgata. In hijs omnibus
pro regula tenendum est quod omnis obligatio

finaliter reducitur ad dictamen liberi arbitrii
diuini. sic volentis obligare creaturam. qđ dic
tamen nobis innotescit vel in lumine fidei et g
cie infusarum vel in lumine naturali signato su
per nos. vnde practica iudicia racōis habem?
āt per lumina scārum diuinarum qđ humana
rum ex duplici lumine priori emanantium āt
postremo per experientie multiplicis lumino
sum documentum. p qđ fit vt vltus qđ ars cert
us operetur. **E**st etiā h aduertendū qđ in pri
pijs moralibz fit pcessus quādoq; a notōribz
vt quasi a posterioribz vt ex hīs que videm?
in humana polīcia assurgendo ad diuinam le
gē quīq; fit extra a priori. cōsiderādo eas leges
qđ natūa sunt notiores. q̄lis est lex eterna hīs
premissis est hec conclusio prima. **S**olus de?
et nullus alius absq; cōmissione eius potest di
recte et p se obligare aliquē hominem etiā sibi
subditū. absq; ei? cōsensu libero ad act? interio
res et latentes habendos. **S**ol? quippe deus
potest de talibz iudicāe alij ātē nō n̄ ex ei? mā
dato et reuelacōne. s̄ tātū de exterioribz. **P**o
tanter vero dicitur directe et p se et absq; cō
sensu libero quia indirecte et p accēdes vel ex
cōsensu subditi hoc potest fieri n̄ ab īteriori pro
cedat. **S**ecūda cōclusio. **Q**uā racōnabile est vt

Nullus homo aliquib^{us} precipiat: nisi illud de q^{uo}
potest agnoscere iudicialiter secundum modū
suum in foro osu. ¶ Idcirco finis et intentio le
gislatorum non cadunt sub obligacōe subdito
rum: sed tantummodo operationes exteriores
preceptorum. ¶ Et ita dicens horas aut ieiū
nans in peccato mortali aut intencōe sinistra
vel absq^{ue} intencōe: absoluit se a precepto eccle
sie: sed non apud deum. ¶ De negligencia au
tem peruersa q^{ue} intencōe sepius excusat. ¶ Ter
tia conclusio dispensacō prelatorum: que est iⁿ
ris cōmunis quedam relaxacō: seu mitigacio lo
cum habet precipue circa p^{ar}ticulares casus et p^{er}
sonas singulares: quoniam aliqua statuta sūt
pro communitate q^{uam} huic p^{er}sonae vel illi: et in ist
to casu vel in illo non ita congruere dimosamē.
¶ Quarta conclusio Consentire censendi sūt
superiores: salt^{im} interpretatiue iⁿ abolicōe
legū suarum posituarum: quādo passim eas
diu non obseruari scire possūt: nec verbo nec
facto reclamāt. ¶ Quinta conclusio: lex nō iⁿ
stituitur nisi dum p^{ro}mulgatur: neq^{ue} vigore ha
bet nisi cum morib^{us} vtencium approbatur et
hoc si sit lex pure positua ad populi regimen
secus de diuina atq^{ue} naturali dicit^{ur} contra q^{uod}
non est prescriptio vel ad oppositū consuetudo

sed tantum corruptela. ¶ Sexta conclusio In
omni lege quantumcūq; positiua bene institu
ta aliq̃d est de iure naturali et diuino. vt q̃ ex
pedit homines legibus regulari q̃ qui potes
tati resistit. dei ordinacioni resistit et similes

¶ Septima conclusio discernere ius diuinū
et naturale a positiuis. sicut est difficile. ita
maxime necessarium est et vtile in omni doc
trina morali et politica et hoc fieri perfecte
nequit absq; sacra sapientia que legibus eter
nis inmititur atq; fundatur &c. ¶ Octauo con
clusio ecclesiastici prelati respectu preceptorū
diuinorum et regule euangeliste nullomodo cō
ditores sunt. sed būtaxat quidam interpretato
res expositores. precones. doctoresq;. ¶ Nonā
conclusio. Interpretacio et limitacio vel expositio
prelatorum in lege diuina. quam diu prelati
non cognoscuntur ab vti sua potestate. suscipi
enda est reuerenter tamquam lex dei. abute
tur autē si manifeste inponerent onera nimis
grauia ceruicibus populi xp̃istiani. vt si ad
festinandum quotidie vel ad statuta qualia ha
bent religiosi omnes passim restringere quere
rent

¶ Capitulum
xiiij. declarat peccatorum mortalium et venia
aliū differeciam et diffinicionem et appetatem

Primo quia timore conscientie scire vellent in quolibet casu ubi esset peccatum mortale et ubi veniale vel nullum. **T**ercio quid de hoc sciendum sit restat declarandum. **U**bi notandum secundum s. tho. et alios circa d. xliii. p. i. q. o. peccatum est deuiatio ab aliqua lege naturali vel diuina vel quacumque alia lege recte posita et quod a omnis lex habet vim coactionis per penam alioquin frustra ferrentur leges si eas liceret impune transgredi. ideo secundum vnquamque legem illud peccatum dicitur mortale quod pena mortis dampnatur. **V**eniale vero quod leuiori pena punitur. **U**nde Augustinus omnes vii. super Job. dicit quod crimen est quod dampnationem meretur licet autem propter mortem sit priuatio vite corporalis tamen ad quamdam similitudinem priuari finaliter diuina visione et incurrere penam gehenne mors dicitur et sicut ipsa visio vite dicitur per cristum. **J**ob. p. vii. hec est inquit vita eterna ut cognoscant te vnus quisque enim dicit vitam suam consistere in eo in quo delectatur. ideo propter summam delectationem que est in visione beata in ipsa dicitur vita nostra consistere et in eius priuatione cum afflictione gehenne mors. **S**ic igitur quod ad theologos

quodam est considerare humana opera quati⁹
regulatur lege diuina. peccatum mortale dici
tur quo quis meretur hanc penam. **S**unt au
tem quedam peccata mortalia ex genere actus
quedam venialia ex genere actus. quando ge⁹
actus rationem q̄ sortitur act⁹ ex materia vel
obiecto. et sic veniale distinguitur contra mor
tale iuxta distinctionem materie in q̄ peccatur
hoc modo. quia peccatum est quedam infirmi
tas anime et ideo sicut in morbo. morbo dicitur
ille mortalis q̄ infallibiliter inducit priuacionē
uite corporalis. **S**ic in peccatis illud dicitur
mortale. quod inducit priuacionem principij
spiritualis vite. veniale autem dicitur illud qd̄
talem priuacionem non inducit. **P**incipium
atq̄ q̄ viuimus spiritualiter est caritas. p̄ q̄ hō
ordinatur bene ad deū et ad proximū et ad se
ipsū. et ideo illud est peccatū mortale ex gñe suo
qd̄ repugnat dilcōi dei. proximi ā sui. **D**ei vt
facere cōtra spē fidē et caritatē. p̄uēniū omittē
et filia q̄ ad tps et alia sac̄ q̄ p̄cipiūt in p̄mis
ibō mandatis decalogi. prop̄i sicut de hōre pa
rētū. homicidio mechia. furto. et falso testioni
o. et similiū. q̄ sūt cōtra p̄ximū. **S**ui vero vt ī
actib⁹ interioribus qui comprehenduntur ī vl
timis duob⁹ mandatis scz non cōcupiscēs rem

proximi tui et v^o et. hec enim et similia que
peruerunt debitum ordinem subiectionis ad
deum et fedus humane societatis ad proximu
propter quod ex genere suo sunt mortalia peccata
quando vero voluntas peccantis fertur in illud
quod in se quidem continet quanda inordinacione
et tamen non contrariatur dilectioni dei aut
proximi. nec tollit ordinem debite subiectionis
ad deum. nec fedus humane societatis ad proxi
mu sic vbu ociosu et supflu et similia. talia
dicuntur venialia ex genere. **A**d hoc videtur
accedere dictum. Rich. de sa. vict. li. de differē
tia peccati mortalis et venialis vbi dicit. Mor
tale peccatum est quod a quouis non potest co
mitti sine grādi corrupcōne sui. sine graui lesi
one proximi. et sine magno contemptu dei. **C**e
tera vera omnia videntur michi venialia. sup
quo dicit. **A**ureolus q8li. ij. q. xv. **E**x isto
videtur posse accipi q mortale est inordinacio
grādis valde. ac p hoc opposita ordinaciōi nō
pue sed magne et necessarie ad finem cōsequē
dum. veniale autem deordinacio leuis et pua
est et per hoc opposita deordinaciōi vtili siue
congrue vel accomode. non autem ad attingē
dum finem necessarie. **A**d idem videtur esse
sanct. tho. summa contra gentiles li. 3. ca. xiiij

hic dicens. **P**eccatū mortaliter quando totaliter intencō mentis abruptitur ab ordīe ad deum. qui est vltim⁹ finis bonorum. **I**n eo enim qui peccat mortaliter omnino auertitur intencō voluntatis a fine vltimo. **I**n illo autem qui peccat venialiter manet intencō conuersa ad finem sed aliquantulum impeditur ex hoc qd plus debito inheret hīs que sunt ad finem hec tho et ibi ex itencione conatur tradere differenciā peccati mortalis a veniali. **D**ifferunt igitur mortalia peccata a venialibus similitudine multorum actuum aliorum defectuosorum. videlicet sicut cōmestio cibi mortiferi a non mortifero. sicut vulnus letale et incurabile per naturam a curabili per naturam sicut infirmitas certitudinaliter mortem inducēs ab infirmitate vitam nō priuāte. sed sanitatem p parte adimēte. sicut offensa p qua quis ab aliqua ciuitate perpetuo exilio et carceri dāpnatur a morte plectit⁹ ab offensa q̄ temporalem penam mētur sicut act⁹ q̄ oē lumē ocul⁹ subtrahit⁹ ab actu q̄ oculi p mediū subtile lumen iūctur. sicut infectio radicis arboris alicuius a leuōe ramusculi alic⁹ i eadē arbore et sicut cursor i via vadēs i cōtrariū tmino ad quē ad eum q̄ versus terminū ad quē vadit claud⁹ stās vlt paulisp a via deuīās

3^a p⁸
ca^m 24^m

Capitulum xxiij q^d per peccatum mortale caritas perditur et q^d scire non possumus semper ubi sit peccatum mortale ymmo quam periculosum sit illud diffinite ostendit

Et premissis et p^{er} eorum lationi manifestacione ponantur conclusiones
Prima conclusio habet^r caritatis est vita anime patet per **A**ugustinu

iiij. de trinitate. c. ix. dicentem mors sp^{iritu}s est a deo deseri. mors autem corporis a sp^{iritu} de

seri **N**ec intelligas deum superare ab anima absolute est enim aliqualis presenciam dei sp^{iritu}alis anime ipsi. secundum aliquem effectum dei sp^{iritu}alem p^{er} que deus animam vivificat talis autem effectus est caritas quia nullus effectus sine caritate valet ut dicitur. i. corinth^{is}

xiij **D**epatur autem deus cum effectum tale sui subtrahit **S**ecunda conclusio n^{on} actus de genere moris iⁿ habente usu r^{ati}onis est simpliciter iⁿ differens neq^{ue} quo ad bonitatem moris. nec quo ad meritum vel demeritum saltem boni temporalis satis patet per sanct. tho. prima. ii. q. x.

Ideo qui minima negligit paulatim decedit et in maiora plabitur **N**am veniale peccatum et si non perimit de per se vitam gracie que est vita prima infirmat tamen opea^{ctione}

eius q̄ est vita anime sc̄da et ab morte si m̄-
tiplicetur disponit retardat q; a profectu m̄ci-
ti et ab acceleracōe visionis dei ¶ In via enī
dei non progredi regredi est. ¶ Tercia conclu-
sio. Deus vitam ab anima non subtrahit. nisi
anima prius vitam deserat p̄batur per aug⁹
in de vera et falsa penitencia. dicētem āte finē
Deus cui incipit semel benefacere nisi deliquē-
rem⁹ eum eius q; beneficium qd̄ omnino nost⁹
est. cum prior sit inspirando. cogitur ex necessi-
tate iuste minime meminē posse prius relinq̄-
re. Non enim sui est relinq̄re nisi relinquētem
se. Idem in de natura et gracia deus nō deserit
nisi deseratur. vt pie iuste q; viuatur Et. i. de
ci. dei ca. xij. Aliquando anima deseritur vita su-
a. que illi deus est. non deserta est vt desereret
sed vt desereretur deseruit. ad malum enim pri-
or est voluntas eius. ad bonum. vero prior est
voluntas creatoris. ¶ Quarta conclu-
sio. licet in multis scire teneatur. quis vbi
committatur peccatum mortale. ¶ Mul-
lus tamen tenetur scire nec scire potest
specialiter in omnibus difficultatibus an i-
bi sit peccatum tale. ¶ Prima pars
patet ex prima parte capitulo. quarto et quā-
to alias enim ignorans ignorabitur. Secunda

3^a p^o
Ca^m 24^m

patet de multis materijs. vbi doct. cōtra
ria opinantur. ¶ Illud etiam sentire videtur
Augustini. p^{ri}. de ci. dei. ca. vi. d. ¶ Quis iste
fit modus et que sint ipsa peccata. que ita im
pediunt perueniētiē ad regnū dei. vt tamē s̄c
torum amicorum meritis impetrēt indulgenti
am difficilimum est inuenire. periculosissimū
est diffinire. ¶ Ego certe vsq; ad hoc tempus
cum inde satagerem ad eorum indaginem pue
nire non potui fortassis ⁊ p̄pterea latēt ne stu
dium proficiendi. ad omnia cauenda peccata
pigrescat quoniam si sciūtur que vel qualia sūt
delicta pro quib; etiam permanentib; nec p̄
fectu vite melioris absumptis intercessio fit ī
quirenda sanctorum et speranda eis secura se
obuolueret humana segnicia nec inuolui talib;
implicamentis nullius v̄tutis expeditiōe cura
ret. ¶ Quinta conclusio valde piculosum ē dif
finire aliquid esse peccatū mortale nisi hoc cō
stet multū euidenter. patet hoc per prefatam
Augustini auctoritatē vbi dicit difficilimum ē
inuenire. periculosissimum est diffinire. ¶ Vnde
sanct. tho. q^o 8^{li}. viij. q. p^{ri}. dicit. Omnis q̄stio
in qua de peccato mortali queritur nisi expres
se veritas habeatur. periculose determinatur. q̄a
error quo non creditur esse peccatum mortale

quod peccatum mortale est conscienciam non ex-
cusat a toto sed forte a tanto quod intellige ut
capitulo secundo dictum est et p. i. ca. iij. et. v.
Erroꝝ vero q̄ credit eē mōle q̄s mōle nō ē cō
scienciam ligat ad peccatum mortale **P**recipu-
e vero periculosum est ubi veritas est ambigu-
a. **U**nde **C**ancellarius de vita anime dicit doc-
trina salubris pro doctoribz **t**heologie est ut
non sint faciles asserere actiones aliquas aut
omissiones esse peccata mortalia presertim
sub verbo vniuersali et dum predicandum erit
ad populum. **L**itterato inquit et expto viro
accepi pernicōsum esse in omni arte vel doctri-
na assertionem audacem et extremam maxie
ubi observatio communis obmittatur obuiat
qz. **I**taq; debet quilibet numquam obliuiscī
quam incerta est sciencia nostra ita ut idē ho-
mo sepe breui momento temporis nunc in hāc
nunc in oppositam feratur sententiam. **F**it
preterea quandoque ut per tales assertiones
publicas nimis duras generales et strictas
Presertim non certissimas nequaquam
eruantur homines a luto peccatorum sed in il-
lud profundius quia desperacius immergūtur
Parij preterea casus sūt et q̄i infinite circūstā-
cie pro quarum diuersitate diuersificari de-

34^{pr}
Cam 38ⁱⁿ

bet iudicium ita ut vir possit aliqua i moribus
regula tradi que in particularibus casibus excep-
tionem non admittat. ¶ Denique generantur ex
hinc scrupuli inquietiui conscientiarum simpli-
cium ut in eis sit solidum nichil. ¶ Nam et si
beatus est vir qui semper est pauidus et qui ve-
tetur omnia opera sua obseruandum tamen est
summo opere illud teneanum ne quid nimis
et ut idem loquitur ne in serpo nobis qrat ne
quoque eis impropereetur illud eiusdem. ¶ Quid
si celum ruat. ¶ Denique quoque quid pdest ym-
mo quid non obest coartare plus iusto manda-
tum dei quod est latum nimis quid insuper ex-
pedit amari? graui? qz reddere illud iugum e-
quod suaue est et onus eius leue. ¶ Nam et si
contemptus ex hac lapacoe apud quosda imp-
bos maior oriatu habentes velamen malicie li-
bertatem. ¶ Ast apud alios bene institutos sci-
entum resonabunt actiones prestabitur etiam
sedulius obsequium domino et patri tante ma-
suetudinis cuius mandata graua uon sunt et
qui vult nos non temptari et non grauati sup-
illud quod possumus. ¶ Sequitur ex premissis
q stulte querunt qui petunt distinctionem at
differentiam peccati mortalis a veniali per re-
gulam generalem facientem particulariter et

infallibiliter scire de quolibet actu si est mortal
aut venialis. patet ex premissis. Et illud sic os
tendit Cancellarius vbi supra. Tales inquit
petunt. ac si quererent a medico doceri se vno
verbo regulas generales de omnibus morbis
et venenis. et cibis et vulneribus. quādo et quā
do nō mortem inferrent. Et certe ad singulares
circumstācias et ad particularia legis precep
ta diligēs nostra consideratio descendat oport
et. q̄bo perpenſis loquendum est vt sapiens
iudicabit. Idem cibo exempli gracia nōne que
so pōt vni mortem certam alteri leuem egritu
dinem inducere vide q̄ venenum fortissimum
mortis inductiuum ipsi cōpositores tyryace ad
mortis euasione[m] conficiunt. Porro diuer
sis hominib[us] ymmo eidem homini varijs tem
porib[us] quis nesciat eundem cibum nunc saluti
ferum fieri nunc mortem celeriter operari.
Capitulum xxv. dat sex regulas vniuersales
ad cognoscendū pccā mortalia.

Sed queres quid igitur pderit doc
rina vniuersalis super talib[us] agnos
cendis. Respondetur q̄ plurimum
pdest per omnem modum. Nā egu
le gñales fūdamētalit[er] tradite dñ ad p[er]iculū
a ventū ē. oñdūt q̄ de singularib[us] iudicandū

3^a p^o
Ca^m 24^m

fit. ¶ Singulares quippe ad regulas illas vniuersales resoluere conuenit quo facto veritas illucessit. ¶ Carens autem noticia huiusmodi regularum vniuersalium quando precor poterit hijs resolutionibus vti quomodo mensurabit ad regulam qui regulas non habet proderit tamen non negamus circa species peccatorum regulas apponere speciales sed hoc alterius considerationis est nunc tamen super regulas vniuersales quasdam tactas precedenti ca. 7. p. ij. ac. p. xi. ponentur adhuc alie. p. v. a cancell. 7. ab alijs theologis notabilibus tradite. ¶ Est igitur secundum cancella. ¶ Prima regula quod nullum est peccatum mortale actuale absque consensu libero rationis vere vel interpretatiue. ¶ Interpretatiuum autem consensum dicimus esse dum habuit rationis tempus deliberandi et refugendi ea circa que vitanda praeuigilasse tenebatur qualiter dicitur lex forens. ¶ Quod qui tacet consentire videtur dum scilicet repugnare deberet. ¶ Consensus tamen solum in actum venialiter malum est tantummodo venialis loquendo de veniali ex genere suo. ut est verbum ociosum. ¶ Secunda regula. Non quilibet tenetur scire de quolibet peccato mortali an sit tale licet expediat istud inquirere et scire iuxta vniuersumque viam

et statum et plus ecclesiasticos quam laycos
Et inter ecclesiasticos prelati ex officio tenen-
tur qd sint parati omni poscenti reddere ratio-
nem de ea que in eis est fide et spe. **T**ercia re-
gula est qd comparatio peccatorum ad invicem
secundum gravitatem maiorem et minorem ge-
neraliter sumi nequit nisi compentur in gene-
re suo et ceteris paribus. Quoniam secundum
alias circumstantias particulares se habent plu-
rimum vt excedencia et excessa. **Q**uarta re-
gula quantificatio peccatorum a posteriore su-
mitur a pena licet non sufficienter vsqz quaque
Et a priore penes genus obiecti et intencione
finis et libidinem seu conatum voluntatis ma-
iorem vel minorem et causam motiuam tempus
et locum et penes dampna inde sequencia qd pec-
cans preuidebat aut preuidere tenebat. **Q**uinta
regula bonitas moralis sumitur ex obiecto. **P**er
totalis bonitas moralis specialiter dependet ex
circumstantiis finis et aliorum similium adunatis
Valida vero ex vniuersali aliarum circumstantiarum carere
a potius resultat. **C**eterum bonitate gratuitam et meri-
toriam gratia gratum faciens operatur. **S**exta re-
gula. Omnis actus cuius finis intencus est pec-
catum mortale mortale est siue intenda actum vel
habitu qd scitur si operans interrogatur. cur

hoc facis et advertens tandem respondebit ab
hunc finem feci. **S**eptima regula actus qui
aliunde non est et mortalis et fit propter finem ve
niale. videtur esse solum venialis nisi forte
prestitatur finis ille ut ultimis et quietas et
non solum ut incidens et minus principalis ac
tu vel habitu. **O**ctava regula nullum etiam de
siderium rei illicitae factum timore sub coactione
actualiter vel habitualiter abhibita est de per
se mortale delictum. **D**e per accidens tamen
propter appetitus sensualis commotionem nimiam
qua scienter dimittitur inualescere ex talis de
siderii continuatione libera potest ipsum inter mor
talia deputari. **S**ona regula. Si quis moue
tur occasionaliter solum ex peccato mortali ad
aliquem actum faciendum non oportet illum ac
tum esse peccatum mortale. **N**ecus si causa
principalis huius actus esset mortale peccatum
• **D**ecima regula. **E**xponere se periculo
peccati mortalis est mortale peccatum vel
sic agere incertum et dimittere certum in ma
teria morali est peccatum mortale si tale sit in
incertum quod sit mortale non solum per coniec
turas leues aut ex suspicionem trepida et scrupu
losa pueniente ex nimio timore cadendi in vi
a dei sed intelligitur dum tale est vehementer

et p̄babiliter incertum: equē h̄uit oppositum
vel magis tunc enim illud quod agitur non ca-
rebit mortali culpa. aliter non oportet. vt tac-
tum fuit supra ca. xi. et xij. **Undecima regula**
est. **¶** Omnis agens contra conscienciam edifi-
cat ad gehennam. vel mortaliter si consciencia
sit fixa. q̄ id q̄ agitur est mortale. vel veniale
solum q̄ntum est ex parte vnius circumstanci-
e. que est facere contra conscienciam. si consci-
encia iudicet illud solum esse veniale. **¶** Duo
decima regula. Nullus est actus adeo mortat
quin ipse vel sibi similis sit non mortalis si dis-
plicet. vel si non placet consensu p̄fecto et deli-
berato. similiter nullum peccatum est adeo vi-
ale quin ipsum vel sibi simile fiat mortale dū
plac̄ hoc ē dū d̄s̄ addit si tñ illd̄ viāle eāt
actus mortalis ex genere suo. et ex eo q̄d non
habebat ex consensu libero et p̄fecto venialis reb-
debatur. **Tredecima regula.** Multa ex genere
mortalia sunt. quorum similia possunt effici bo-
na dum trahuntur extra racōnem suā. quēat
modum dolē deliberate de bono alterius ē mōr-
le delictum. **¶** Si v̄rō hoc fiat p̄ zelo iustici-
e boni communis cui cōtrariū est tale bonum
iste dolor v̄tus erit. **Plerumq̄** etiā multa ex
genere bō essent que ex aliq̄ circūstācia puerfa

3^a p^o
Ca^m 24^m

sunt mala et speciem mortalem imitantia. **De**
cima quarta regula nichil est adeo consiliū in
lege euangelica. quin in casu possit obligatoriū
esse et ita quilibet vtes ratione tenetur scilicet
dum preparacionem animi ad quodlibet consiliū
ut puta martirium vel dimissionem omnium
suorum et similium. si et ibi necessitas immine
t; hoc agendi obligat insuper quodlibet consi
lium ut non contempnatur tamquam nō sit sa
lubrior seruatio eius q̄ oppositi. **¶** Et tamen
nullus ita consilij seruandis astringitur. quin
ab eo aut possit aut debeat in casu eorum obser
uacō verbalis quādoq; pretermitti. ut de non
habendo duas tunicas. et de prebendo pallio tu
nicam auferenti et similibus. **Decima quinta regula**
quia ars nō deliberat sicut ex virtute agit aliq̄s
quādoq; quasi subito sit ex peruersa assuefacti
one viciosus quasi repente precipiatur. **¶** Et i
ta male habituatus in vicijs ut in iurando concu
piscendo. obiendo in iudicando. et similibus. fere
demeretur continue sicut virtuoso continuo nē
ces accrescit ut verum sit qui in sordibus est sor
descat adhuc et iustus iusticiā faciat ad huc. **De**
cima sexta regula est de permissiōibus pecca
torum et relaxacōne penarum. videlicet q̄ pe
ne sunt restringēde sic q̄ absq; utilitate reipub

lice vel eius diu infliguntur nec instia nec ist
tute exequi deberent. et peccant oppositum fa
cientes. vel eas cum instituerint non tollentes
In omni autem republica tollerari possunt at
debent vicia q̄ absq; detiori periculo neq; corri
gi neq; extirpari valerent quādo autem illud
est et qū nō difficile est et sepe impossibile ge
neraliter diffinire. nisi p̄ vt circumstancijs p
ticularibz inspectis prelati superiores et sapi
entes determinabunt. **E**xemplum est de mere
tricijs vsuris et similijs. q̄ qñq; p̄mittuntur
et ita de concubinarijs p̄ loco et tempore statz
forte esse faciendum.

Capitulū xxvi. docz qñ aliqd sit peccm i egul
eligiosoz et i alijs statutis hūais et qd sit p̄cept?

Unt etiā alie egule de q̄busdā peccis
q̄ cōtingē possūt ēa varios actz. rīz
de scandalo ignorantia et p̄ceptu de
q̄bz sit hec. **P**rima regula. **N**ull?

agens bene fm omnes circūstācias dici debet
bare scandalū alteri q̄ntūcūq; scandalizet a
lius. **S**candalū enim est dictum vel factum mi
nus rectum prebens alteri casum ruine. nā in
via omnino recta si quis occiderit non ex scan
dalo vie sed ex proprio defectu prouenit sol?
autem ille scandalizat actiue. qui aduertens

3^a p⁸
ca^m 26^m

vel aduertere debens alios p^roniores esse ab
peccandum ex modo suo agendi qui sibi nō est
in p^rcepto. nichilominus ipse operari non de
fistit. ¶ Secus in casib⁹ hic exclusis. vbi ma
litia p^rpa est scandalum gratis acceptum ¶ V
bi p^reterea non est aduertencia nec esse debet
de scandalo alterius et vbi quis ad illud operā
dum teneretur. ¶ P^ricitur vero ille ex malicia
peccare sua et scādalum acapere. non ex actu
alterius qui informatus sufficiēter de bonitate
huiusmodi actus nichilominus i ruina vult
cadere vt si ex voto eligiois emissio p^retres p^r
sufficientem de religionis perfectioe informa
cionem se scandalizari conquerantur. ¶ Scāda
lum est huiusmodi non pusillozum sed pharise
orum. acceptum scilicet et nō datum. ¶ Vnde q^u
libet ab omni actu cui non est constrictus alium
de tenetur desistere quādo timz vel timere debz
secundum vehementem cōiecturam scandalum
pusillozum. quousq; de isto compescendo diligē
tiam compleuerit nisi forte pro communi vtili
tate vinctio spiritus sancti doceat illud tūc agē
dum. vt cristus fecit in publicatione veritatis
sacramenti. ¶ Secūda regula de ē ignorantia
s. sicut culpabilis ¶ Ignorācia iuris diuini nō
cadit in facientem illud. quod in se est. quia scz

talem hominem de necessariis ab salutem que
vires suos excedunt docere immediate parat⁹
est deus. **I**ta etiam ignorantia invincibil^r excu-
sat. in eis presertim que sunt facti. non autem
crassa vel supina q^{ue} puenit ex negligencia sciē-
di. et faciendi quod in se est. **D**icitur autem in-
vincibilis. non quia vinci possit. a q^{uo} necesse
sit ex ea tūc operari. sed q^{uia} operas sufficientē
secūdu casus eventū diligenciam apposuit sciē-
di illud q^{uo} nescit de ignorantia vero iuris hu-
mani sufficienter promulgati tenēdum est. q^{uo}
non liberat subditos a pena in foro exteriori
licet frequenter quo ad deum excuset a culpa
quosdam ignorantes. **I**nsuper sciendum q^{uo}
dās operā rei illicitē ad se non spectāt. nō ex-
cusat p ignorantia de pccō sequenti. pserit q^{uo} ad
penas ī foro extiori de rigore solvendas. s^{ed} apud
dm nō īputat ad novū vel ad magis pccm sic
interfectio hoīs p ebrū nō vītē roē nō h^{ab}et
pam maiorem q^{uam} fuerit tal^{is} ebrietas. **D**e ado-
rante vero adoratione deo debita absolute ydo-
lū. vel dyabolū transfigurantem se in āgelū lu-
cis seu cristum. dicēdū q^{uo} talis a mōli crimīe
nequaq^{ue} excusat. nec hec ignorantia īvincibilis
locum habet. sed pbandi sunt spūs si ex deo sūt
Deus si sub conditione implicita vel expli

citā hec adoratio fieret ubi probabilis consec-
tura de sic agendo contingeret quemadmodū
hostiam nō consecratam immo lapidem hosti
e similem casus aliquis licite faceret adorare
¶ Tercia regula est de contemptu hec videli-
cet contempnens auctoritatem superioris non
ex passione vel fragilitate vel ignorācia. s; ex
contemptu qui est principalis causa aut finis
transgressionis sue reus peccati mortalis exis-
tit ut dum quis dicit superiori in eo q; superi-
or ego in despectum vestri hoc agam quod in-
hibetis alias non acturus. **¶** Pro cuius verbi
intellectu notat Antis in summa q; cōtemptus
tribus modis fieri potest. **¶** Uno modo est ap-
pareri rem minus iusto. **¶** Alio modo est rē neg-
ligere. et de eo non curare ut cum peccans habz
circumstācias retrahentes. sed eas non curat
advertere. **¶** Claudis quoq; oculos quodāmo-
do et vertit tergum ad eas. **¶** Tercio modo est i-
rasci rei tamquam vili. et eam aspernari. pri-
mum est malum. secundum est peius. tertium
pessimū. **¶** Dicamus igit q; in oī peccato eti-
am veniali committitur cōtemptus dei. primo
modo vere vel interpretatiue secundus contemp-
tus interuenire potest tam in mortali q; in solo
veniali. **¶** Tercius contemptus contra deum

precipientem et contra prelatu suu inq̃tū p̃la
tus est non videtur vnq̃ fieri cum deliberatioē
oplexa absq; pccō mōli et hoc vocat̃ p̃pe con
tēptus. Diligenter tamen abuertendum q̃ re
fert plurimū dicere aliquid fieri ex cōtēptu. et
aliquid esse cum contemptu. sicut refert aliq̃d
fieri ignoranter. et aliquid ex ignorancia
Dicitur q̃ppe aliq̃d fieri ex cōtēptu qm̃ cōtēpt⁹
ē p̃ncipal̃ cā tal̃ actionis. sic q̃ illo non exiſtē
te non fieret actio. **I**ta q̃s operatur ex ignorā
cia quādo ista non existente nullo modo fieret
id quod fit p̃uenit autem actus nōnūq̃ cū con
temptu vere vel interpretatiue non tamen ex cō
tēptu q̃a cōtēptus nō ē in cā. sed vel infirmitas
ā debilitas ā ignorācia ā affectio aliq̃ vicōsa et
libidinosa dñat̃. sicut pccāt aliq̃s qm̃ ignorāt i
ta tñ q̃ nō mī⁹ oparet̃ q̃d opat̃. si ill⁹ agnos
cēt. iō palā ē ignorātiā tūc nō ē cā agētē s; ē
cūstātē. **E**x hīs oīb; p; q̃d nō videt̃ regula ge
neāl̃ posse sui de cōstictioē iū mōle p̃s hoc q̃
ē cē l̃ nō ēē ex cōtēptu qm̃ si capiat̃ cōtēpt⁹ p̃
mo mō nō ē necē oēz actū scm̃ ex cōtēptu esse
mortalem. dum scilicet deus aut prelatus
appreciatue minus iusto solum venialiter
et ex contemptu tali mentitur aliquis aut
ociose locatur aut lente resistit primis motib;

3^a p^o
ca^m 2^a 1^a

Conimiliter ex. hⁱ contemptu pōt eūēntre. q^o
his non ita leuiter nec frequenter sed actus si
prouenit deliberate ex deliberatione completa
ex tercio contemptu semper est mortalis. **P**ro
enim fit quando peccans attēdit ad precipien
tem et ad preceptum eius licitum siue fit deus
ā prelatus et ppter vilipensionē ā aspernati
onē precipientis sui q^o precepta assurgit effre
nate ad talem actum faciendum vel obmitten
dum. alioquin non facturus vel non obmissur⁹
hoc p^orie est agere ex contemptu. tanq^o si dī
cat aliquis ego in despectum vestri. et quia sic
precipitis. agam oppositum. non tamen omne
peccatum mortale. tali vestitur circumstanciā
Egidius vero quodli. vi. q. xxi. vbi querit.
An religiosus frangens silentium cum agat a
tra constitucōnes peccat mortaliter distiguit
b. **E**x contemptu peccat quis duplicat. Pri
mo si hoc ipso. q^o hoc religioso p^opi potest ip
se vult contrarium facere vbi maxime appar⁹
contemptus. sicut diceretur aliquis in contēp
tum et despectum facere contra aliquem quan
do videretur facere ea que sibi sunt contraria
Secūdo dicit facē i contemptu religiois q^o nō t^o se
ad finē religiois et religionē non reuē⁹ nisi q^on
tū timet. vel ppter aliam causam. cuius ratioē

nichil curat obseruare de statutis religionis si
aut dicimus qd aliquis cognoscens uxorem su
am peccat mortaliter. si cognoscat eam non qd
uxor est sed quia femina. **I**lle autem cognoscat
uxorem suam ut uxor est. quando nullo modo alij
se uellet coniungere. **I**lle autem ut feminam qd
coniungit se ei non habens differentiam cui se
coniungat. an uxori. an alteri. **H**ic et multi i
religione uiuunt. quia non possunt. uel qd uide
dantur aliter uiuere et si possent sine uide
a. libenter colla ab onere religionis excluderet
tales ut plurimum. manente tali voluntate fue
rentiam ad religionem non habent. **U**nde tales
puaricantur religionis statuta ex contemptu. qd
religionem contempnentes nichil curant de re
ligione obseruare nisi. quatenus possent i reli
gione tollerari. **S**i ergo sic frangitur silenci
u. qd frangens in nullo frenum eligiois habens
libenter in alijs contraheret. sicut coniugatus i
nullo frenum coniugij habens libenter alijs co
iugijs comisceretur. potest esse peccatum mortale. **B**et
si qd ex societate l. alij si eligiois contemptu. fra
gat silentium uel sit puaricator eorum qd sibi se non
sunt mla. si sunt i religioe uetata solu. propter obliga
tionem ad penam. non ad culpam non dicimus qd
mortaliter peccet hec. **E**gidi? **D**atis acerbare

3^a p^o 12^a
Ca^m 26ta

videatur. **C**ancellaria ubi superius ubi sic dicitur. Si religiosus contempserit regulam suam et sui superioris auctoritatem etiam in hijs que appellamus monitiones seu monitoria et pro quibus sola disciplina ordinis statuta aut superioris est arbitrio derelicta ille peccant graviter. quia et mortum contempnit et remedium ait beatus in depre. dicens. **I**taque si passim et absque preterito qualislibet ignorantie vel fragilitatis vel impossibile vel sed sola libidine transgrediendi que monita sunt religionis effrenus est ad omnia. velut unus ex secularibus. palam est quod contempnit presertim si super hijs ipse addiderit pertinaciam que transgredit disciplinam. sic accipiendum est illud beati beatus et aliorum communi inter dicentium talia esse criminalia si contempnantur vel si fiant ex contemptu. **C**aret autem hoc contemptu qui ex fragilitate humana. vel quadam levi curialitate frangunt silentium. aut alia agunt opposita hijs que monita sunt. vel secundum beatus. factiva precipue que a parati sunt ad disciplinam ordinis. **S**ic si dum illa iuste requiruntur ab eis conformiter ad regularem institutionem et consuetudinem bonam in talibus observatam.

Capitulū xxvii docet quando preceptum bini

num sit obligans ab mortale peccatum et quā
nō ē q̄ latū sit mediū v̄tutis s̄m v̄tutē epykeye

Had maiore atē declarāde q̄ sit p̄cep̄ ad mor
tale obligācia ē q̄ solū ad v̄ialia p̄ fiali
clusio ē h̄ tractat⁹. notādū ē s̄m p̄dcm̄. **C**āc
q̄ q̄a si mandatum est latū nimis secūdu p̄sal
Ideo in p̄ceptis q̄bo libet attenditur quadru
plex latitudo. videlicet magna p̄ua minor mini
ma. magna inq̄ et p̄ua secundum quas morta
liter et v̄ialiter peccare possumus. mi
nor vero vbi aliquid est consiliū solum. s̄ mi
nima vbi iā ē p̄sūata iusticia q̄ solū h̄et i p̄ria
de q̄ ag⁹ d̄ q̄ p̄ceptū de dilcōe si ex toto corde
solū i p̄ria p̄f̄cē et p̄p̄e adīpleat maḡ igit̄ latitudo
ē ifra q̄ p̄sistit iusticia q̄lē a nob̄ t̄q̄rit d̄s s̄b
p̄eā iurēdi obīū suū cū t̄atu mortis et̄ne. **E**x
tra hāc latitudīez nō stat r̄tudo q̄ q̄ t̄n̄it et e
gredit̄ agēdo p̄ obmītēdo ip̄e i tortuositatē
p̄cā mōel sp̄ elabiē. **H**ec latitudo maḡ ē mediū
v̄tutis q̄lē posuit aris. ēē v̄isibile t̄q̄ signū ad
sagittā. **C**ōfōzīt ab hoc loq̄t̄. **D**raa⁹ ē mo⁹ i r̄
bo s̄i c̄ti deīz h̄es. q̄s v̄ltra atra; neq̄t p̄sistē t̄c
tū. alia latitudo strictior et p̄ua ē ifra c⁹ l̄m̄tes
p̄sistit iusticia seu r̄tudo q̄lē a nob̄is t̄q̄rit de
us mediate vel imediate si volū⁹ vitāē non t̄m
odūm suū cum reatu pene eterne s̄m legem

3930
Ca^m 21^m
sed etiam offensam eius quamlibet aut non ce-
tardari a vita eterna aut corporaliter non pu-
niri. **E**robitatio ab hac latitudine constituit
aliquando tantummodo peccatum veniale. dū
videlicet deuiatio non ē tāta q̄ exeat p̄mam lati-
tudine. nec ita parua q̄ maneat infra secundā

Certum enim est q̄ in pueris et infirmis et
alijs non habentibus plenitudinem vsus rationis
sepe venialia sunt. que apud viros grandiores
merito criminali dicuntur. sicut etiam quedā
ex genere mortalia sunt venialia in alijs homi-
nibus ex defectu plene deliberationis et consen-
sus. ut sunt cogitationes illecebre non moro-
se. **E**xemplum de latitudine prefata duplici ē
preceptis. **P**rimū enim illud preceptum honora
deum et parentes. **P**ōt aliquis non hono-
re parentes multipliciter. **U**no modo quia p̄
tempore et loco quibus honorandi sunt ipse dū
cogitat de eis spernit eos consensu pleno et de-
liberato. aut scienter cum deliberatione perfecta
ista tunc obmittit. que ad honorem debitum p̄-
tinent erit enim hec latitudo precepti sic expli-
cabilis. **H**onora deum et parentes loco et tēpo-
re quibus cogitabis de eis sic q̄ consensu p̄fec-
to et deliberato eos nec malignanter in hono-
res nec honore suo voluntarie scienter atq; no-

tabilitate p̄uies. **Q**uisq̄s exierit hoc meblū v̄
tutis eam q; latitudine ille p̄fco tenebitur re?
deuicōnis tortuose et criminalis. **A**t vero qui
a cōtingit aliter ihonorare deū ⁊ parentes. **E**
rit rursus alia latitudo p̄cepti sūpta p̄ epykey
am ex alijs circumstācijs potest itaq; inhono
racō talis contingere. que non erit notabil' ma
licie in genere suo vt leuis gestus aut risus at
verbum aliquod min⁹ sobrium ī presencia sac
torum dei aut parentum suorum eciam cum de
liberacōne. et dum actual' ad ista habetur consi
deracō. potest nichilominus talis inhonoratio
reperiri q̄ licet ex se sit notabilis. caret tñ con
sensu pleno moroso et deliberato ob etatem in
firmi tatem ignorantiam surrepcionem non fa
cientes primam mihonoracionem. **D**um tamē
absq; scandalo fiat aliorum. quis auderet culpe
mortalis arguere. **S**ecundam similiter nullus
opinoz mortalem accusabit. **I**ta in omni fere
precepto reperire est. **E**x hinc eciam elicitur e
uidens necessitas v̄tutis illius quam **A**ristote
les epykeyam appellat. **C**uius est confide
rare nedum preceptum de se sed circumstanci
as omnes particulariter ipsum vestiētes. **D**e
quo dictum est capitulo xix. supra. **E**x hijs
p̄sequenter habent moī concordandi rigorem

3^a pp
Cam 29
iusticie atq; seueritatem discipline cum leuitate misericordie et fauorabilis indulgentie. ymmo necesse est vt in omni actu nostro vt altitutum cantemus deo iudicium et misericordiam. **¶** Alioquin iusticia in iniquitatem et seueritas in credulitatem conuertetur quemadmodum si quis paulum filium suum dampnare vellet ab carcere quia puerili ira motus matrem percussit. **¶** Ita de ebrio satuo aut inaduertente quis non cognoscat hanc penam esse in iustis finem quam in alium grandeuum sobrium et deliberatum liceret inferre. quare concludit qd preceptum si sub primo latitudine explicata cogitatur aliter obligat quam sub secunda. **¶** Prima latitudo proprie vocatur preceptum. **¶** Secunda vero mandatum statutum ordinatio vel magis apte vocatur monicio quod sonat vt ratio sit paucis vt nec venialibus deturpetur. **¶** Si etiam patet qd est quedam lex inter preceptum et concilium que lex plus ligat quam consilium et minus qd preceptum tamq; si diceremus in omni polia illa legem dumtaxat esse preceptum cuius transgressio secundum omnes circumstantias pelsata extremis mortis supplicio plectenda censetur. **¶** Illi vero legi moniciois nomen appropriate dicitur cuius transgressio circumstantie omnibus potest

zatis veniam habet at temporalem solam puni-
tionem demeretur.

Capitulum xxviii. filē docet de votis iuramen-
tis et preceptis comunibus.

Sequitur ex prehabitis hec .i. regula
generales sicut in preceptis. ita i vo-
tis saltē comunibus et i iuramentis ac
inobediā duplex illa latitudo pda
intelligēda est. **H**ic q. nō oīs voti oīs ā iuramē-
ti vel alia trāsgressio est peccm mortale. **I**uramē-
ta enī et vota talia ita nūq. pferuntur absolute
quin interpretacōnes. condicōes. glōs ā civiles
intelligēcias suscipiāt vt sapiēs epikes iudica-
bit hoc enim iam supra pbatum est. c. p. p. ad
idē sūt iura plura. **A**d idē ē rō ex sac scriptura
supra. **C**ū enim finis oīs legis sit caritas fm
ap. i. thi. i. **C**ū preterea religioēs et auctorita-
tes platorū date sūt ad edificacōem corpis xpi
misticī. non ad subuersionem et illaqueacōem
fidelīū se q. eis submittentiū. q. s. auderz dicere
aut cogitare q. sancti viri sancto spū pleni su-
pra iugum cristi suaue et facilitatem legis sue
adicerē voluerint on. grāde tot et taliū ostitu-
tōnum sub obligacione. pari ad precepta pure
dina hoc est s. reatu pena bāpnacōnis eterne.
p. m. est autem in votis cōibus notanter. quia

3^a p^o
ca^m 28⁷

secus est de particularibus votis quia vota in a
munitatibus interpretanda sunt magis ad intē
cionem communem que illic habetur aut habe
ri debet q̄ ad particularem intēcionem vouētis
Prouens autem particulariter in re appria
sicut est actor iuramenti ita est suus interpre
tator ex intencōne appa. q̄nvis intencō si sit pa
lam erronea aut stulta peccet certe nec ad vo
ti ligat implecōnem ymmo q̄ superiori aucto
ritati semper reseruetur habet vsus vniuersalē
ecclesie **S**ecunda regula geneālis. sicut nō
omnis profitens euangelicam regulā vel legē
et ad obseruacōnem sui se obligans quod fit in
baptismo peccat mortaliter in omni trāsgres
sione cuiuscumq; i eadem ege contenti. sic nec
omnis profitens alicuius religionis regulā vel
iuratus statuta alicuius communis peccat
mortaliter in omni transgressione cuiuscumq;
contenti in regula vel statutis. **F**acō est qui
a sicut in veteri lege. sic et in noua sunt multe
traditōnes que quādoq; precepta. quādoq; mā
data. quādoq; iustificacōnes. quādoq; leges di
uine nominantur. **Q**uarum tamen aliquę
sunt precepta stricto nomine. **A**lie monicio
nes ymmo alie consilia solam et alie iusticie
summata. eodem modo est in regulis et statutis

religionum. **E**st igitur secunda regula solatori
a hec. q. institutiones humane non dnt tales i
terpretaciones aspernari. q.les iuramenta et vo
ta secundu concordē doctorū sententiā recipiūt etiā
dū pferūtur absolute. **A**lioquin enim in laqū
et magnū salutis dispendiū reterentur. **S**ed
argueres sic. **O**mnis violans iuramentum at
votum peccat mortaliter. quia pūritū ē mortu
ferum. s. iohs vel mōchus iurat omnia seruare
q. sūt i regula nō enim fecit excepconem. ergo
in oī trāsgressionē huiusmōi voti et iuramēti
obediencie peccat mortaliter. **R**espondetur cō
cedēdo maiorem. s. negādo minorem viz q. iurām
tū et votū cadat isto modo super omnia q. i regu
la continentur. **S**ed quererēs super que cadūt
et sup q. non. **A**ccepe de hoc regulā generalē
hanc q. super sola precepta apē dicta. hoc est
secundu primā latitudinē considerata cadit hoc
mō votū et iurāmētū phtētis regulam. et qdqd
regule verba sonant tū intēptacō tal hūda ē tū
per rectā racōnem. tū per superioris discretio
nem tū deniq. per legem que maior est. legē i
q. dīnā et legē caritatis. **S**ed dicēs mlti simpli
ces ymmo et līti fortassis putāt se vuisse p
iurasse regulam a statuta seruare et oīa que il
lic scripta sunt sine omni cōdicōe at excepcoe

Respondetur si humiles sunt sicut esse debet
non ita adherent sensui suo quin ita explicite
vel implicite acti vel habitu parati sint stare i
talibus ad interpretacionem et iudicium prudenti
orum. **I**ta dicimus de omnibus statutis colle
giorum vniuersitatum et capitulorum cum dici
tur alicui. **T**u iuras seruare inuiolabiliter
omnia statuta iura priuilegia libertates. cosue
tudines laudabiles nec ipsis quomodolibet con
traire clam vel occulte directe vel indirecte et
obedies tali vel tali superiori tuo in omnibus lici
tis et honestis. **D**e hinc particularia legu
tur talia iuramenta interpretanda sunt ciuilib
aut in illis modo supradicto statuenda est lati
tudo magna seu interpretacio epykepe. **E**st
autem interpretacio hec vel similis q*uod* iurans f
uabit ea sicut a legislatoribus ordinata sunt a
ordinari debuerunt. vtpote precepta p*ro*p*ter* dea
vt precepta monitiones concilia sicut concilia
q*uod* insuper obediat in omnibus licitis et honestis
superiori suo. **V**erbi gracia sit ille rector obe
diat inq*uam* i*n* eis que ad officium rectoris spectat
et que pro vtilitate manifesta policie cui pre
est sibi precepit secundum institutiones et con
suetudines laudabiles eiusdem policie. **E**t n*on*
si valeat legitima excusacione vel exceptio

seueri vt quia plus alijs gratis oneratur. Vt
q̃a ab alijs vrgētoribz impeditur q̃ si nō pos-
sit ita iurans docere sufficienter de impedimē-
to legitimo ille quidem puniet p̃ rētorē ciuiliē
pro inobediēcia. ceterum deus qui cor intuet e-
undem liberabit. Et sic de regul' gñalibz pecca-
torum p̃ consciencie directorio dixisse sufficiāt
nā de spālibz videāt sūme doctorū et contrac-
tus modernorū spālia tñ peccata in multis cog-
noscā possūt si regule prefate vniuersales vt
oz applicentur casibz pticularibz. ¶ Et de hoc
vide tractatū quē colligi de lep̃ aīe

¶ Capitulū xxix. docet quō i op̃mōibz de fide
doctoribz contraria tenētibz scrupulosus tute
se habere valeat

PEnultia nūc q̃rit. Vtz doctoribz in
materia fidei cōtrariātibz q̃s possit
sequi vnā op̃ionē sine periculo peccā-
mōr. sic mlti dicūt i casu fili de moā-
libz. fūdet q̃ b. Aug⁹ li. ij. de p̃desi sanctorū
dicat. Intē i q̃tū ⁊ i q̃bo ēbo erret ⁊ q̃ facile se-
q̃lq̃s corrigat vel q̃ta p̃ticia suū defēdē con-
f̃ errore iō mltiplici d̃stictioē i hīs vtedū ē ⁊
filibz. Vna de materia circa q̃ doctores variā
t̃ in op̃ionibz. Alia de ipōz doctorū obicōnibus.
Tercia de ipsoz auditoribz. Quarta de modo

3^a p⁶
Ca^m 29^m

adherendi opinionibus ipsius aut suorum aucto-
ribus. **Q**uinta de efficacia motuum in auc-
toritate doctorum ratione et argumentis. **Q**uo
ad primum notandum quod materie circa quas
variantur doctorum opiniones. vel pertinent
ad fidem. vel bonos mores. aut non sed pertinet
seu sit circa matetiam facultatum arcium puta grammaticam lo-
philosophie. medici. metaphisicam. **S**i primo
modo adhuc distinguendum est. quia ea que ad
fidem pertinent aut expresse et manifeste ha-
bentur in sacra scriptura. vel ex auctoritate ec-
clesie manifeste fidelibus tamquam credenda sunt
explicite. **A**ut sunt talia quorum nec testio-
nium manifestum sacre scripture habetur nec ex-
pressa ecclesie vniuersalis doctrina de eis aliquo
explicite docet. quod quod includantur in eis quorum
explicite fides necessaria est vniuersis fidelibus.
Si de primis fiat sermo adhuc est disting-
uendum. ut ponit sanctus thomas. quod de re ipsa videli-
cet quod ad fidem aliquid pertinet dupliciter v-
no modo directe et principaliter. sicut sunt credi-
bilia in articulo fidei explicite. secundo modo
directe et secundarie. sicut sunt ea que in diuina
scriptura sunt reuelata. sicut quod Abraham ha-
buit duos filios. **S**ecunda principalis deinde
de distinctio est habenda doctorum circa quos respi-

cienda est qualitas et quantitas discreta sc; qst
tas inq; utpote qui p vna parte sūt opiniois
an sint leis famosi in facultate sua expti et mo
rū honestate ac consāa graues. ne sibi qrat a
liquis ab sui appetitus siue erroris coloratio
nem pruriētes aurib; **De qbo** pphetauit seā
do thi. iij. ap. **Erit** qdē tempus tū sanam doc
trinam non sustinebūt sed seāidū sua desideri
a coaceruabunt sibi magistros pruriētes au
rib; glo. qui ea doceāt que volūt tales enim q
rere non est veritatis sinceritatem s; desiderare
mentis cecitatem et pām affectionem. q; obre
videndi sunt doctores hī potius q; sanctorum
doctrinis patrū inheēt. Ampli? fm illud ecē
viij. **Ne** despicias narracōnem presbiterorū
id est doctrinam sapientum doctorum. et in pro
uerbijs eorū conuersare id est secundum eorū
doctrinam viue **Ab** iphs enim discēs sapiēti
am scilicet de diuinis cuius modi sunt credibi
lia et doctrinam itellect? viz de morib; qbo o
pera vestienda sunt **Videnda** insuper est doc
torum qntitas discreta q; valet sint doctores
p opione vna et q; p alia qā pabile est ma
gis veritatē cōtinere dcū mltorū cetēis parib;
q; dcū vnius vel paucorū. **Ideo** ecē vi dicitur
In mltitudine psbiterorū prudēciā sta. q; sapiē

3^a p^a
Ca^m 29^m

illorum ex corde contingere. **T**ercia distinc-
tio est attendenda ex parte auditorum. siue o-
pimiones psequendum quia quidem sunt simpli-
ces qui non obligantur scire multa explicita
que tenentur alij quidem scire. quibus ex officio
vel aliunde incumbit rationis romere tercia sc-
dere sacre scripture. quatenus. inde simplices
pasci possit. **I**uxta illud Job. 3. boues arabunt
et azine pascebantur. iuxta illos. **U**nde etiam q-
busdam magis incumbit studio intendere et ex-
amen doctrine variarum opinionum audire. q-
incumbit alijs qui non ita dono maioris indus-
trie et illuminacionis intelligence vel alioris
gradus dignitate i dei ecclesia sunt sublimati.
Quarta distinctio est capienda circa modum
adherendi opinionibus quia aliquis adheret v-
ni aut pertinaciter aut non. sed animo paratus
est corrigi veritate sibi ostensa. **D**e pertina-
citer inherente dicit **A**ugustinus et ponitur
xxiiij. q. 3. **Q**ui in ecclesia cristi moribundum
aliquid prauum q; sapiunt. si correcti et san-
ctum q; aliquid sapiant. resistunt contuma-
ciant sua q; pestifera et mortifera de gta emendant no-
lunt sed defensare persistunt heretici sunt. **D**e no-
pertinaciter adherentibus dicit idem et ponitur
ibidem i capi. dixit ap^d **Q**ui sententia sua quis

falsam et pŭsam nulla pŕiāci animositāte defe-
dunt presertim qm̄ non audacia sue presūpcio-
nis peperūt • sed a seductis in errorem lapsis
parētibz acceperūt q̄rūt capta sollicitudine ve-
ritatē corrigi parati cū neminē inuenient ne-
quāq̄ sunt inter hereticos cōputandi. **Q**uinta
distinctio est accipiēda ex pte racōnū ⁊ moti-
uorū diuersarum opīnionū. sunt enim a q̄bus
dam q̄bz hoc cōpetit examinande rationes ⁊
v̄tus est argumentorum pensanda quia in re-
bz dubijs non de facili est prestandus assens⁹
quinymmo vt d. beatus Aug⁹. 13. de doct. cristī-
ana. **C**onsulere debet quis regulam fidei q̄ de
scripturarū planioribz locis et ecclesie auctorī-
tate pcepit. **I**deo Job xxix. **C**ausam q̄ nescie-
bam diligentissime inuestigabam. scriptura ī
super dicit. **Q**ui cito credit leuis ē corde ⁊ pū-
rū. **I**nnocens glō. stultus credit omni verbo
Beat⁹ q; **A**mbrosius li. de paradiso dicit. nō
debet se alteri facile credere nisi an⁹ v̄tutē pro-
bauerit. **H**is premissis distinctionibz ab
questum respondetur per quinq; conclusiones
• **P**rima in primis materijs ab fidem et bo-
nos mores non pertinentibus. sed ad facili-
tes artium vel naturā aliū potest quis sequi abs-
q; periculo peccati q̄ntum est ex parte obiecti

seu materie opinionem vnius reiectā opinioē
alterius. patet quia nullum sequitur periculū
ibi cum nec ad fidem nec ad mores pertineāt
sed quorum habitus vel carencias solum peccā
tores aut boni a deo iudicamur. ¶ Dicitur autē
notanter quantum est ex parte materie opio
num quia quantum est ex parte intenciois q̄s
ibi peccare posset vel ex inordinatione affect⁹
vt si ex inuidia odio amore precio vel ex inordi
nata voluntate potius sequeretur vnā opinio
nem quam aliam. ¶ Secunda conclusio. Circa
ea que sunt ad fidem pertinentia. primo modo
nullus racōis capax excusatur a labe peccati
inherendo alicui opinioni potius errori cōtra
ea videlicet que directe et principaliter ad fi
dem pertinent ppter opinionem contrariā cu
ius cumq; magistri. quia tenetur ad credendū
explicite quilibet fidelis talia. ¶ Cū ap⁹. dicat
heb. xi. sine fide impossibile est placere deo. A
lias vt. s. tho. dicit quodlib. 3. ¶ Ignorācia ex
cusasset eos qui secuti sunt errores Arrii nes
torij et similium. ¶ Nullus enim potest ab er
roris vicio excusari. qui assentit opinioni ali
cuius magistri vt ibi concludēdo dicit sanct⁹
tho. contra manifestum scripture testimonium
sine etiam contra id quod publice tenet & ec

eclesie auctoritatem ubi enim dicitur illud propri-
ti verbum euangelij. **S**i cecus cecum ducatum pres-
tat. ambo in foueam cadunt. **T**ercia conclusio
Quis potest opinari contrarium eorum quod pertinet
ad fidem indirecte et secundarie absque pericu-
lo peccati licet expresse contrarium habeatur
in textu veteris et noui testamento. sicut quod deus non fuerit fi-
lius ysaie. et filius patris quia talia non tenentur quolibet
explicite credere sed solum implicite vel in preparati-
one animi. in quantum paratus est et esse debet quolibet
credere quicquid in divina scriptura continetur sed
tunc solum homo tenet huiusmodi explicite cre-
dere quando ei hoc constiterit in doctrina fidei contineri et
iterum quod non constat nec iuxta quod sciens obligatur
potest aliquis sine pertinacia tamen contrariam opi-
nionem tenere. **Q**uarta conclusio aliquis potest
absque periculo peccati tenere opinionem alicuius magistri et
etiam contrariam veritati fidei in hijs quod ad fidem pertinet
secundo modo principali distinctionis scilicet quorum ve-
ritas nec scriptura testimonio nec ecclesie vniuer-
salis determinatione habetur expressa. **D**um tamen
facta determinatione absque presumptionis cuius-
cunque timore illicito intellectum suum humiliet
determinationi vniuersalis ecclesie. patet quia
nullus peccat. illo tempore non credendo id quod
non tenet credere per istum tempore. sed que expresse

non continentur i sacra scriptura nec p eccle-
siam sunt determinata nec sunt aliam reuela-
ta neq; rationi evidenti ostensa pertinere debe-
re ad fidei veritatē nullus tenetur credere expli-
cite cum fides sit ex auditu ad ro. iij. ¶ Unde et
sanctus tho. p. ii. q. ii. ar. vi. dicit q; si simpli-
ces in hīs que ad fidei subtilitatem pertinent
non inueniantur pertinaciter inherere si in ta-
libus ex simplicitate deficiant non eis imputat.
¶ Circa maiores vero varie opinātes quos i-
terdum discipuli in varias opiniones p. ti se-
quuntur. ¶ Dicit ibidem vnum notabile verbū
¶ Cum inquit minores non habeant fidem nē
si simplicitatem in fide maiorum quatin? maio-
res adherent doctrine diuine secundum illud apost.
i. co. iij. imitatores mei estote sicut et ego cris-
ti cum humana cognitiō non sit regula fidei sed
veritas diuina a qua si aliqui maiorum deficiāt
non preiudicat fidei simplicium qui eos rectā
fidem habere credunt nisi pertinaciter eorum er-
roribus in particulari adhererāt contra vniuer-
salis ecclesie fidem que non potest deficere. di-
cente domino luc. p. ii. ¶ Ego pro te rogavi pe-
tre vt nō deficiat fides tua. ¶ Hac ratione mul-
ti tenentes plura erronea ea rationū multitu-
dine defendentes quia tamen ecclesie vniuer-

salis de terminacōni colla anime submiserūt et
nichil cōtra fidē explicatā ptiacit attēptauerūt
ideo heretici non fuerūt vt babas **Iochi** et m^l
ti alij. Quinta conclusio sequitur ex premissis q^d
stat aliquem circa ea q̄ sūt fidei errare. et tamē
non peccare sicut iā vt preostēlū est sup̄ h. p.
ca. v. **C**apitulū 30. docet quō tā in fide q̄ i mo
ribz diuersis diuersa sententia scrupulosus
tute ambulare possit. et in sentēcia breuissime
explicatur quis error excuset et q̄s non.

Ultimo q̄a supponitur in q̄stioē p̄ce
dētis capituli. q^d de adhēdo vni o
pinioni vbi doctores contrariantur
i moralibz sit sicut de credibilibz. **I**
q̄ q̄ sup̄ sit expeditū satis ca. xi. istius partis
tamē p̄notatis distinctionibz p̄cedētis capit
tuli. ad huc p̄ laetori declinacōne. **N**otandū q^d
cū pccm sit exorbitatio a lege diuina siue hūa
na a dīna deriuata beato ābrohio dicēte. **P**ec
catū est p̄uaricatio legis diuine. et iobediencia
celestinn mādatorum et s̄m **A**ugustinū. **E**st
dictum factum vel cōcupitum contra legem dei.
Idemco necessaria est hic distinctio p̄āformis
ei q̄ sup̄ assignata fuit p̄tinēcium ad fidem viz de
p̄tinētibz ad legē dī. **Q**uā aliq̄ s̄t exp̄sse i lege
dī aīta vt de nō occidēdo de uō furādo et filia

3.^a pp
Ca^m 30.^m

que sunt omnibz communia. **A**lia autem ad
legem dei possunt pertinere sicut conclusioēs
elicibiles ex contentis expresse in lege dei non
tamen expresse seu clare legis aut scripturę tes
timonio aut vniuersalis ecclesie vulgata de
terminacōne patent ad legem dei pertinere sicut
sunt multa super quibz varie adhuc inter doc
tores currunt opiniones. sicut est materia de
pluralitate beneficōrum et materia contractuū
multorum. **H**is presuppositis est. **P**rima
conclusio. **N**ullus ratiōis compos absq; dei
offensa potest agere contra expresse in lege de
posita quātūtiūq; curat. super his opinio
aduersarij patz quia maledicti qui declināt a
mandatis tuis psal. **E**t ex diffinitōibz pecca
ti. **U**nde sanctus tho. quodlibet. sic dicit. **F**a
ciens aliquid contra opiniones magistrorum
si facit contra opinionem vream cum tunc faci
at contra legem dei. non excusatur a peccato
q̄uis nō faciat contra conscienciam. sic enim
contra legem dei facit hec ille. **Q**uod intelli
gendum est cum materia circa quam varietas
magistrozū ē pertineat ad ea que sunt lege
diuina expresse quozum quodlibet sicut et diu
nam legem necessariam ad salutem tenet sciē
quilibet arbitrij vsum habens nec aliquis hō

ex horū ignorācia excusacōnem peccā habere po-
test cum sit ignorancia iuris. **S**ecūda conclusi-
o potest quis absq; offensa dei sine peccato fa-
cere contra ea q̄ sunt legis diuine secūdo mo-
do dicto: quia sic non omnis obligantur scire
omnia que sunt fidei explicate. **S**icut enim su-
pra dictum est non est eadem ratio de omnib;
que ad fidem pertinent. q̄dā enim sūt nociora
alijs ad hoc q̄ homines dirigantur ī finem su-
pernatuālē. **Q**uedā etiam alijs sūt obscuriora
ita inter operabilia siue ad mores p̄tinencia ē
distinctio non enim omniū ē oīa scire q̄ sit pec-
cata mortalia et peccatorū spēs ⁊ h̄mo ī. q̄dā
eciā alijs sunt planiora. alijs etiam ad sciēdū
accōmoda magis q; disponencia ad opōez mo-
rū et directionē operū in finem suprādcm. vñ
s. tho. ī iij. d. xxiij. dicit. **S**acerdotib; etiam
curatis d; eē scīa nō q̄dē vt oēs difficiles q̄sti-
ones legis sciant. quia in hīs d; esse ad supe-
riores rearsus. s; sciant illa q̄ popul⁹ d; crede-
re et obseruare de lege. **S**ed ad superiores sa-
c̄dotes sc; ep̄s p̄t; vt eciā ea q̄ difficultatem
in lege facē possunt. sciant ⁊ tanto magis q̄to
in maiori gradu collocantur. **P**reterea tam
p̄ma conclusio q̄ secūda expresse p̄bantur auc-
tōitate leōis p̄pe de pe. d. iz. dicētis sic q̄dā sūt

3a p^{ra} 30
Q^uam 30^m

que nulla possunt ratione conuelli ita multa sunt
que aut pro necessitate temporum aut pro con
sideratione etatum oportet temperari illa sem
per conditione seruata vt in hijs que vlt dubia
fuerint aut obscura illud nouerimus sequendu
quod nec preceptis euangelicis contrariu nec
decretis sanctorum patrum inueniatur aduer
sum glo^{ri} super ¶ Nulla possunt ratione conuelli
dicit vt precepta decalogi et forma baptismi
et forma conficiendi corpus cristi ¶ Et quibus
omnibus patet q^{uod} argumentum ad probandum
conclusionem secundam potest formari et ordi
nari sicut formatum fuit argumentum p^{ro}bans
quartam conclusionem precedentis capituli
¶ Est tamen sciendum q^{uod} vt prefata huius ca
pituli secunda conclusio vniuersaliter sit vera
presuppositis supra in precedenti ca^{pit}u distinctio
nibus notatis duo requiruntur ¶ Primum est
q^{uod} absq^{ue} dubitatione probabili aut notabili de
contrario quis adhereat prefate opinioni ne
discrimini se exponat ¶ De q^{uo} late dictu^m est su
pra ca^{pit}u^m xxv. l. v. xij. et ca^{pit}u^m xi ¶ Secundum
quod requiritur est vt adhereat prefate opini
oni sine conscientia de opposito vt late etiam
tractatum est iⁿ secunda parte huius tractat^{us}
¶ Et de hac difficultate huius videlicet capi

tuli latissime supra in multis locis diffuse dif-
finitum est. **S**ed oriuntur circa premissa dubi-
a duo scrupulosa. primū si simplices non tene-
antur de necessitate omnia credibilia explici-
te et distincte credere tunc quilibet non tenet
errorem suum contrarium articulum fidei evitare
quia non tenetur oppositum illius cauere cuius
oppositum non tenetur agnoscere et ita videtur
quod posset aliquis licite in errorem repugnante
aliqui articulo cadere et eodem modo argueretur
precise quod quis posset in actum peccati mortali cadere
sine peccato mortali quia non tenetur simplex
dnes diferencias peccatorum mortalium et precep-
torum dei et ecclesie sciē explicite. **I**nde est secundum **S**tho. et
Sco. in iii d. xxv. negando dñam quia non solum tenetur
quolibet simplex cauere omnes errores contrarium articulum nu-
meatus sed tenetur cauere omnes quod est contrarium veritati
scripturę scilicet canonicę quia non potest potius adhe-
re contrario ac veritatis in biblia quam hęc iudi-
care et cum arguitur non tenetur ad errorem cauendum
sed tēat ad credendum explicite eius oppositum dico
quod dñam non videtur sic potius in moralibus alijs quam quolibet tēat
cauere omnes peccatum mortale et tunc non tēat sciē et agnosce-
re quod secundum supbia est peccatum mortale vel gula quia nec
hoc sciunt multi ex parte sancta sed etiam hoc sunt multę
altercationes. **S**ecundum dubium est. **S**i sufficiat

simplicibus habere fidem explicitam de aliquibus
et de aliquibus implicitam tunc si iste cui in-
bit instruere simplices predicaret aliquid op-
positum fidei possit simplex licite adherere doctri-
ne eius credendo tamquam verum. aliquod
falsum. et tunc simul esset fidelis et infidelis. fi-
delis quia non tenetur actum explicitum habere
de contrario articulo. **I**nfidelis vero quia cre-
dit aliquid esse verum. quod repugnat fidei. **P**re-
fatum enim argumentum inducit quendam doc-
torem notabilem scribere et concedere quod quis
simplex etiam posset martirizari. **Q**uando
ex ignorantia teneret erroneum articulum sibi
a suo prelado heretico predicatum. **R**esponde-
tur secundum sanctum thomam in 3. 8. pp. vi. quod
hic et scotus ubi supra quod aliqua sunt que com-
muniter predicantur in ecclesia. et talia sunt neces-
saria simpliciter ad explicitum credendum. scilicet quod
christus natus est ex maria virgine. quod fuit cru-
cifixus pro redemptione humani generis. **B**ed
si sit aliquid quod credendum est quod tamen non
predicatur communiter in ecclesia. sed propo-
nitur spiritualiter in uno loco de nouo non est ne-
cessarium simplici credere illud firmiter illi ta-
men vero adherendo. immo necessarium est ma-
gis illi non adherere quousque sciat illud credi

ab ecclia tñp̄ vera verba sunt scoti in 1 et sanct
tho vbi p̄ clarit̄ sic d̄ i iiii articulo plato an
fidē p̄dicatū non est assentiendum q̄a in hoc s̄
corbat a prima regula nec p̄ ignorantiam sub
bitus excusatur a toto quia habitus fidei facit
inclinacōem ad contrariū cū vñtio necessari
o doceat de omnibz q̄ pertinet ad salutē **Joh**
3 Vñ si hō nō sit nimis facil̄ ad credendū omni
sp̄ritui qñ aliqd̄ insolitū predicat nō assenti
et sed aliunde requireret vel deo se committit in ei
secreta non se supra suum modum igēdo **S**
quereret aliquis homo simplex q̄ ignorat diffe
rentias plures peccōrū mōrū vel articulos fidei
q̄ sūt litterarioribz nota per quid cauebit iste
simplex peccā q̄ ignorat esse mōrū a phidia q̄
ignorat fidei sanct̄ thōs q̄ tal̄ a ē extra ca
ritatē a i caritate si p̄mū ē fidel̄ tūc fidei ha
bit̄ eū a phidia p̄suare potest **S**i vero est inf
idelis nō mīz si cec̄ offendit et vulneat apli
q̄a ignorās ignorabit **S**i vero ē fidel̄ et i cari
tate tūc p̄ hitū caritatis et p̄ alios hit̄ oīm p̄
tutū moraliū et theologicāliū iūsoz icliat p̄ i
habitātē sp̄m sanctum vt caueat peccāta mōr
lia q̄a vñtio scz sp̄s sancti docet de omnibus
vt habes supra **S**i ecclia esset fidel̄ extra cari
tatē existens tūc q̄a habitibz gūinis caritatis

39
30
30
creet non ita preferretur et peccata in q
inci deret esset pena peccati. **A** perfidia tñ
ppter habitum fidei quem haberet inclinaret
contra omnem articulum perfidum. **U**nde di
xit sanctus thomas in 3. d. xxv. q. ii. ar. primo.
Sicut habitus temperancie inclinat ad re
sistendum luxurie. ita habitus fidei iclinat ad
resistendum omnibz que sunt contra fidē. **U**n
de i tempore quando emergit necessitas expli
cite cognoscendi vel ppter doctrinam contrariā
que immet ppter motum dubium quod in
surgit. tunc homo fidelis ex illuminacōne fidei
non consentit hñs que sunt contra fidē sed dif
fert quousqz plenius instruat. **I**dem ostē
dit in prima parte. q. i. ar. vi. q. Qui est in
gracia caritatis. habet ex cōsequenti septem da
na spiritus sancti inter q summum est sapienci
a. quam etiam habet numinus in caritate exis
tens et ideo etiam pōt iudicare talis p modū
inclinacōnis habit⁹ de necessarijs sibi ad salu
tē. **C**um inquit iudicare ad sapientem perti
neat. ideo secundum duplicem modum iudicā
bi duplex sciencia accipitur. cōtingit enim ali
quem iudicare vno modo per modum inclina
cōnis. sicut qui habet habitum v̄tutis. recte ut
dicat de rebz que sunt v̄tute agenda i qñtū

ab illa facienda inclinatur. Unde secūdo ethico
dicitur q̄ virtuosus est regula et mēsurā huma
norum actuum. Alio modo per modum cognicio
nis. sicut anim⁹ instructus in sciēcia morali
possit iudicare de actib⁹ virtutis. etiā si hūm nō
haberet. Per hūm igitur mod⁹ iudicandi de rebus
diuinis pertinet ad sapiēciam. q̄ pertinet donū spi
ritus sancti secūdu illud h. cori. ij. spūalis homo
iudicat omnia. Item dyo. ij. ca. de dy. no. dicit
q̄ Ierothē⁹ doctus erat non solum paciēs. sed
etiā discēs diuina. Secūdo autē mod⁹ iudicādi p
tinet ad doctrinā sacre scripturē s̄m q̄ p studi
um habetur. licet eius principia ex reuelacōne
habeantur hec. s. tho.

Capitulū xxxi. sub diuersis diuisionib⁹ deter
minat de qualibet ignorācia qū exauget et qū
nō exauget ignorācia peccm

Inaliter p conclusionē notandū sū
opere q̄ ignorācia exauget que non
vel q̄ augeat peccatum s̄ q̄ minuat
quia in istius sciēcia residet t̄medi
ūm principale ad subueniendum timore con
sciēcie. Omnis enim error ex ignorācia venit
Et q̄ q̄ supra pte h. ca. v. plura dicā sint de ig
norācia. tamē sub cōpēdio h. eadē materia sūe
tur s̄m distinctionem. Vbi de argen. antiqui

illius notabilissimi doctoris **Q**uæritur igitur an ignorācia excuset peccatū. **R**espōdetur distinguendo. Est enim quedam ignorācia vincibilis que est in potestate scilicet scientis et alio nomine dicitur affectata et ē multiplex ut infra dicitur. **A**lia invincibilis scilicet que non est in potestate scientis et est etiam multiplex quia invincibilis aut in est a natuā qualis naturaliter inest stultis marioibz et melancolicis et hec in se non est peccatum et ex ea sequens excusat in toto. **A**lia inest ex accidente ut ex infirmitate aut ebrietate. **S**i inest ex accidente aut eam habens non debet operari ut quādo aliquis non novit virtutem vinū aut alterius opilatiui et vniuersaliter quando ignorat sibi futurum tale accidens tunc etiā hec ignorācia nō ē peccm et i toto excusat sequens peccm q̄ diu magis t̄p̄e accidēs. **A**ut eā s̄c̄ ignorācia ex accidente habēs dedit opaz et si dedit operam at hoc factum est per rem licitam sicut aliquis ex deuotione v̄l alio exercicio spiritali incidit isamā hec etiā excusat a toto. **A**t s̄c̄m ē p̄ se illicitā. **E**t hoc dupliciter adhuc q̄a viz ad hoc dedit operā per rem illicitā que fuit v̄ia le peccatum ut si aliquis per iram venialem inciderit fronesim et hec excusat a toto aut

debit operam per rem illicitā q̄ fuit mōrle pec-
catum et hec ignorancia ī se est peccatum ⁊ nō
excusat sequens peccatum in toto. sed secundū
philosophum terco ethicorū talis meretur du-
plices maledictiones. tamē excusat a tātō. q̄a
licet ī quantum peccatum est sit voluntarium
et ideo illa racōne non excusat. tamē in q̄tū
est ex ignorancia causat quodammodo involun-
tarium. et ideo diminit de racōne peccati q̄a
omne peccatum est voluntarium. **M**odo sequit̃
primum membrum prime diuisionis quia si ig-
norancia est vincibilis. aut ē ignorancia iuris
aut facti. **I**gnorancia iuris dicitur a philoso-
pho ignorancia vniuersalis quod ī idem ēdit
quia ius hic vocatur regule vniuersales regē-
tes vitam. **A**ut est ignorancia vincibi-
lis facti. que a philosophis et a theologis vo-
catur ignorancia particularis quod in idem re-
dit. quia factum vocatur aliquod particulare
determinatum per aliquam circumstanciam
quam contingit eciam sapientem ignorare.
Si est ignorancia iuris hoc fit
adhuc dupliciter. quia aut est iuris vniuersa-
lis. quod omnibus imponitur ad scien-
dum et tenendum. **Q**uiusmodi
ignorancia crassa est et supina. et hec non

3^a pr
Ca^m 31^m

excusat: ymmo est peccatum speciale secundū
Augustinum. ¶ Si est voluntaria: aut est par
ticularis seu iuris particularis quod non sciē
tū per studium. ¶ Nec excusat a tanto et a to
to si sit casus multum difficilis. ¶ Si autem
est ignorantia facti: hoc fit etiam dupliciter
¶ Aut enim ipsa est causa actus quia si nō ig
noraret non faceret et huius signum est pleni
tudo in actu et hec similiter causat involuntari
um et ideo excusat in toto ut patet in Jacob et
Ilya a nō est causa actus sed per accidens se ha
bet ad actum quia idem faceret etiam si non ig
noraret et talis non penitet in actu ut si aliq̃s
credens accedere ad unam mulierem accedit
ad aliam ad q̃ non debet talis nō dicitur per
ignoranciam facere sed ignorans et talis igno
rancia nec diminuit peccatum nec auget. Alia
est autem ignorantia que consequitur effectum
peccati ut quando concupiscentia peccati quā
voluntas non deprimat absorbet iudicium raci
onis ī particulari operabili sicut impedit ita
animum ne possit cernere verum ut dicitur in
vi. ethi. q̃ delectacō corrumpit estimacōnē pru
dencie et hec est ignorantia electionis secundū
quam omnis malus dicitur ignorans et hec se
quitur effectum peccati et ideo non minuit ra

et voluntarii primo voluntas ipsam precedit
et ideo nullo modo diminuit peccatum quia nul
la alia ratione ignorantia excusat nec minuit
peccatum nisi inquantum causat aliquo modo i
voluntarium. **P**ec ille.

Tantum de consolacione timorate conscience
dixisse sufficiat. **A** cuiusmodi copilacione si
quisque quod suum est recipere velit nichil at
modicam autori manebit.

Tabula consolatorij timoratis consencie ma
gistri Johannis nyder

Absolutio sacramentalis magne ē efficacie i
prima parte ca. viij. paragrapho ij

Abozate in 3. parte ca. xvi. §. ij

Ambiguitas quid sit et qualiter differt alijs
plurimis in 3. parte ca. ij. §. primo.

Amouendi sunt aliter leti q̃ tristes in iij. p
te ca. viij. §. primo d.

Attritus et nō plene contritus beneficium ab
solutionis sacramentalis suscipere potest et ij
recuperare gratiam in prima parte ca. viij. §
i. ij. iij. per totum

De attricione contricione et iustificacione ip̃ij
in i. parte ca. viij. §. i. et ij. per totum

Rememoratio singulorum peccatorum nō requirit
in ip̃so momento iustificacionis ip̃ij seu infusio
nis gracie sed sufficiat attricio generalis. In
prima parte ca. viij. §. i. a. z. b

Bonitas dei inexplicabilis est ad gen⁹ hu
manū In ij. p. ca. io. §. vi Et i 3. p. ca. viij
f. et in ca. io. in i. regula

Caritas et fides sine operibus hominem nō
saluant In prima parte ca. iij. §. ij

An possit aliquis sciē se habere caritatē vel bo

nam conscienciam **I**n prima pte capitulo vi
De caritate hūta ⁊ de cōsencia bona haberi po
test experimentalis sciencia **I**n prima parte
ca. vi. §. iij. iij. v. et vi

Septem sūt dñe hominum respectu caritatis
āt bone consciencie ī prima parte capitulo vi
vij. corpus in exercitijs vij

De signis q̄ aliquis habet caritatem grām ⁊
bonā cōsiam tractat ī pma pte ca. viij. ⁊ viij.

Castigare corporalibz licitum est licet per hu
iusmodi abbrevietur vita. vel incuratur infir
mitas **I**n iij. pte ca. viij.

Confessio sacramētal magnā hz efficacā **I**n
in prima parte ca. viij. paragrauo ij. p totū

An cōfessor tēat facē cōsiaz de pccō de q̄ cōfite
nō videt facē cōsiaz ī 3. p. ca. xij. cca pncipiū

An p^o lapsū in pccm mōle sit necē statū cōfite
ri hūta copia cōfessoris in 3. pte ca. xij. b

Cogitatē scire credere quō bellū hūt ⁊ quō nō in
3. pte ca. xij. in pncipio

Cogitare q̄ntūcūq; horribile ā detestabile ma
lū si nudū sit a delācōne et assensu malū nō ē
in 3. pte ca. xij. b

Cōmuō sacra vide īfra ī eukaristia

Cōsicia retrahit a pccō in p^a pte ca. ij. §. iij.

Cōsicia ē radix sp̄i bōe ⁊ cāitatis ī i. p. c. i. §. i

Si mundus in fama te condempnet ubi propria
conscientia te irreum iudicat **E**t p^o oppositum
si mundus te iustum et sanctum proclamet ubi ap^o
a conscientia te condempnat quid sentiendum
est in utroque in prima pte ca. i. §. i. et vi

Conscientia aliqua est nimis lata Alia est ni^m
mis acta in prima pte ca. 3. §. ii. et 3. **E**t in iii^a
pte ca. i. §. ii. p

De conscientia eorum que p^o frequentas elap^s
sus in peccata licet sepius post lapsum penite
ant iterato tamen cadunt in prima pte ca. iii^a
§. quinto

Conscientia aliqua est bona et tranquilla i prima
pte ca. iii. §. finali

Conscientia bona tenetur angelica custodia et
consolatione honesta in i. pte ca. iii. §. ii

Consc^{ia} bona sepius est tergenda in i p ca iii §. v

Consc^{ia} bona caritate at gratia aliqui dubitant
se habere in prima pte ca. vi. §. 3. et iii

Ligatus consc^{ia} erronea non est simpliciter p^l
plexus sed tantum secundum quid **I**n secunda
pte ca. 3 §. primo circa finem **E**t in ca iii et i
quinto sequentibus

Consc^{ia} erronea errat tripliciter in ii. p ca. iii
§. tercio

Consc^{ia} aliquando accipitur pro spe bona qua

quis habet de dei amicitia in prima parte ca. i.
primo §. i.

Consciencie bone septem sunt fructus seu utili-
tates **I**n prima pte ca. primo circa principium
Consciencia mala septem gignit fructus ama-
rissimos **I**n prima pte ca. ii. per totum

Septem repetiuntur consciencie differentes i
prima parte ca. 3. per totum **E**t i. ii. pte ca. iii.

Septem sunt difference hominum respectu ca-
ritatis aut boe oſcie **I**n pma pte ca. vi

Consciencia bona ad similitudinem domus mate-
rialis est regenda **I**n prima pte ca. iiii.

Quid sit consciencia ppe die dicta in secunda pte
capitulo primo per totum.

Consciencia recta qualiter distinguitur ab er-
ronea **I**n ii. p. ca. ii. **E**t i. ca. 3. circa principium

Conſcia ligat sicut lex **I**n ii. p. ca. iiii. a b

Ille qui agitur per conscienciam erroneam
per prius et magis teneretur deponere tale co-
ſcia; q̄ q̄ agat fm ea i. ii. p. ca. 3. §. ii.

Utrum consciencia erronea aliquando excuſz

In secunda parte capi. iiii. §. ii. et tercio **E**t in
capitulo quarto.

Pterum consciencia erronea plus ligat quam
preceptum prelati indifferentibus i. secunda pte
capitulo iiii. §. iiii. **E**t in capitulo vi. §. ii.

Plus obligat dictamen conscientie q̄ precep-
tum prelati in secunda pte ca. vi. §. ii

Conscientie error quādoq; excusat a peccato et
quādoq; non in secunda pte ca. iiii

In plus peccat qui facit cōtra conscā; errone-
am aut qui sequitur eam **I**n h. pte ca. vi. §. i.

Cōscā erronea orit̄ ex v. caus **I**n h. pte ca. vii

Error conscientie oritur aliquotiens ex prauo
affectu in secunda pte ca. vii §. iiii

Origo erronee conscientie est ignorācia vinci-
bilis iuris et facti que habet in se duo m̄a **I**n
secunda pte ca. vii. §. i.

De medicamine erronee conscientie tractat c.
viii. secūde ptis **D**ocetur enim ibi remedia ne-
q̄s in ignorancia dampnetur

Qui habet conscienciam erroneam habz igno-
ranciam seu defectum sciencie. quam habet vel
habere debet ille qui habet bonam et tranquillā
conscā **E**t iste defectus seu ignorancia tolli-
tur seu nō imputatur per debitam diligenciam
faciendo quod in se est **I**n secunda parte c. viii.
circa principium

Homines habentes malā conscienciam sunt in
triplici statu omnes tamē isti si fecerint quod
in se est gratiam consequenter in 3. pte ca. ix

Quid sit scrupulosa conscāe scrupulus pusilla

nimitas timor scientia fides opinio dubium et ambiguitas Et quod differunt inter se et a conscientia in 3. pte ca. primo §. primo.

Veritatis ligatur erronea conscientia ad non faciendum quoniam ea in 3. pte ca. i. o

Ista tria conscientia scientia et scrupulus conscientie differunt inter se secundum thomam in 3. pte ca. primo §. ii. o

Quid sit scrupulosa conscientia per ut de ea determinatur in 3. pte ca. primo in principio.

Vericulosa est temptatio erronee conscientie Et differt ab alijs passionibus in multis et in 3. pte ca. ii. p. totum

Erronea conscientia confert locum plurima in 3. pte ca. 3. et in ca. viii. §. i.

Quinq; contra erronee conscientie recitantur in 3. pte ca. iiii. et v. Traduntur etiam quedam alie contra eius in secunda parte ca. vii

Malum regimen quo ad corpus causat quandoque melancholiam et timorem inordinatum et ex consequenti erroneam conscientiam in 3. pte ca. iiii. §. iiii

Septem sunt regule generales quarum amminiculo erronea conscientia deponi potest et debet in 3. pte ca. io Et infra in duobus vel tribus capitulis proxime sequentibus

Pro quiete consēcie in humanis agibilibus suffi-
cit moralis certitudo que ex probabilibus pce-
dit In iii. pte ca xiiii. §. v. Et i ca xviii. §. ii b
Autoritates argumenta terrena timidas con-
sēcias solvuntur in tertia pte c. xvi

Consēcia emūdari potest ex timoris scrupulis
caute et prudenter ordinatis in 3 pte c. xvi §. vii
Principale remedium ad subueniendum timo-
rate consēcie stat in noticia ignorācie que
videlicet ignorācia peccatum excusat minuit
vel auget in 3 pte ca. xxi

Consensus in actum solum venialiter malum ē
tantum venialis in 3 pte ca. xxi i conclusioe. i.

Consensus interpretatiuus quis est In tertia p-
te ca. xxi. in conclusioe prima

Consilia medicorum et verorum theologorum
quādoq; sūt communia In 3. pte. ca. vi in fine

Cum concilio fac omnia quia consiliū pitorum
magnam habet efficaciam in simplici et igna-
ro In tertia p ca. iiii. §. iii. Et i c. vii §. ii et iii

Illum dyabolus nescit illudere q̄ vniūsas cogita-
tiones in corde nascentes examine et concilio
maturo reprobat vel admittit in tertia parte
ca. viii §. ii. Et in ca. vii §. ii et 3

In agendis plus credere debet consilio aliorū
quam sibi ipsi in secūda p c. vii §. ii et iii

Consuetudo corruptela vide infra in lex

Nō oīs cōtēpnēs vel ignorās agit ex cōtēptu
vel ex ignorācia sicut nō oīs deliberās agit ex
deliberacōne in 3 pte ca xiiij § ij

De cōtēptu vide aliqua in 3 pte ca xiiij § 3

Quq; nō tā mēto cū ē cōteri sine dolore de pec
catis sēhibilit ā credē sic velle cōtē sū velle dōlē
de pcās ā velle credē ⁊ nō posse i 3 p c pīcā
finem

Contriciō generalis magnā habet efficacā in
prima pte ca viij § i et ij p totū

Debitū reddi d; rēq; infra i mīmonū

Nō oīs deliberās agit ex deliberacōe i 3 p c xiiij
§ secundo

Demoēs calidi sūt i tēptādo i ij p ca vi § i et
ij in ij p ca viij § ij ⁊ i ca viij § ij et 3

Deū et sanctos eius hō invocare debet in necē
tatis suis in ij pte ca viij § iij

Dīna bonitas ad genus humanū iexplicabil
ē in ij pte ca x § vi **E**t in 3 pte ca viij ge ⁊ i c
x in prima regula

In dieb; festiuis quib; agere debet homo i ij p
ca viij § i **E**t in 3 pte ca viij circa finē **I**n pri
ma pte ca viij § i p

Discretiō in ope vītutis ē mltū recōmendata a
pub sapientes in prima parte ca iiii § iiii

Dispensacō quid sit in tertia pte ca. xxiij in cō
clusionē tertia

Diuinā essenciā quidā in hac mortali vita cla
re viderunt vt moyses et paulus i prima pte
ca. vi. §. vii.

Dubium quid sit et qualiter differt a quibus
dam alijs in tertia parte ca. i. §. i.

Epykeia est pya interpretacō preceptorū
in 3. parte ca. xx.

Essenciam diuinam quidam clare in hac vita
viderunt in prima pte ca. vi. §. vii.

De eukaristie suscepōe in parte prima ca. vii
§. ii. et 3. Et in ca. vii. §. i. et ii. per totum

Quid faciet ille qui cupit suscipere eukaristie
sacramentum si timet se habere mortale sed nō
sit firmiter Et tendit ad hoc quod non quod
libet dubium facti vel iuris sufficit ad causan
dum mortale peccatum quando aliquid agitur
illo dubio stante In tertia pte ca. xij per totū
et infra ca. xij. §. iiij.

Pro episcopatu duobz contendētibz cui erit
obediendum in 3. parte ca. xij. §. ii.

De sentēcia excommunicacōis In tertia pte
ca. xxiij §. iij.

Petrum vitari debent illi excommunicati circa qz
excomacōez sapiētes p̄traria opināe i 3 p c xi e

Hic est id quod in se est remissionem peccato-
rum consequitur in secunda parte ca. viii §. iiii
Et in ca. ix

Id faciendum qd in se est quatuor p. v. requirunt
in secunda pte ca. viii. §. primo

Si p impossibile deus homini facienti quod i
se est non daret grā; adhuc tamen non facerz
ei iniuriam in ii. pte ca. ix. §. 3 d

Fama populi si te condempnet ubi ppa coscia
te excusat Et e contra si mūdus te iustū et sac-
tum estimet ubi ppa conscientia condempnz
quid glorie in utroq; In i pte ca i § i et vi
Vtrūq; scz contemptus et appetitus fame boē
quandoq; est vicosum ⁊ quandoq; laudabile in
prima pte ca v § ij

Festivo die quid popul⁹ cristianus facere debz
in ij pte ca viii § i in 3 pte ca viii circa finē Itē
in § v in i pte ca viii § i p

Fides qnq; non est tam meritorium credere sic
velle credē simpliciter sine omni murmure ⁊ cō-
tradictioē interioris hominis et non posse i
pte ca xix circa finem

Fides et caritas sine operibz non saluāt homi-
nem in prima pte ca iiii § ij

Si aliqs pœrochia⁹ audierit pūctū aliquem
hereticū a pœlato suo Ecclā si talis pœrochia

hūc simplex fuerit i aliquo peccato mortali at
huc habitus fidei preseruabit eum ne statim as
senciat illi articulo perfido **P**ed expectabit i
formaconem ab alio vel alijs in sciencia sacra
magis peritis **I**n 3. parte ca. de fide inuenies a
liqua bene notanda in tercia pte ca. xix in cō
clufionibz ibi pofitis **I**te in h parte ca. i. §. ii
Et in ca. ix. §. ii.

Quilibet incredendus plus debet assentire fide
i q̄ sibi ipsi in h. pte ca. vii. §. ii. et 3.

Primo quod nō est ex fide peccatum est **I**te est
in secūda p ca. 3.

Int ista quīq; que sunt fides suspicō dubitū o
pimio et sciencia sunt gradus quātum ad certi
tudinem in tercia pte ca. i. §. i. d

An teneatur homo semper se prodere et morti
se offerre p fidei crisi **I**n 3. pte ca. vii §. i. b

In fide notatur triplex certitudo in gnē **I**n ter
cia parte ca. xiiij. §. v.

Circa conclusionēs fidei circa quascūq; rōes
argumenta vel auctoritates potest quis seare
et sine omni scrupulo per liberrū arbitriū suū
actum decedendo suspendere vt consciēciā suā
valeat securius informare **I**n 3. p ca. xix d.

Cur tot et tanti viri infremantur in fide et diu
p implicatū erroribz in 3. p ca. xix e

In materia fidei doctoribus contraria sententia
bo qmō scrupulosus tute se habere valeat in
3 pte ca. xxiix per totum et in ca. xxx

De fide vide aliqua in tertia ca. xxiix. §. iij. et
i cōclusioē h. tertia quarta et quinta et in ca. xxx
§. iij. et iij.

Formidolosus differt a timido in tertia parte
ca. v. in fine

Frenes vide infra in mania

Graciā suā negare non potest deus illi qui
facit id quod in se est in h. parte ca. ix. §. 3 et in
ca. x. per totum

Qualit̃ illi q̃ sūt in peccō mōli faciēt id qd̃ i se
est vt grāz ipetret in h. p. ca. ix. §. h

Quidā dubitat se hēre grāz et caritatē in i. pte
ca. vi. §. 3. et quarto

An pōt as scīe se hēre grāz in i p. ca. vi. §. v. et vi. et
quarto

De grā vide qdā bñ nōnda i p. i. ca. viii. §. i p. to
tū et i §. h. Itē i p. h. ca. vi. §. 3. et i ca. ix. §. h. b. §. 3 p
totū et i ca. x. p. totū. ¶ De grā data potest
hēi expmētāl scīa i i pte ca. vi. §. v. et vi

Sig̃ q̃ q̃s hēat grāz rēitāt i i p. ca. viii. et viii.

Si p ip̃le deus homini faciēt id quod in se ē
non daret graciā adhuc tamen non faceret ei
iniuriā in h. parte capitulo nono §. tercio d

Deus ab anima gratiā non subtrahit nisi aī
ma prius deum et gratiā suā deseāt **I**n tertia
parte ca. xxiij in conclusioe tertia

Heresis de hac vide aliqua in tertia pte ca
xix. e. Et in ca. xxi. §. iij. Et in conclusione ij
ij. iij. et v.

De horas canonicas vide i tertia parte ca. xxiij
in conclusione secunda

De homicidio quare infra in vita

Ieiunium utrum sit licitum in infirmitate
valida comedere carnes in sexta feria a
in ieiunio qdragesimali i. pte ca. vii. §. iij. **I**
Ignorācia quādoq; excusat a peccato et qñq;
non in secunda pte ca. iij.

Non omnis ignorans agit ex ignorācia in ter
tia parte ca. xiiij. §. ij

Ignorācia quintuplex est in ij. pte ca. iij. §. i.

Ignorancia invincibilis multiplex est in secun
da pte ca. iij. §. ij.

Ignorācia invincibilis qñq; excusat a peccō et
quādoq; non in ij. pte ca. iij. §. ij. et iij.

Tantum tres ignorācie excusant augent vel
diminuunt peccatum in ii. pte ca. iij. §. v

De ignorācia plura tangūtur sub compendio
in iii. pte c finali. Et preterea in iii. pte ca. xxiij
in conclusione secunda.

Ignorancia vincibilis iuris et facti duo habet i
se mala in secunda pte ca viij § i a

De ignorantia multiplicata reperies in 3ª pte
ca xvi § ii et in ca xv in cōclusionē secūda

Infirmus qñz tēf obediē medico i 3^a p ca xvij b

De iudicio vtili qd qñs sibi formac potēit in 3^a
pte ca xvi § vij

De iuramentis et statutis vniuersitatū collegi
orum ac ciuitatum in tertia parte ca xviij

De iustificacione impij in prima pte ca viij §
primo et ii per totum

Lex i lege dei assidue libros sacros stude
as in tertia parte ca x in secūda regula c

Conscīa ligat sicut lex in ii^a pte ca 3^a a b

Consuetudo legi positua contraria quandoq;
dicitur interpretacio legis et quandoq; corrup

tela. **D**e abrogacione legum et ppter que lex
abnegari potest in tertia parte ca xxi § ii et

in capitulo vicefimo secūda in cōclusionē qñ
ta et quinta

Distinguuntur et diffiniuntur leges mltiplices
in tertia pte ca xxi circa principū

Liberum arbitrium distinguitur ab imperio li
beri arbitrij et ab alijs in tertia parte capitu
lo xviii § ii f

De influxu lune in tertia parte ca v § pmo

Onia melancolia et frenesis differunt nō
se in iii parte ca iiii § ii.

Opus erat maria mediatrice inter deum ⁊ ge
nus humanum in tercia parte ca viii. ge

Mandatum dei latum est nimis ⁊ onus eius le
ue in iii parte ca xxiii in conclusioē lvii f

Quid sit mandatum et qualiter differt a qui
busdam aliis In tercia pte ca xxvii circa finē

In mandatis dei quadruplex est latitudo in t
cia parte ca xxvii

De matrimonio in tercia parte ca xxvi § iiii
versus finem

Si mulier in matrimonio cōstituta per novā
informacōnē incipiat dubitare an attineat vi
ro suo i gradu prohibito vtr possit reddere ⁊
erigere debitū ab illo viro i 3 pte ca xiii b

Mulier putans virum suum mortuum in tercia
aliena matrimonialiter cōiuncta viro secūdo
an reddere debeat debitum viro secūdo vel non
tercia pte ca xiii b

De medicīa corporali in 3 parte ca vi § iiii

Medicorum et verorum theologorum precepta
quādoq; sunt contraria in tercia parte ca vi
in fine

Melancolia originatur quādoq; ex malo regi
mine corporali in iii parte ca v § iiii

Missam celebratio sufficit p̄babil̄ oiectuā q̄
nō sit in peccō mōli in tercia pte ca. xiiij. §. iij
De missa celebratio seu communicatio vide
in 3 pte ca. xiiij. §. iij et v. p totū **E**t supra in
eucharistia

Moralis certitudo seu doctrina aliqua a diuer
sis diuersimode acquiritur in 3 p ca. xv.

Moralis certitudo sufficit p quiete cōsue i hu
manis agilibus q̄ ex p̄babilibus p̄cedit in ter
cia parte ca. xiiij §. v **E**t in ca. xvij §. ij b

Moral̄ certitudo q̄ cōtur ex eruditione prima
nutritur ex quatuor in 3 pte ca. xv §. ij

Denes quāt attenditur bonitas et malicia in
moralibus in 3 pte ca. xxv in cōclusioē v

Ad mortē adiudicatus an possit licite fugē in
3 pte ca. viij §. ij

An possit aliq̄s sic iudicāē ad mortem q̄ se ip
sū interficeret in 3 pte ca. viij §. ij

Obediēcia in 3 pte ca. xvij c. d

Qui obedit p̄ceptū prelati pape vel imp̄ato
ris q̄ntū ad opus externū satisfacit p̄cepto
quīs subditus non opleat illud eo sicut et ite
rione quas legislator preconcepit in 3 pte ca.
xxij i cōclusioē secūda

Solus deus potest obligare hominem ad ac
tus itraneos et latētes i 3 pte ca. xxij i cōclu i

Duobz contēdentibz pro papatu vel episcopa
tu vertitur in dubium cui sit obediendum in ter
cia parte ca. xiiij. §. iij.

Opinionem alicuius famosi doctoris potest q̄s
tenere cum bona consēcia et secundum eam ope
rati in tercia pte ca. xi. **E**t in ca. xiiij in correla
tio quinto §. i.

Non oportet semper tuciozem opinionem eli
gē de necessitate salutis sed sufficit eligē tuta i
tercia parte ca. xi. d

Quid sit opinio et qualiter differt a quibusdā
alijs quātum ad certitudinem **I**n tercia parte
ca. primo. §. ii. d

De efficacia oracōis in tercia p. ca. vi. §. iij. i se
cunda p. ca. viij §. iij

Oracō deuota requiritur pro intellectu agendo
rum et credendorum **N**on enim sufficit lōmis
sacre studiū in 3 pte ca. xi. li cōclusioē d

Pastor. **D**e sciencia requisita ab pastores
curatos et p̄latos **I**n t̄cia p. ca. xxx. §. iij.

Duobz contēdentibz pro papatu vel episcopa
tu cui sit obediendum in tercia pte ca. xiiij. §. iij

Quid sit peccatū i tercia pte ca. xxx i p̄ncipio
Differūt inter se peccatum veniale et mortle
in tercia pte ca. xiiij. per totum **E**t in ca. xxx i
conclusionē vi. et infra per totum.

De effectu pccā vial in 3 pte. p. xiiij. i cōclu. ij
Nullus scīe potest in omnibz difficultatibz an
pccm sit mōrle vel nō i 3. p. ca. xxiij. i cōclusiōe
quarta et quinta.

Nullū est pccm actuale mortale absq; consensu
libero rationis vero vel interpretatio in 3. p.
ca. xxv. in cōclusiōe prima

Consensus in actum peccati solum venialit ma
li et tñ vial i 3. p. ca. xxv. in cōclusiōe prima

Non q̄libet tenetur scire de q̄libet pccō mortali
an ipsum sit tale licet expediat illud inquirere
et scire. **E**t i hac parte prelati sunt magis ob
ligati in 3. pte. ca. xxv. in cōclusiōe ij.

Cōpāt ad invicē pccā scūdū gravitatē in 3. p
te ca. xxv. in cōclusiōe 3. et iiij.

Multa sūt pccā mortalia quorū similia possūt
fieri bona et meritoria dum trahuntur extra
suam rationem in tertia parte ca. xxv. in cōclu
sione xij

Pro materia pccōrū mōrlū ponūt xvi. ap
pōsitiōes gñales mī tū nōbiles in 3. pte ca. xxv

Si pūl ex prava assuefactiōe q̄si replēte pre
cipitetur in pccm aliquid gñal tal offēsa erit
iudicāda in 3. p. ca. xxv in cōclusiōe xxv

Si quis in pccm ceciderit non diu in illo pma
neat in scūda pte ca. viij § iii

Multa ex euāgelicis colliguntur per que peccata dimittuntur **I**n secūda pte ca. viij. §. iij.

Quandoq; non ē tā meritorium dolere sensibiler de peccatis sicut velle dolere et non posse.

In tertia parte ca. xix. circa finem

Bene restringende sunt in 3. pte. ca. xxv in cōclusionē decimasēpta.

Quot modis potest quis esse perplexus in secūda parte ca. vi. §. 3.

Ligatus consciencia erronea non est simpliciter perplexus sed tantum secundum quid in ij. pte ca. 3. §. i. circa finem et in iij. et v. sequentibus.

Que precepta obligant ad mortale et que ad veniale in tertia parte ca. xxvij.

Differūt inter se preceptum mandatum statutum ordinatō seu monitō i tertia pte. ca. xxvij. circa finem

Medicorum verorum theologorum precepta quibus sunt contraria in tertia parte ca. vi in fine

De preceptis et alijs in lege diuina contentis i tertia parte ca. xxx. §. i. et. ij

Preceptum prelati nō tantum ligat quāntū dicitur tamen aprie conscie **I**n ij. pte ca. vi. §. ij.

Nec deus nec ecclesia intēdūt per sua precepta homines ad vix possibile **I**n tertia parte ca. xx. §. i. et. iij

Via epykeyfacō interpretacō seu declaracō p̄ceptorū dei ecclesie aut prelatorum valet ad deposiciōnem inordinatorū scrupulorum in tercia par. ca. xx

De auctoritate prelatorum in tercia parte ca. xxij in conclusiōe viij et ix

Statu prelatorū suorū debet quilibet inferior debet magnipendere in 3 pte ca. xvij c. d

Quid sit p̄babile in tercia pte ca. xij b

Et in ca. xij. §. v. et in ca. xxij. circa p̄ncipiū

Certitudo moral̄ q̄ ex p̄babilibz p̄cedit sufficit in humanis agibilibz p̄ q̄te cōsue in 3 pte ca. xij. §. v. **E**t in ca. xvij. §. ij. b

Remedia cōn. pusillanimitatē i 3 p. ca. vi. et i ca. i §. i

Ratio superior et inferior nō sūt due potencie s̄ tōis duo officia in ij. p. ca. i. §. ij. et 3. p. totū **D**ifferūt inter se rō voluntas et in tercia pte ca. xvij. §. ij. f

Rectores rei publice quales erunt in tercia pte p. §. iij.

Regule quedam anxie qualiter sint intelligē de p̄ illo vide id quod sequitur

Dicitur regula quedam magistralis q̄ dubitas de aliq̄ ope an sit illicitū si illud agit stante dubia peccat **I**b est in tercia par. capitulo p̄is. **E**t in capitulo xij. §. primo

Qui facit contra dubium incidit in peccatum

Id est in tertia ca. xvi. §. i.

Tene certum et dimitte incertum dicit Aug⁹

Idem in tertia parte ca. xvi. §. 3.

Bonorum mencium ibi agnoscere culpam ubi culpa non est decet gregorius id est in tertia parte ca. xvi. §. v.

Cum religiosi proclamati i ca. dicunt culpa mea ad quem sensum illa verba sic prolata recipi debent ut semper verum sit quod dicunt in tertia parte ca. xvi. §. v. vi. et vii.

Multum valet abicere contempnere et non potest derare scrupulos leues si quis velit liberari ab inquietudine scrupulorum i tertia pte ca. xviii.

Omne quod non est ex fide peccatum est **I**d e i secunda parte ca. 3.

Bonorum vita alijs debet esse viuendi regula

In tertia parte ca. xxi. §. ii.

Age incertum et dimitte certum peccatum modum le est id est in tertia pte ca. xxv. in conclusioe. p.

Pene restringende sunt in tertia parte ca. xxv in conclusione xvi.

Qui facit contra consciam edificat ad gehennam id est in tertia parte ca. xxv. **E**t in i. pte ca. ii. §. vi. in secunda parte ca. iii. §. i.

Nullus est actus adeo mortalis quoniam ipse

vel sibi similis sit non moraliter si displicet in 3 pte.
ca xxxv in conclusione duodecimo

Talis homo efficitur qualium societate fruatur

In tertia parte ca vi. § primo.

Scrupulus eligere debet preceptorum ex parte et
magistrum discretum quem audire debet si scrupulos
deponere velit in tertia pte ca. x. in ii. r.
gula b. et in ca xvii

Multa ex genere sunt peccata mortalia quorum filia possunt
fieri bona et meretoria dum trahuntur extra rationem
sua in 3 pte ca xxxv in conclusione 13

Quid sit revelatio divina in 3 pte ca xxxii. circa
principium.

Sapientia quid significat pro ut est donum spiritus
sancti in tertia pte ca xxx in fine

Scandalum in 3 pte ca. xxxvi. § i

Scire credere et cogitare quomodo bellum habent
vel non habent in tertia parte capitulo
xxx in principio

Scientia duplex est in anima scilicet cognitiva et affectiva in ii p
ca vi. § vii p. **Q**ue sit illa que quilibet rationis scilicet
tenetur in 3 p ca xxx in principio in ii p ca vii § i

De scientia tractata ad pastores curatos et prelatos in 3
p ca xxx § ii **S**cientia experimentalis haberi potest
de hoc quod animas habeat bonas et scientiam caritatis et gratiam
in prima pte ca vi § v et vi 3. et iii

Quid sit sciencia quibz scrupulus et qualiter
differunt inter se ab alijs in tercia parte ca. i
Si et in § ij. o

Ista quinque sciencia suspicio dubium opinio et
fides differunt inter se quantum ad gradum cer-
titudinis in tercia pte ca. i. Si b

Sapientibus et expertis credere debet scrupulo-
sus in tercia parte ca. xvij.

Multum valet abicere contempnere et non pos-
sederate scrupulos leues si velit quis librari ab
inquiétude scrupulorum in tercia pte ca. xvij

Que sunt illa que causant et augent scrupulos in
tercia parte ca. xvij. §. ij. b

Multis scrupulosis videtur impossibile depo-
nere scrupulos suos licet non sit ita in veritate

In 3 pte ca. xvij in fine Et in ca. xix f

Scrupulosi plures laudabiles habent condicio-
nes non sunt ergo deridendi sed multum reco-
mendandi in iii parte ca. viij in principio

Per virtutem epykepe Johannes de tabaco mul-
tas colligit doctrinas scrupulosis proficiuas in
tercia parte ca. ij

Per epykepsaco declaracio seu interpretacio pre-
ceptorum dei ecclesie aut prelatorum valz ab
deposicionem in ordinatum scrupulorum In
tercia parte ca. xx et fit ibi mencio de epykepa

Scrupulosi et pusillanimes super omnia vitare debent ne conuersacionem habeant cum scrupulosis in tercia parte ca vi. §. vi. et i ca vi. §. i.
Ex timoris scrupul' caute et prudenter ordinatis consciencia poterit emundari ubi fit mencio de iudicio priuato q' quis sibi iphi formaē poterit in tercia parte capitulo xvi parag' septimo

Scrupulosi non sunt bire et indiscrete corripiedi in 3. p. ca. viij. §. i. d

Scrupulus eligere debet preceptorem seu magistrum expertum et discretum quem adire debet si scrupulus deponere velit in tercia parte ca. p. in regula. b

Singularitatis viciū quo quis proximorū eciam sapiencōrum se dictis non acq̄escit et vere detestandum in tercia ca. ix. p. totum.

De silencio religiosorum in tercia parte capitulo xxiv. §. 3. versus finem capituli

Tal' homo efficiē qualū societate fruitur in tercia parte ca vi § i.

Spēs pie erigitur de quatuor meditacōnib' i tercia p ca xvi § viij

Iuuenes sūt bōi spēs et adaces mulieres vero senes et melācolici timidi sūt et pusillāimes et curā varie in tercia parte ca iij. § primo

De spe et causa alibacie in 3 pte ca viii. § ii
et infra

Quinq; sunt pte que spes adiuvatur In terci
a parte ca. viii. §. ii. e

De statutis et iuramentis vniuersitatū collegē
orum et ciuitatum In terci a parte ca. xxviii

Quid sit statutum et qualiter differt a quibus
dam alijs in terci a parte ca. xxvii circa finem

Prodeas frequenter libros sacros in terci a p
te. ca. p. in secunda regula. c

Non sufficit lectionis sacre studium sed equi
ritur etiam deuota oracio pro intellectu agēdo
rum et credendorum in terci a parte ca. p. in secu
da conclusione b

Quid sit suspicio et qualiter differt a quibus
dam alijs quo ad certitudinem i terci a parte
ca. i. §. ii. b

Cemptat deulat cum ascitucia magna in
cia parte ca. vi §. ii. et ii

Temptacio periculosa est erronea consciencia
a et differt ab alijs passionib; in multis in
cia parte ca. ii. per totum

Theologus in terci a pte ca. xv. §. ii

Quid sit timor et qualiter differt a quibusda
alijs in terci a parte ca. i. §. ii.

Differunt inter se timidus et formidolosus i

in tercia parte ca v in fine

Ultus discretio in opere virtutis est multū
comendata apud sapientes in i. parte ca. liij

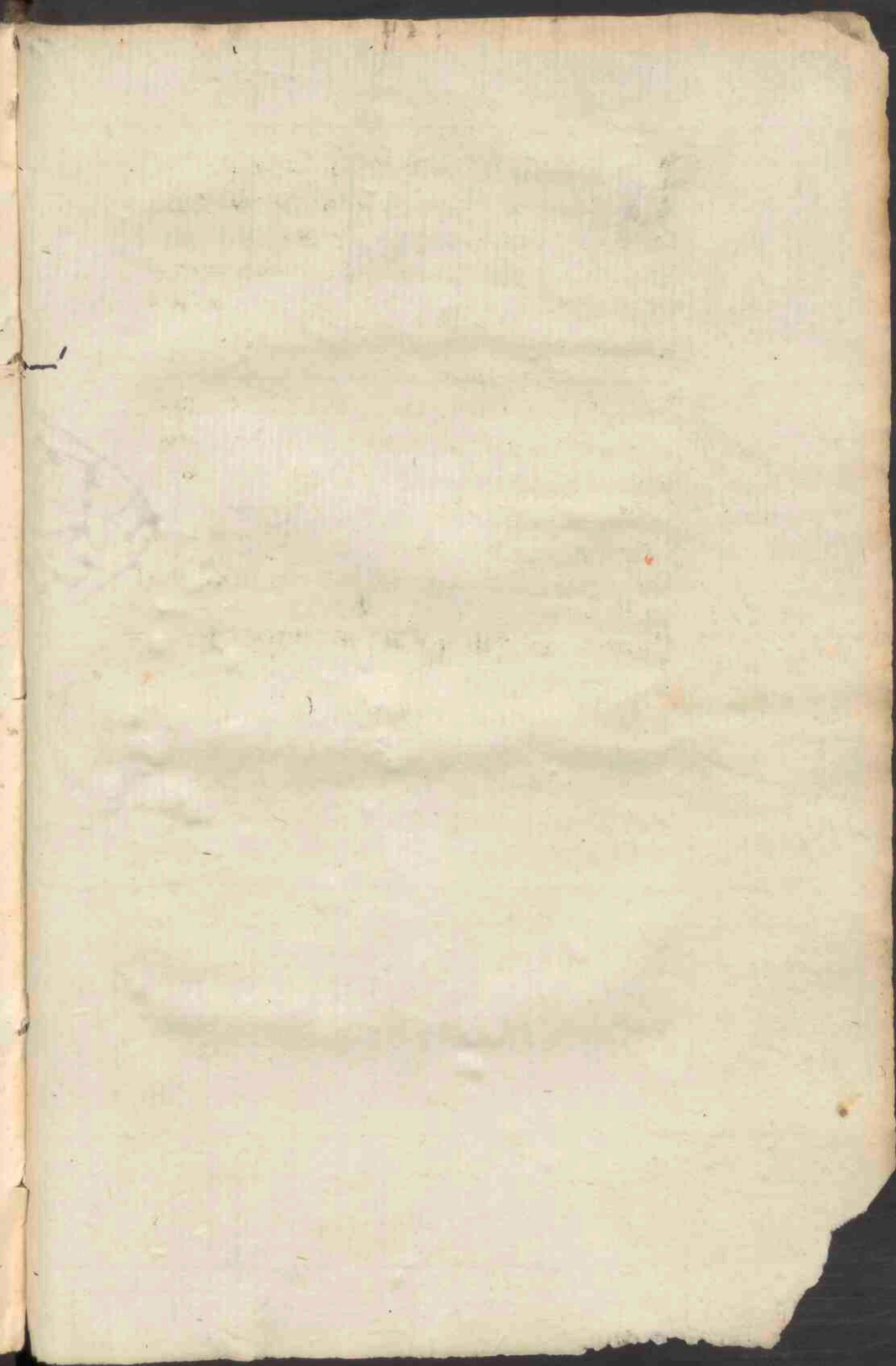
Qui ex virtutū habitu vel usu fāt otinue p̄ficiat
et mereatur hereticus vero autē in crimine mō
li ex consuetudine aliquid agēs cotidie magis
ac magis demeretur

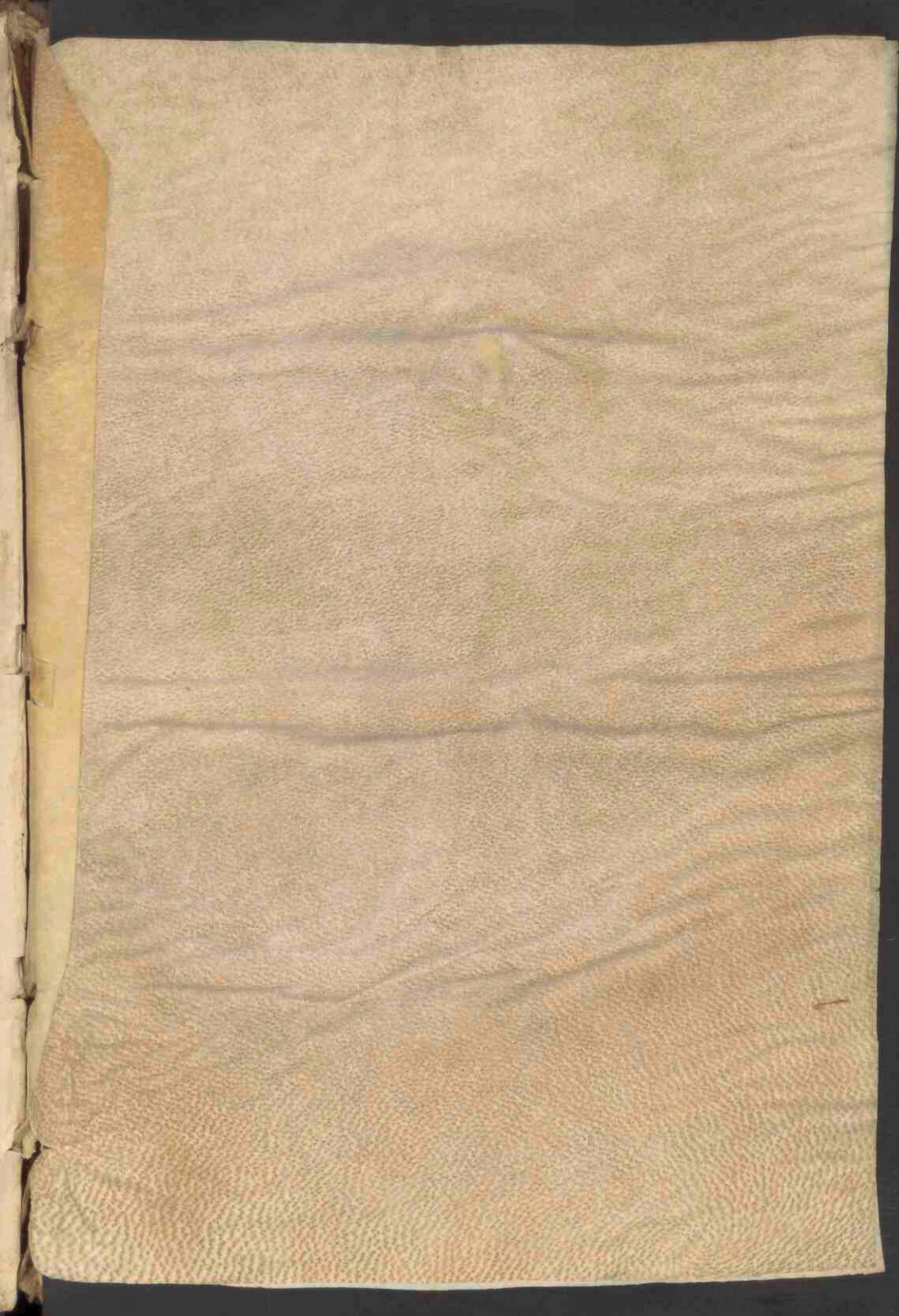
Ictum est in exercitijs corporalibz fortiter
castigare corpus quous per hmoī abbrevietur
vita vel inuretur infirmitas seu corporis de
bilitas in 3 pte ca vij.

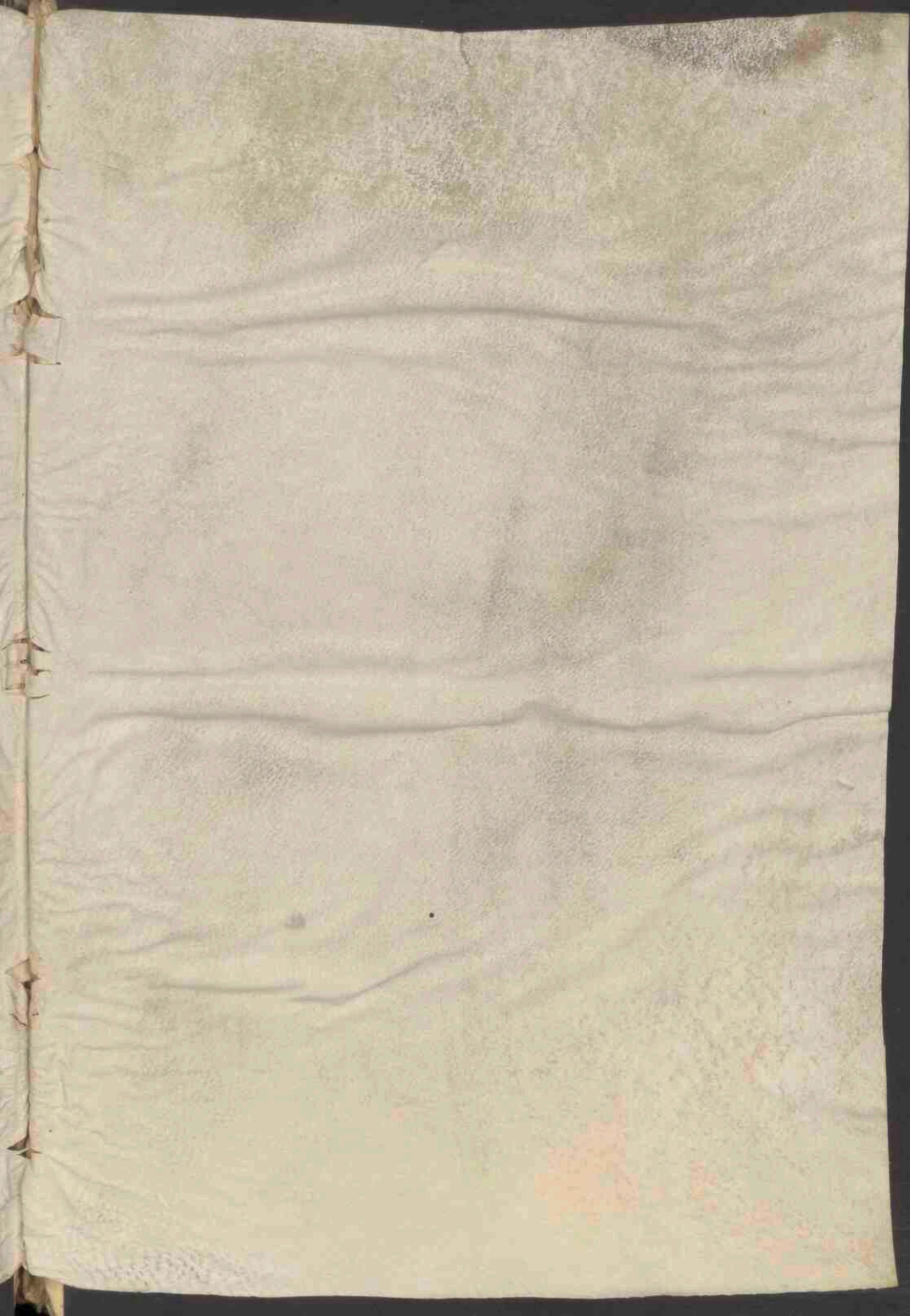
Distinguuntur inter se volūtas rō liberū arbi
triu & imperij liberi arbitrii in tercia parte c
xviij. §. ij.

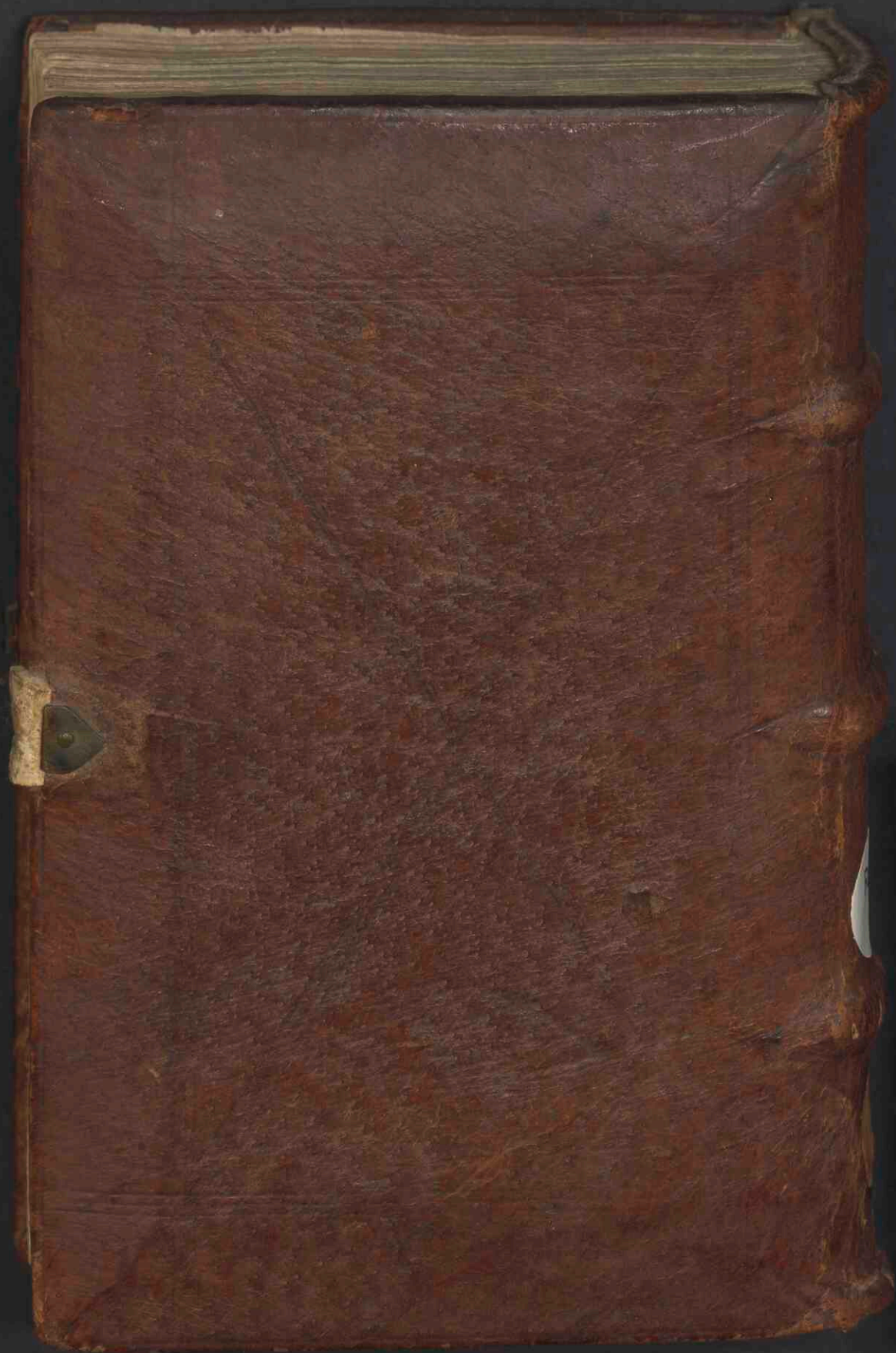
De votis religiosorum in 3 pte ca ij. b

ExPLICIT tabula consolatorij timorate cōscienci
s magistri Johannis nyder.

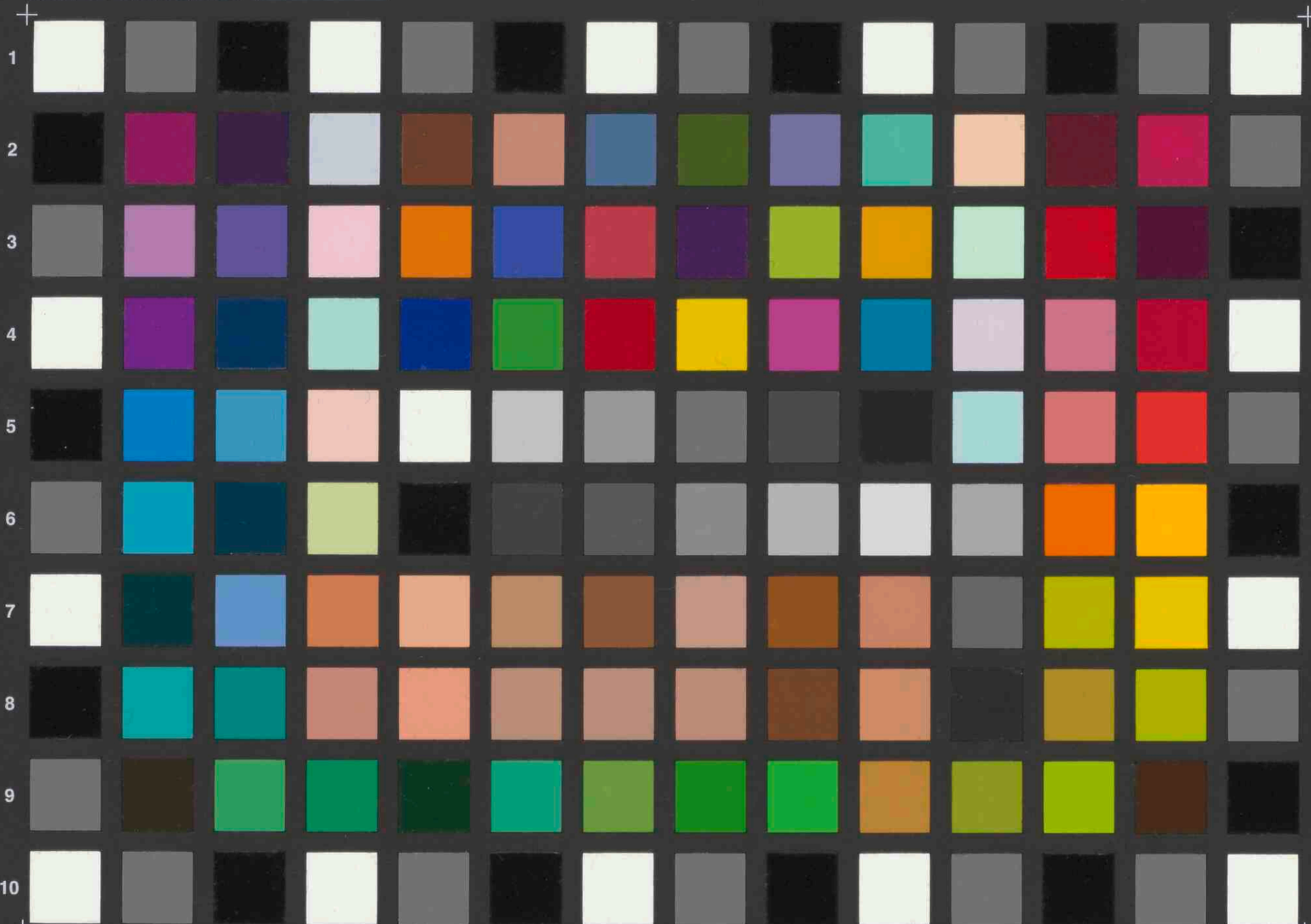

Cm

colorchecker DIGITAL SG

DCSG - UBU # MX - 7181

x-rite

0 1 2 3 4 5 6 mm